

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13233

KITSER SHOLEM ALEYKHEM

Sholem Aleichem

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

הונדערט יאר שלום עליכם

קיצור שלום עליכם

פ א ד

סעמינאר און מיטלשולן

ווער וועט איבערנעמען זיין ברילאנטענע פען?

פאק ג'י נו(א) "און ניל-יארק
"

אלט

אלט-הרשי"ט

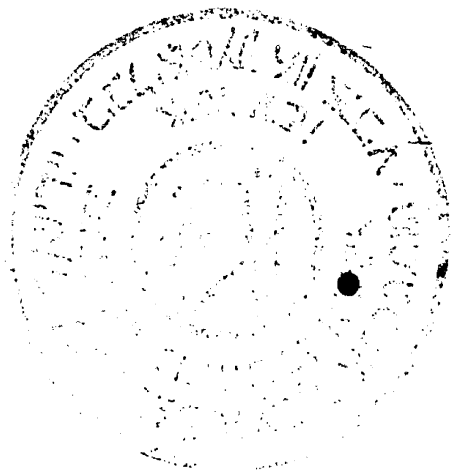
הונדערט יאר שלום עליכם

1959—1859

קיצור שלום עליכם

פאר

סעמינאר און מיטלשולן

ארויסגעגעבן דורכן

ועד החינוך המרכזי בארגוטינה
צענטראל-ארגאניזאציע פאר חינוך אין ארגענטינע
בוענאס איירעס 1959 — אב ה'תשי"ט

ש ל ו ם ע ל י נ ם

פון יעקב פיכמאן

ווילנדיק-נישט-ווילנדיק קערן מיר זיך אלץ אפטער אום צו אים. צומאל פארדריסט א ביסל: ס'איז דאך אויף אן אמת געפערלעך אלץ קוקן צוריק. עס ווילט זיך אבער אנהאלטן זיך אן עפעס אזוינס, וואס איז זיכער, וואס לאזט זיך נישט רירן פון ארט. און אלץ טיפער און זיכערער ווערט די איבערצייגונג, און שלום עליכם איז די גרעסטע דערגרייכונג פון אונדזער ליטעראטור. יא, וואס רייפער מיר ווערן אלע, אלץ קלארער ווערט עס אונדז. די ראפינירטע קומען נאך מיט טענות — מיט גערעכטע טענות. נאך דווקא צווישן זיי וואקסן אויס די גרעסטע באוונדערער פון דעם דאזיקן פענאמען, וואס איז געווען פארקערפערונג פונעם יידישן פאלקסטום, די איינציקע סטיכישע שאפנדיקע קראפט, וואס מיר פארמאגן. און האט פרצעס שאפן געליטן פון אינערלעכער צעריסנקייט, און מענדעלעס — פון צופיל שטייפקייט, פון באגרענעצנדיקע שלימות, איז שלום עליכם אויף אזוי פיל אינגאנצן בארעכטיקט, אויף אזוי פיל אינערלעך איבערצייגנדיק, און צו אים קען מען גארנישט צוגיין מיט קיין שום ליטעראריש-קינסטלערישן מאסשטאב, ווייל דאס איז געווען דער איינציקער פרייער גייסט, וואס האט קיין יאך נישט געוואסט, וואס איז געגאנגען שטענדיק מיט פארמאכטע אויגן גלייך צום ציל, וואס איז געפירט געווארן שטענדיק מיט אן אומגעזעענער, געבענטשטער האנט. סוף-כל-סוף זעען מיט דאך אן יעדן מענטשן, נאך לויט די געזעצן, וואס ער אליין אנערקענט. שלום עליכם איז דווקא נישט געווען פון יענע, וואס קערן וועלטן און טרעטן מיט די פיס אלע קינסטלערישע חומרות. באווסטזיניק האט ער דווקא געשטרעבט צו מענדעלעך, זיין רבין, זיין קלאסיקער, און זיך פארמאסטן זיין גלייך צו אים, נאך זיין גרויסער רייכער גייסט, וואס האט אן לופט, און פרייקייט-זיך נישט געקאנט באוועגן, האט זיך גלייך אויסגעדרייט פון אונטער דעם רבינס קאנטשיק און זיך געגאנגען זיין וועג. אין דעם אויך איז געלעגן דער כוח זיינער — וואס די פרייקייט זיינע איז אויך נישט געווען קיין שולחן-ערוכדיקע — ווייל ס'איז א מצווה צו זיין פריי אויף

להכעיס די פיליטערן; נאך א נאטירלעכע, וואס האט געוואלט ארויסגיין פון די
 נויטווענדיקע הצטרכותן פון זיין גייסט, פון זיין געטלעך-לייכטער שאפונג.
 אין די ענגע זאלן פון אונדזער ליטעראטור, ווו אפטמאל פארכאפט דעם אטעם
 פון שטענדיקער אנגעשטרענגטקייט, און אלע גייען ארום ווי איינגעשפאנט, ווי
 לאסט פערד אין שווערע רייטוועגן, איז שלום עליכמס געבענטשטע שאפונג געווען
 איר אינציקע לופט-קאמער, איר אפן פענצטער, דער לעגענדארער אוצר פון אירע
 פארשלאסענע ווינטן. צווישן סאמע נחמירים איז ער געווען דער איינציקער מקיל.
 דאס איז געווען דער איינציקער פריילעכער פוסגייער, וואס האט שפילנדיק געלעבט
 און שפילנדיק געשאפן — אליין געלאכט און געמאכט לאכן אנדערע און האט מיט
 זיך אליין פארקערפערט דעם דיכטער מיטן לעזער, דעם זעער און דעם געזעענעם.
 נאך אויף אים אליין איז נישט געלעגן די קללה פון שווערקיט, וואס דריקט אפילו
 די גרעסטע פון אונדז. פרץ, וואס האט אויפגעכאפט דעם אמתן פאלקס-ריטם און
 דערגרייכט צומאל דאס, וואס שלום עליכמען האט זיך קיינמאל נישט איינגעגעבן
 — איז געווען מער סטיליזאטאר, מער באווסטזיניקער נאכמאכער. ער האט עס
 דערגרייכט נאך קאלאסאלער אנשטרענגונג («פאלקסטימלעכע געשיכטן») אדער אין
 געציילטע גליקלעכע מאמענטן פון רוח-הקודש (חסידישע דערציילונגען). שלום
 עליכמס אבער איז געווען א רעאליסט, וואס האט געזויגן נאך פון דער הארטער ערד,
 און אויב ער האט געטראגן די דאזיקע שווערע דריקנדיקע וועלט מיט דער לייכט-
 קייט פון א ריזנהאנט, איז דאס געווען, ווייל ער האט נישט קאפירט, נישט נאכגע-
 מאכט, נאך פון אים אליין האט ארויסגערעדט דער סטיל פון א גאנץ פאלק, פון א
 גאנצער עפאכע. ער אליין האט אין זיך פארקערפערט די וועלט, וועלכע ער האט
 געשילדערט — דאס, וואס ס'הייסט די געניאלסטע פאלקס-שאפונג; ווען דאס
 פאלק רעדט נישט דורך א שליח-צבור, נאך דורך זיך אליין. דערפאר שפירן מיר
 דא נישט, אז דער קינסטלער זאל זיך עפעס א כוח אנטאן. פארקערט, מיר האבן
 דאס געפיל, אז ער ווארפט אראפ פון זיך, באפרייט זיך פון דעם, מיט וואס ער איז
 געווען איבערגעלאדן. נישט ער הייבט אויף דעם שטיין — נאך דער שטיק ווערט
 אין זיין מעכטיקער האנט פארוואנדלט אין א לייכטער פעדער. צו וואס דער דיכטער
 רירט זיך צו, ווערט עס באפליגלט, לייכט, פליגלדיק, אראפוארפנדיק פון זיך דעם
 שלייער פון פארפרעמדקייט.

דעריבער אטעמען מיר אזוי לייכט אין זיינע שאפונגס-געצעלטן. עס זיינען
 נישט קיין שטיינערנע מויערן. צווישן איין ווארט און צווייטן ליגן דא גאנצע פאסן
 פון גערוימען שטח, גאנצע פעלדער פון פרייער לופט. זיינע ביכער האט ער נישט
 געשריבן, זיי זיינען אליין געשריבן געווארן. און נישט מיר לייצענען זיי, נאך זיי
 ווערן געלייענט פון זיך אליין... עס איז די איינציקע גרויסע אימפראוויזאציע אין
 אונדזער ביכער-ליטעראטור, אין דער «תורה-שבכתב».

געוויס האט ער אפט איבערגעטריבן, און בוי מען זאגט, «פאררעדט» זיך צופיל.
 דאס מוז דאך טרעפן ביים פראפעסיאנעלן הומאריסט. מאכן לאכן — פאר דעם
 זיינען די מענטשן זייער דאנקבאר. נאך דאס לעבן איז ערנסט — און ווער עס

שרייבט ערנסט, דער ווערט נישט אזוי לייכט נכשל. שלום עליכם אָבער איז צום גליק נישט געווען נאָר הומאַריסט; ריכטיקער געזאַגט — ער איז געווען יענער הומאַריסט־דיכטער פון גרויסן סטיל, וואָס זיין הומאַר קוועלט פון גרויסער ליבע, פון גייסטיקן רייכטום, פון מיטלעבן; עס קלינגט היינט אַ ביסל אַלטמאַדיש, ווען מען רעכנט אַזעלכע זאַכן פאַר מעלות ביי אַ קינסטלער. נאָר אַן דער דאָזיקער גרוי־סער ליבע, אַן מיטפילן איז מען קיינמאַל נישט גרויס.

שלום עליכם האָט מיטגעלעבט. ער איז אפשר געווען דער איינציקער מענטש ביי אונדז, וואָס האָט אין זיך געטראָגן אַזעלכע אוצרות פון טימפּאַטיע צו מענטשן, צום פּאָלק, צום געדריקטן, צום לייַדנדיקן. נישט רחמנות האָט ער געשפּירט צו מענטשן — ער האָט געלעבט מיט זיי, געטראָגן ביי זיך אין האַרץ זייערע חכמות, זייערע נאַרישקייטן, ווי גרויסע קאַסטבאַרקייטן. דאָס איז גרעסער ווי רחמנות, וואָס מ'טראָגט פון אויבן אַראָפּ. דאָס איז — זיך אַליין שטעלן אומעטום; דאָס הייסט — באַשטראַלן די פרעמדע לעבנס אַזוי, אַז זיי זאָלן פון זיך אַליין שעפּן פאַרגרינגערונג. יא, אין דעם זינען איז שלום עליכם געווען נישט נאָר דער שרייבער פון פּאָלק. ער איז געווען זיין גוטער געניוס, זיין שיצער — דער, וואָס האָט אויסגעגראָבן די אוצרות זיינע און אים געמאַכט רייך מיט יענעם עשירות, פון וועלכן ער האָט אַליין נישט געוואוסט.

עס איז היינט ריזיקירט, אפילו געשמאַקלאָז, צו זאָגן וועגן אַ שרייבער, אַז ער איז געווען דעמאָקראַטיש. מיר קענען זיי דאָך, די דעמאָקראַטן, וואָס מאַכן גליקלעך דאָס פּאָלק, וואָס חנפען עס און טענהן שטענדיק אין זיין נאָמען. שלום עליכם איז אָבער געווען דורכגעדרונגען אינגאַנצן מיט אַזאַ פאַרשטענדעניש פאַר דעם פּאָלק־מענטש, מיט אַזאַ פאַרשטענדעניש פאַר זיין פשטות, פאַר זיין אמת — ער האָט אין אים געזען אַזאַ גרויסע שטיצע פאַרן נאַקעטן, קאַלטן אינטעליגענטישן לעבן, אַזאַ שפּייער פאַר אונדזער גייסט, אַזאַ ערלעכן טראַגער פון די אייביקע מענטשלעכע אידעאַלן, אַז זיינע פאַרשוויגען, ווי חוזק ער זאָל נישט מאַכן צומאַל פון זיי, זיינען דאָך די באַווונדערטסטע, די געשעצטע, די זיילן פונעם לעבן. קיינער האָט, ווי ער, נישט געזען דעם אַרעמאַן אַלס אויסדערוויילטן, פון גאָט געבענטשטן — אַ דאָנק די גרויסע לעבנס־כוחות, וואָס קוועלן אין אים. און קיינער האָט דעם גביר אונדזערן נישט געזען אַזאַ קלאַגעדיקן, אַזאַ גייסטיק־באַנומענעם, אַזאַ קליי־נינקן אין פאַרגלייך מיט זיינע „מענטשן“, — מיט די, וואָס פאַרמאַגן נישט זיין מיסט.

פונעם יאר'ד

פאר וואס עפעס פונעם יאריד?

א זין הקדמה. — פאר וואס דער מחבר האט זיך גענומען שרייבן זיין אויטאביאגראפיע. — שלום לעכים דער שרייבער דערציילט די געשיכטע פון שלום עליכם דער מענטש.

פונעם יאריד קאן הייסן פונעם לעבן, וואס איז געגליכן צו א יאריד. יעדער איז א בעלן דעם מענטשנט לעבן צו פארגלייכן, נאך זיין השגה נאך, צו עפעס א זאך. למשל, איינער א סטאליער האט אמאל געזאגט: „דער מענטש איז געגליכן צו א סטאליער : א סטאליער לעבט און לעבט, דערנאך שטארבט ער, — אזוי איז א מענטש אויך...“ פון א שוסטער האב איך אליין געהערט א מיינונג, אז דאס לעבן איז געגליכן צו א פאר שטיוול: כל-זמן די פאדעשוועס טראגן זיך, זיינען די שטיוול — שטיוול, און אז די פאדעשוועס טראגן זיך אפ, איז מיטן קאפ אין דער ערד. ס'איז גאנץ נאטירלעך, אז א בעל-עגלה זאל פארגלייכן א מענטשן צו, להבדיל, א פערד. דעריבער וואלט גאר קיין חידוש נישט געווען, ווען אזא מענטש, ווי איך, וואס האט אפגעטארעאמט א האלבע מאה יארן און גייט באשרייבן די געשיכטעס פון זיין לעבן, זאל אים איינפאלן צו פארגלייכן זיין פארגאנגענהייט צו א יאריד. דער אמת איז אבער נישט אזוי. פונעם יאריד — מיינט מען דא דעם צוריק-וועג, אדער דעם סך-הכל, דעם רעזולטאט פון דעם גרויסן יאריד. א מענטש, אז ער פארט אויפן יאריד, איז ער פול מיט האפענונגען, ווייסט נאך אליין ניט, וואס פאך א מציאות ער וועט דארט איינהאנדלען און וואס ער וועט דארט מתקן זיין... פליט ער דעריבער פיל אויסן בויגן, הענדום-פענדום, — טשעפעט אים ניט, ער האט קיין צייט ניט! פארט ער אבער צוריק פונעם יאריד, ווייסט ער שוין וואס ער האט דארטן געהאנדלט און וואס ער האט דארט מתקן געווען, און פליט שוין ניט אזוי געשמיידיק. „ער האט צייט“. ער קאן זיך שוין אפגעבן דין וחשבון און האט שוין ביד צו וויסן דעם רעזולטאט פונעם יאריד, און ער האט מעגלעכקייטן אויך די וועלט באקאנט צו מאכן מיט די דאזיקע רעזולטאטן, דערציילן פאואלינקע, נישט געכאפט, אלצדינג, מיט וועמען ער האט זיך געטראפן אויפן יאריד און וואס ער האט געזען און וואס ער האט געהערט.

א סך מאל האבן מיר מיינע גוטע פריינט אויפגעפאדערט, פארוואס זאל איך

מיר גיט נעמען די מי צו באקאנען דעם עולם מיט דער געשיכטע פון מיין לעבן? ס'איז שוין צייט, זאגן זיי, און עס וואלט אפשר געווען אינטערעסאנט אויך. האב איך געפאלגט מיינע גוטע פריינט און האב מיך עטלעכע מאל גענומען צו דער ארבעט, און אלע מאל אוועקגעלייגט די פען, ביז... ביז ס'איז געקומען די צייט, איך האב זוכה געווען נאך פאר פופציק יאר צו באגעגענען זיך פנים אל פנים מיט זיין מאיעסטעט, מיטן מלאך-המות, גארנישט אויף קאטאוועס, — איך האב מיך שיער-שיער גיט איבערגעפעקלט אהין, פון וואנען מען קאן קיין בריוול גיט שרייבן, קיין זאך נישט איבערשיקן און אפילו קיין גרוס נישט איבערגעבן. קורץ, איך האב געהאלטן ביי אפזאגן די עטלעכע גילדן, — האב איך צו מיר אזוי געזאגט: „אצינד איז די רעכטע צייט, כאפ אריין און שרייב, ווארום קיינער ווייסט גיט וועמענס מארגן עס איז, דו וועסט מאכן א שטארב, וועלן קומען מענטשן, וואס מיינען, אז זיי קענען דיר און ווייסן דיר, און וועלן אויסטראכטן זאכן, וואס גיט געשטויגן, גיט געפלוזגן, צו וואס טויג עס דיר? א מער נעם שוין בעסער אליין, דו קענסט זיך בעסער פון אלעמען, און דערצייל ווער דו ביסט, שרייב דין אויטאביאגראפיע...“

עס איז אבער גרינג אויסצורעדן — „שרייב אן אויטאביאגראפיע“, אן אמתע לעבנסגעשיכטע, נישט קיין אויסגעטראכטע! דאס הייסט אזוי גוט, ווי אפגעבן דין וחשבון פון מיין גאנצן לעבן פאר מיין לעזער, זאגן ווידי פאר דער גאנצער וועלט. איר ווייסט? שרייבן אן אויטאביאגראפיע און מאכן א צוואה איז כמעט אלץ איינט... איז איין מאל אוועק, און נאך א זאך: עס איז שווערלעך פאר א מענטש, וואס רעדט פון זיך אליין, ער זאל זיך קאנען אויפהייבן אויף אזא מדרגה, אז ער זאל ביי-שטיין קעגן דעם נסיון, גיט וועלן אויספיינען זיך פארן פובליקום, באווייזן זיך פאר „א ווילער בחור“, וואס סע קומט אים א קניפ אין בעקל. איך האב צוליב דעם אויסגעקליבן א באזונדערע פארעם אויטאביאגראפיע: די פארעם פון א ראמאן, פון א ביאגראפישן ראמאן. עס וועט אויסקומען, אז איך וועל רעדן פון זיך זעלבסט, ווי פון א דריטער פערזאן. דאס הייסט: איך, שלום עליכם דער שרייבער, וועל איך דערציילן די ריכטיקע ביאגראפיע פון שלום עליכם דעם מענטשן, אן צערעמאניעס, אן באפוזונגען און צאצקערייען, ווי עס וואלט איך דערציילט, למשל, א זייטיקער פארשוין, א ווילד-פרעמדער, נאך אזעלכער, וואס איז געווען מיט אים אומעטום, אזעלכער וואס איז דורכגעגאנגען מיט אים אלע שבעה מדורי גיהנום, און דערציילן וועל איך עס איך ביסלעכווייז, שטיקלעכווייז, איינגעטיילט אין באזונדערע מעשיות, אדער עפיוזאדן איך עפיוזאד נאך דעם אנדערן, און דער וואס גיט כח דעם מענטשן, ער זאל געדענקען אלצדינג וואס מיט אים האט פא-סירט אין זיין לעבן, זאל מיר ביישטיין, אז איך זאל נישט דורכלאזן קיין זאך, וואס מיר האט געטראפן און וואס קאן האבן א אינטערעס, און קיין פארשוין, וואס איך האב ווען באגעגנט אויף דעם גרויסן יאריד, וואס איך האב דורכגעמאכט אין די פופציק יאר פון מיין לעבן.

* * *

די בר-מצוה

דער בר-מצוה נעמט אויס. — א גאלערע טיפן פון פערעסלאָווער בעלי בתים. — א מאמעס טרערן.

אריינטראכטנדיק זיך אינעם לערנען אין יענעם מין „חדר“ ביי יענע מינים מלמדים, וואָס זיינען באַשריבן אין די פריערדיקע קאָפיטלעך, האַבנדיק פאַר זיך די רביצין, וואָס מען דאַרף איר העלפן, טאַטע-מאַמע, שוועסטער און ברידער, וואָס מען דאַרף זיי פאַלגן אַ גאַנג, און כלערליי מינים שקאַצעריי, פון באַדן זיך זומער אין טייך ביז שפילן ווינטער אין קוויטלעך און קנעפלעך, היינט גלאַט דאָס אַרומלויפן און אַרומשפאַצירן איבער דער שטאָט, — איז שווער צו פאַרשטיין, פון וואָנען האָט זיך גענומען ביי די קינדער דאָס, וואָס זיי האָבן געקענט? מען דאַרף נישט פאַרגעסן דאָס אויך, אַז דעם רבין האָט מען גענאַרט, דעם טאַטן האָט מען גענאַרט און אַפילו דעם רב, צו וועלכן מען האָט געפירט די קינדער פאַרהערן, האָט מען אויך אַפגעבאַרט. היינט וווּ האָט זיך גענומען מאַטעריאַל אויף אַפצונאַרן אַ גאַנצע שטאַט מיט יודן, וואָס זיינען זיך צונויפגעקומען אויף דער בר-מצוה צו נחום ראַבינאוויטשעס זונדל? דער העלד פון דער דאָזיקער ביאַגראַפיע געדענקט זיך קלאַר, אַז ער האָט נישט אַנגעהויבן צו וויסן פון דעם, וואָס מען האָט אים אויסגעשטעלט, ער זאַל זאָגן אויף זיין יום-טוב — און דאָך האָט געקלונגען די שטאַט מיט זיין בר-מצוה, טאַטעס האָבן מקנא געווען. מאַמעס האָבן זיך געוונטשן אַזעלכע קינדער.

ס'איז געווען אַן אמתער יום-טוב, אַ גרויסאַרטיקער יום-טוב, און אין אים האָבן זיך באַשעפטיקט אַ סך הענט, אונטער דער קאָמאַנדע פון דער באַבע מינדי, וואָס האָט אויסגעזען אין איר שבתדיקן אַנטון, מיטן שטערנטיכל, ווי אַן אמתער קאָמאַנדיר. זי האָט געקאָמאַנדעוועט, וועמען מען זאַל רופן און וועמען ניט; ווער ס'זאַל זיצן אויבן און ווער ניט; וואָסערע טעלער מען זאַל שטעלן; וואָסערע בראַנפן און וואָסערע וויינען מען זאַל טרינקען, מיט אַלעמען האָט זי זיך איבער-געקריגט, אויף אַלעמען אַנגעבייזערט, ניט געשאַנעוועט אַפילו דעם בר-מצוה-העלד, ער זאַל זיך האַלטן, ווי אַ מענטש, ניט האָבן קיין טבע צו בייסן די נעגל, כאַטש צווישן מענטשן, ניט לאַכן אליין און ניט מאַכן לאַכנדיק די איבעריקע קינדער, קורץ — ניט זיין קיין ימח-שמוניק.

— גאָט האָט רחמנות געהאַט, האָסט דערלעבט די בר-מצוה, איז שוין צייט, זאַלסט ווערן אַ שטיקל מענטש! — האָט זי איינגעטענהט מיט אים, באַשפיגן די פינגער און אויסגעגלעט דאָס לעצטע רעשט פון גי פאהלעך, וואָס זי האָט קוים „אַפגעוואָיעוועט“ (אויסגעקעמפט) ביי איר זון, נחום ראַבינאוויטש האָט שוין לאַנג חשק געהאַט זיי גאָר אין גאַנצן אַפּשערן, האָט די באַבע מינדי ניט דערלאָזט, — אַז איך וועל שטאַרבן און מיינע אויגן וועלן עס ניט זען, — האָט זי אים

געזאגט — וועסטו דעמאלט מאכן דיינע קינדער פאר גוים. און איצט, כל-זמן
 איך לעב נאך, וויל איך זען אויף זייער פנים, כאטש א סימן פון יידישקייט.
 א חוץ דעם גרויסן עולם, וואס מע האט צונויפגערופן גלייך פון שול אויף
 בר-מצוה, איז זיך צונויפגעקומען די גאנצע משפחה. פארשטייט זיך, אז דער רבי
 משה דוד רודערמאן, אין דער שבתדיקער געווענטענער קאפאטע, מיטן אפגעבליא-
 קעוועטן פלוסן היטל, ווי א לאטקע אויפן קאפ, איז אויך געווען בתוך הבאים. ער
 האט זיך אבער געהאלטן זייער קליין און פון דערווייטן. פון דער מעשה אן מיטן
 זון, וואס האט זיך געוואלט שמדן, איז ער געווארן ביי זיך שטארק אראפגעפאלן.
 ער האט זיך כמעט גארנישט צוגערירט ניט צום קידוש, ניט צום פארבייסן, גע-

שלום עליכם און מרדכי ספעקטאר (1902)

זעסן פאררוקט אין א ווינקעלע, איינגעבויגן אין דרייען, און שטילערהייט געהוסט
 אין די ברייטע אַרבל פון דער שבתדיקער געווענטענער קאפאטע.

נאר אַט איז געקומען די מינוט פונעם עקזאמען. דער בר-מצוה בחורל האט
 זיך באדארפט אוועקשטעלן און אַרויסבאווייזן דעם עולם וואָס ער קען, האט מיט
 אַמאָל דער רבי רודערמאָן אויפגעכאַפּט זיך; זיין פלייצע האט מיט אַמאָל אויס-
 געגלייכט זיך; די געדיכטע שוואַרצע ברעמען האָבן זיך אויפגעהויבן און זיינע
 אויגן האָבן זיך איינגעגעסן, איינגעזויגן אינעם תלמיד, און זיין גראַבער פינגער
 האט מיט אַ קוועטש, ווי דאָס שטעקעלע פונעם דיריזשאַר, אונטערגעזאָגט דעם
 תלמיד די אויסגעשטעלטע ערטער.

און דער תלמיד, דער בר-מצוה הייסט עס, איז תחילת שיער ניט אומגעפאלן

פאר שרעק, געפילט א מאדנע טרוקנקייט אין מויל און א שווינדל אין די אויגן. עס האט זיך אים אויסגעדאכט, אז ער גייט אויף אייז. אט-אט צעשפאלט זיך דאס אייז און טראך — ער טוט א פאל מיטן גאנצן עולם. נאך וואס ווייטער-ווייטער, איז ער, אונטער דעם רבינס קוק און אונטער דעם רבינס קוועטש מיטן גראָבן פינגער, געוואָרן ביי זיך שטאַרקער און שטאַרקער, און ער האָט אָנגעהויבן שפּאַ-נען, ווי אויף אַן אייזערנעם בריק, און ער האָט דערפילט אַ וואַרעמקייט אין אַלע איברים, און עס איז אַוועק ביי אים ווי אַ מזמור.

האַלטנדיק אין מיטן דער אַרבעט און דרייענדיק מיטן פינגער נאָכן רבינס גראָבן פינגער, האָט דער בר-מצוה פונדעסטוועגן גוט געקוקט אויפן עולם, געזען דעם אויסדרוק פון אַלע פנימער, נישט דורכגעלאָזט קיינעם. אַט-איז יצחק-ביגדור, וואָס רירט מיט די פלייצעס און קוקט מיט די גזלנישע אויגן. אַט איז דער אַלטער יהושע סטריבנע — מע זאָגט, אַז ער איז שוין אַ בן מאה, אַלט הונדערט יאָר. די צונג איז ביי אים אין מויל ווי אַ גלעקל, מחמת קיין ציין האָט ער שוין ניט. אַט איז זיין זון בערקע, שוין אויך גענוג אַלט, די אויגן האָלט ער צו און דעם קאַפּ אויף דער זייט. אַט איז אשר נידים, וואָס אַלע רופן אים דער „פעטער אַשר“ — טאַקע אַ פעטער, אַ ברייטער, אַ גראָבער. די זיידענע קאַפּאַטע אויף אים שפּאַלט זיך און אַליין איז ער גרוי ווי אַ טויב. און אַט איז יאָסי פרוכשטיין מיט די גרויסע אַריינגעשטעלטע ציין, מיט די גלענצנדע ברילן און מיטן שיטערן בערדל — אַן אַפיקורס אַ ייד, וואָס שפילט מיט נחום ראָבינאוויטשן אין שאַך און לייענט אַזעלכע ביכלעך ווי „מסתרי פאַריז“, „שבילי עולם“ און נאָך אַזעלכע זאַכן. לעבן יאָסין שטייט זיין יונגערער ברודער, מיכאל פרוכשטיין, אַ יונגער מאַן אַ חכם, אַ מזמור, וואָס לייקנט אַפּ אַלצדינג, הייסט דער שיקסע פאַרלעשן דאָס ליכט אום שבת און האָלט שטאַרק פון אַזעלכע יידן, ווי משה בערנער און בעני קאנאווער, וואָס אַלע ווייסן, אַז אין דער יוגנט האָבן זיי אַמאָל פאַרקוקט אין אַ זייט, בעת דער שערער האָט זיי צורעכט-געמאַכט די בערדלעך... ישראל בערדיצקי איז אויך געווען בתוך הבאים. אַמאָל האָט מען אים גערופן ישראל דער כלי-זמר, נאָך איצט האָט ער שוין געהאַט אַן אייגענע שטוב, אַ שטאַט אין מזרח, אַ באַרד האָט ער זיך צעקעמט אַ ברייטע, אַ שוואַרצע, אַ גלענצנדיקע, און כאַטש ער זאָגט זיך ניט אַפּ איצט אויך פון צו שפילן אויף אַ געהויבענער חתונה, נאָך פונדעסטוועגן וועט אים קיינער ניט רופן כלי-זמר, אַפילו הינטער די אויגן. און ער איז טאַקע אַ שיינער ייד, פירט זיך מעשה בעל-הבית, אַז ער לאַכט, לאַכט ער מיט אַלע ציין, קליינע, שיטערע, ווייסע ציין. אַפילו רפאל דעם שמש מיטן אויגל האָט דער בר-מצוה נישט דורכגעלאָזט. רפאל איז געשטאַנען האַלב איינגעבויגן און אין גאַנצן אַריינגעטאַן אין דעם, וואָס דער בר-מצוה האָט געדרשעט. און עס האָט אויס-געוויזן נאָך זיין דאַרן פנים און אויסגעבויגענער נאָז, אַז אַט-אָט טוט ער אַ פאַטש מיט דער האַנט איבערן טיש און רופט אויס מיט זיין שבתדיקן נוסח: „צע-הען גיל-דוין אום כהן!...“

אַלעמען און אַלעס האָט דער בר-מצוה באַמערקט. און אַלע פנימער האָבן

אויסגעזען יום-טובדיק. נאָר יום-טובדיקער פון אַלעמען איז געווען דעם פעטער פּינים פנים. געזעסן גאַנץ אויבן-אָן, לעבן בר-מצוהס פּאָטער, אין זיין שבתדיקער זיידענער קאַפּאָטע, מיט אַ ברייטן זיידענעם גאַרטל, מיט אַ בלוי סאַמעטן היטל אויפן קאַפּ, האָט דער פעטער פּיני געקוקט אויפן בר-מצוה פון אונטן אַרויף, געשמייכלט זיך אין באַרד אַריין, ווי אַינער רעדט: „מילא, קענען קען ער, דער ימח-שמוניק, — דאָס זעט מען... נאָר צי דאָוונט ער אַלע טאַג? צי היט ער אָפּ נעגליוואָסער? צי ליענט ער קריאת-שמע פאַרן שלאָף צי טראָגט ער ניט אום שבת? — דאָס איז ביי מיר אַ גרויסער ספק!...“

דערפאַר איז אָבער דער פּאָטער פונעם בר-מצוה געווען — אים נישט אין פנים אַריינצוקוקן, עס איז געווען צו זען, אַז קיין מער גליקלעכער מענטש, ווי ער, איז אויף דער וועלט נישטאַ. דעם קאַפּ האָט ער געהאַלטן אַרויף, די ליפן האָבן זיך אים גערירט, נאָכגעגאַנגען טריט ביי טריט דעם זון, געקוקט אויפן עולם, אויפן ברודער פּיני, אויפן רבין רודערמאַן, אויפן בר-מצוה אַליין און אויף דער מאַמע פונעם בר-מצוה.

און די מאַמע, די קלייניטשקע חיה-אסתר, איז געשטאַנען גאָר אומבאַמערקט, מיט דרך-ארץ ביי דער זייט, צווישן די איבעריקע וויבער, אין דער שבתדיקער, זיידענער פּאָטשיילע, אַ פאַרגאַפּטע, שטילערהייט, זיפּצנדיק, זיך אויסגעקנאַקט אַלע פינגער, און צוויי בלישטשענדיקע טרערן, ווי צוויי בריליאַנטן, האָבן זיך געקיקלט און אָפּגעשיינט קעגן דער זון אויף איר גליקלעך, יונג, ווייס, נאָר שוין געקנייטשט פנים.

וואָס זיינען דאָס געווען פאַראַ טרערן? טרערן פון פרייד? פון תּענוג, פון גדלות? פון דער שלעכטער צייט? אָדער אפשר האָט אַ מאַמעס האַרץ איינגערוימט — איר אַ סוד אויפן אויער, אַז אַט דאָס בר-מצוה בחורל, וואָס קלינגט איצט אַזוי שיין, וועט אין גיכ, גאָר אין גיכ, זאָגן קדיש נאָך איר נשמה?... ווער ווייסט, וואָס אַ מאַמע קען וויינען?...

* * *

י מ י ם - נ ו ר א י ם

דער באַהאַלטענער טייך „ראָס“ — באַהטלעווער וואַלד. — די באַהטלעווער אַלטע קלויז. — די באַבע גיטל שלאָגט מיט די אייניקלעך כּפרות. — דער זיידע בענטשט זיי ערב יום-כּפור און זיינע אויגן זיינען נאָס.

עס איז שווער צו זאָגן, וווּ איז געווען מער לעבן, מער פּאָעזיע — ביים טייך „ראָס“, אָדער אין באַהטלעווער וואַלד, אָדער אין דער אַלטער קלויז? עס איז שווער צו זאָגן, וואָס פון די דריי האָט געהאַט אין זיך אַ גרעסערן יצר-הרע? ביים „ראָס“ — דאָרט איז אַ לעבן! דאָרט איז פּריילעך! דאָרט טרינקען אַן בעל-עגלות זייערע

פערד; דאָרט שפּפּן אָן וואָסער-פירערס וואָסער אין זייערע פעסלעך; דאָרט שטייען ווייבלעך און מיידלעך, באַרוועסע, מיט רויטע פּולקעס, און וואָסן גרעט, קלאַפּן און שפּריצן מיטן פּראַטש, אַזש פּונקען פּליען; דאָרט באַדן זיך, פּליאַסקען זיך, לערנען זיך שווימען אין כאַפּן פּישלעך יינגלעך אָן אַ שיעור, טוען זיך אויס צווישן די שטיינער, שפּרינגען אין טייך אַריין, — און אַלע שרייען, אַלע פּילדערן: „זע, ווי איך שוויים! זע, ווי איך ליג אויפן רוקן, זע בעסער, ווי איך גיין טריט וואָסער! זע, ווי איך טוק זיך! זע, ווי איך מאַך בולבולעך.“ אַלע רעדן, אַלע באַווייזן קונצן, אַלע קאַנען. די פּערעיאַסלאַווער יתומים זיינען זיי שרעקלעך מקנא. איינער פּון דער חברה גייט צו אַ נאַקעטער, ווי די מאַמע האָט אים געהאַט. אַברהמל רופט מען אים. אַ בחורל שוואַרץ ווי אַ טאַטער, אויגן ביינקאַוואַטע, אַ פנים ווי אַ לאַקשן-ברעט, אַ נעזל ווי אַ פּאַסאַלי. „ווי אַזוי רופט מען דיך?“ „שלום.“ „שווימען קענסטו?“ „גיין.“ „וואָס זשע שטייסטו? קום אַהער, וועל איך דיך אויסלערנען...“ איר פּאַר-שטייט? ניט לערנען, נאָר אויסלערנען! — דאָס איז גאָר אַנדערע ווערטער.

נישט ווינציקער פּאַעזיע איז אין וואַלד. דער באַהסלעווער וואַלד איז רייך אין באַרלעך. די באַרלעך זיינען אַפילו האָרט ווי שטיינדלעך און זויער — עסיק! נאָר פּאַרט באַרלעך, און קאַסטן גאַרנישט. איר קאַנט אייך רייסן וויפל איר ווילט — הפּקרא! מע באַדאַרף נאָר קאַנען דערלאַנגען. וואַלד-באַרלעך וואַקסן הויך, מוז מען אַרויפקלעטערן אַרויף אויפן בוים און טרייסלען דעם בוים מיט אַלע כוחות, אַגייט וועלן די באַרלעך ניט פּאַלן. אויסער באַרלעך זיינען אין באַהסלעווער וואַלד פּאַראַן ניסלעך אויך. האַזענע ניסלעך. זיי ווערן שפּעט פּאַרטיק און זיינען באַוואַקסן מיט אַ שאַלעכץ — ביטער גאַל. און קיין יאָדערן זיינען אין די ניסלעך ניטאַ. זיי וועלן ערשט אַמאַל זיין. נאָר עס מאַכט ניט אויס. פּאַרט ניס. מען קאַן אַנלעגן פּולע קע-שענעס. דאָס, וואָס מע רייסט אַליין איז אַנגעלעגנט. און רייסן באַרלעך און טרייסלען ניס באַדאַרף מען קאַנען. אַברהמל קאַן. אַברהמל איז אויף אַלצדינג אַ כּוואַט. איז אַ גוטער בטבע, אַ מזג טוב, אַ מענטש אָן אַ גאַל. איין חסרון נאָר, וואָס ער איז אַ קבצנס אַ יינגל. זיין מאַמע איז אַן אַרעמע אלמנה און אַ קעכן ביי די יאַמפּאַלסקיס. געוויירע געוואָרן דערפּון איז דער פעטער איצי, און האָט עס באַלד אַפּגעטראָגן דעם באַבע גיטל אין אויער אַריין. האָט די באַבע גיטל צוגערופן דאָס אייניקל שלום צו איר בעט, אים געשענקט אַ באַר פּון אונטער דעם קישן און אַנגעזאַגט עטלעכע מאַל, ער זאַל זיך ניט דערוועגן מער באַגעגענען זיך און זיך באַקאַנט מיט אַזעלכע יינגלעך, ווי אַברהמל, וואָרום טאַמער דערוויסט זיך דער זיידע משה-יאַסי, אַז זיינע אייניקל-לעך באַגעגענען זיך מיט אַזעלכע יינגלעך, וועט זיך טון חושד!...

זיי איז גרינג צו זאַגן „ניס באַגעגענען זיך“ — אַז מיט דעם אַברהמלען מוז מען זיך באַגעגענען כאַטש צוויי מאַל אַ טאַג. אין דער פּרי און אויף דער נאַכט — ביים קדיש זאַגן. אַברהמל איז אויך אַ יתום. ער זאַגט קדיש נאָך זיין טאַטן אין דער אַלטער קלויז. אַך, וויפל קדישים דאַרטן איז! און אַלע זאַגן קדיש אין מזרח!... משה-יאַסי דעם האַמאַרניקס אייניקלעך, אַז זיי זיינען געקומען מיטן זיידן דאָס ערשטע מאַל אין דער אַלטער קלויז, האָט זיי דער זיידע צוגעפירט גלייך צום שמש

און האָט אים אָנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט, אַז ער וויל, אַז זייער אָרט אויף זאָגן קדיש זאָל זיין לעבן עמוד, וואָרום דאָס זיינען „טאַטנס קינדער“... דער שמש, אַ זקן מיט אַן אויסגעבויענעם רוקן און מיט אַלטע טראַכטמענדיקע אויגן, וואָס זענען אויס ווי אַרומגעליאָמעוועט מיט רויסן, האָט אויסגעהערט דעם זיידן מיט דרך-אָרץ, נישט געענטפערט קיין וואָרט, אַריינגעכאַפט אין נאַז אַ רעכטן שמעק טאַבעק, גיך אָפּגעטרייסלט די פינגער און אונטערגעטראָגן אויך דעם זיידן דאָס פּושקעלע, אַ קלאַפּ געגעבן מיטן נאָגל איבערן דעקל און מכבד געווען מיט אַ שמעק טאַבאַק אַן ווערטער, דאָס האָט באַדאַרפט הייסן: „גוט וואָס איר האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס זיינען טאַטנס קינדער, זיינען זיי שוין, זייט זיכער, ביי מיר דאָס שוואַרצאַפל פּונעם אויג, וואָס איז שייך!“

די באַהסלעווער אַלטע קלויז האָט געהאַט אין זיך אַזאַ כּוח, אַז די פּערעיאָס-לעווער יתומים, ווי מע האָט זיי דאָרט גערופּן, האָבן זיך צוגעבונדן צו איר, גלייך ווי זיי וואָלטן דאָרט געבוירן און אויפגעצויגן געוואָרן. אַלצדינג האָט ביי זיי אויס-געזען מוראדיק גרויס און שייך און הייליק, אויף אַלצדינג איז געלעגן אַ באַזונ-דערע חתימה פון אַלטער שיינקייט, פון פאַרגאַנגענער גרויסקייט, פון פאַרצייטיקער הייליקייט — אַ שטיק בית-המקדש.

נאָר אויב די באַהסלעווער אַלטע קלויז האָט אויסגעזען ביי די פּערעיאָסלאָווער יתומים אין אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר ווי אַ שטיק בית-המקדש, איז זי צו ימים-נוראים, צו ראש-השנה און יום-כפור, געוואָרן פאַר זיי טאַקע אַ גאַנצער בית-המקדש. זיי האָבן נאָך קיינמאַל אַזוי פיל יידן ניט געזען און האָבן נאָך קיינמאַל אַזאַ דאָוונען ניט געהערט. דאָס איז געווען אַ מיש-מאַש פון אַלערליי מינים חסידים און חב"ד-ניקעס, וואָס האָבן ביים דאָוונען איינגעלייגט די וועלט, געפאַטשט מיט די הענט, געקנאַקט מיט די פינגער, און געזונגען מאַדנע ניגונים, געברומט און געבאַמקעט און מיט אַמאַל פאַרגאַנגען זיך און פאַרדבקהט זיך אויף עטלעכע מינוט, און ווידער גענומען זינגען און ברומען און באַמקען און קנאַקן מיט די פינגער, פאַר די פּע-רעיאָסלאָווער יתומים איז אַזאַ מין דאָוונען געווען אַ נייעס, אַ גאַנצער ספּעקטאַקל. נאָר שענער פון אַלץ איז געווען דאָס, וואָס דער זיידע משה-יאָסי האָט מיט זיין דאָוונען איבערגעשטיגן אַלע דאָוונער פון דער אַלטער קלויז, ער איז געווען ניט קיין חב"דיק, נאָר גלאַט אַ מאַדנער חסיד מיט אייגענע גענג, אייגענע מנהגים און אייגענע משוגעתן. ער האָט זיך פאַרגונגען בלייבן אין קלויז שבת און יום-טוב לאַנג-לאַנג נאָך אַלעמען. דער פעטער איצי, אין דער אַנדערער האַלבער שטוב, האָט שוין געהאַלטן אין עטן, פון אויוון האָט זיך געלאָזט הערן אַ ריח פון געפילטע פיש און יום-טובדיקע מאכלים, עס האָט געקלעמט דאָס האַרץ און אַזש דערלאַנגט ביזן לעפעלע, — און דער זיידע האָט נאָך אַלץ געדאָוונט, געזונגען און געבאַמקעט, די באַבע גיטל האָט עטלעכע מאַל בשתיקה אונטערגערוקט די אייניקלעך, חיה-אסתרס קינדער, צו שטיקלעך לעקעך — ס'זאָל זיי ניט איבערחלשן דאָס האַרץ, און אַ זאָג געגעבן צו זיי מיט אַ געלעכטער: „איר וועט שוין געדענקען, ווען איר האָט זיך אַריינגעכאַפט צווישן משוגעים“...

דער פעטער איצי האט דערוויל שוין אפגעגעסן און אפגעבענטשט. אריינגע-
שטעקט דעם קאפ פון דער אנדערער האלבער שטוב: „נישטאָ דער טאַטע? כאַ-כאַ...“
לאַדי ער האָט אַפּגעגעסן, לאַכט ער נאָך... קוים מיט צרות, גאָט האָט דחמנות
געהאַט — דער זיידע איז שוין דאָ אַריינגעפלוּיגן, שלעפּנדיק די רעזעוולקע מיט
די אַרבל אויף דער ערד, איז ער מיט אַ ברייטן גוט יום־טוב, און גלייך קידוש מאַכן,
אַבער מיט אַזעלכע קולות, אַז די גאַנצע גאַס האָט געמוזט הערן.

— צוליב די קינדער, צוליב די יתומים בעבעך, וואַלסטו, דאַכט זיך, געמַעגט
אַמאַל פאַרבייגיין דייע משוגענע שטיק און מאַכן עס בקיצור? — האָט אים די
באַבע פאַרגעהאַלטן. נאָר ס'איז געווען אַרויסגעוואָרפּן. ער האָט נישט געהערט. ער
איז נאָך אַלץ געווען פאַרדבקהט און אַריינגעטאַן אין די עולמות העליונים, מיט
איין האַנט געגעסן, מיט דער אנדערער געמישט עפעס אַן אַלטן ספר, און שאַק-
לענדיק זיך אַריינגעקוקט אַהין מיט איין אויג, מיטן אנדערן געכאַפט אַ קוק אויף
די אייניקלעך און געזיפצט, שטאַרק געזיפצט. דאָס זיפצן איז געווען טאַקע אויף
די אייניקלעך, די יתומים, וואָס זייערע נשמות ליגן אין גשמיות, האָבן אין זיגען
די אכילה, געבן נאָך דעם יצר־הרע מיט אַלע זיינע תאוות... נאָכן עסן האָט ער זיי
דאָס פאַרגעהאַלטן, געזאַגט אַ היפשע ביסל מוסר, געזען, ס'זאָל זיי אויספאַלן באַקאַם
דער פרישער קוילעטש מיט די געפילטע פיש מיטן זיסן פאַסטערנאַק־צימעס מיט
די אַלע איבעריקע יום־טובדיקע מאכלים, וואָס די באַבע גיטל האָט, ליגנדיק אין
בעט אַ געלעמטע, נאָר מיט איר שכל געקאַנט צוגרייטן על צד היותר טוב.

דאָס איז געווען ראש־השנה, ערב יום־כפור איז געווען נאָך שענער. דער ערב
יום־כפור האָט זיך אויסגעפיינט אין באַהסלאָוו ביים זיידן משה־יאָסי מיט צוויי זעל-
טענע צערעמאַניעס, וואָס האָבן געמאַכט אויף די יתומים אַ באַזונדערן איינדרוק.
די ערשטע צערעמאַניע איז געווען דאָס שלאַגן כפרות מיט אַ נאַכט פריער פאַר
ערב יום־כפור. שלאַגן כפרות האָבן זיי געשלאַגן אין דער היים אויך, נאָר דאָ אין
באַהסלאָוו, איז געווען אַן אנדער מיר כפרות שלאַגן, די באַבע גיטל האָט גענומען
די דאָזיקע מצווה אויף זיך, זי, הייסט עס, האָט געשלאַגן מיט איר חיה־אסת־רס
יתומים כפרות. זיצנדיק אַ געלעמטע אין בעט, האָט זי צוגערופּן די גאַנצע כאַ-
ליאַסט־רע צו זיך, געגעבן יעדן זיין כפרה די יינגלעך צו הענער און די מיידלעך
צו הינער, געעפנט איר גרויסן סידור און אַנגעוויזן מיט אירע אויסגעדרייטע פינג-
ער אויפן „בני־אדם“. די עלטערע האָבן דעם „בני־אדם“ געזאַגט אַלייך, און מיט
די קלענערע, מיט די מיידלעך, האָט די באַבע געזאַגט דעם „בני־אדם“ וואָרט ביי
וואָרט און הויך אויף אַ קול און מיט אַ ניגון: „בני־אדם יושבי חושך וצלמות! אסירי
עני וברזל!...“ און געוויינט בעת־מעשה אַזוי, ווי מע קען נאָר וויינען סידן אויף אַ
טויטן. אין ווער שמועסט, אַז ס'איז געקומען צו דער יינגסטער פון די יתומהלעך,
צום מיידלעך, וואָס איז אַלט קוים אַ יאָר, האָט די באַבע שיער געחלשט פאַר גע-
וויין! אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך די קינדער אויך צעוויינט, און אויף זיי קוקנדיק
— אויך די עלטערע, און ס'איז געוואָרן אַ יללה מיט סכנת־נפשות. אין יענעם
ביטערן שבת, בעת די מאַמע זייערע איז געלעגן מיט שוואַרצן איבערגעדעקט אויף

דער ערד, האָבן די יתומים קיין צענט חלק אפילו ניט געוויינט, ווי אצינד, ביי דער באַבעס „בני-אדם“.

די צווייטע צערעמאָניע איז געווען אויב מאָרגן, ערב יום-כפור, נאָכן קומען פון דער אַלטער קלויזוווּ חברה האָבן באַקומען לעקעך פונעם גבאי ראשון פולע קעשענעס. דער זיידע משה-יאָסי האָט נאָך נעכטן אַנגעזאָגט, באַלד נאָך כפרות שלאָגן, אַז די קינדער זאָלן נאָכן דאוונען אין דער פרי. למען השם, קומען צו אים זיך בענטשן.

מאָדנע יום-טובדיק אַנגעטאָן און יום-טובדיק געשטימט איז געווען דער זיידע-משה-יאָסי. אויף דער אַלטער צעהאַקטער אַטלאַסענער קאַפּאַטע האָט ער געטראָגן אַ מאָדנע מין טיזליק פון אַ מאָדנע מין האַרטן שרייענדיקן שטאַף, וואָס מע קריגט שוין ניט היינטיקע צייטן אין ערגעץ, מע זאָל זעלן באַצאָלן דערפאַר מי יודע וויפל. אויפן קאַפּ האָט ער געטראָגן אַ שטריימל מיט אַ סך עקן, און אויפן אַפּענעם האַלדז — אַ ברייטן קלאָר-ווייסן קאַלנער מיט צוויי שפיצן. אויף דער קאַפּאַטע — אַ בייגאַרטל אַ ברייטן מיט לאַנגע קאַטעסן מיט באַמבעלעך. די מוראדיקע בריי-טע וואַנסים מיט די מוראדיק געדיכטע גרויסע ברעמען האָבן איצטיקס מאַל אויסגעזען ניט אַזוי ביי, ווי אַלע מאַל, און דאָס גאַנצע פנים האָט אויסגעזען איצ-טיקס מאַל ווייך, מוחלדיק ווייך און גאָר פריינדלעך.

— קומט אַהער, קינדער, וועל איך אייך בענטשן — האָט ער יום-טובדיק-ברייט אַריינגערופן די יתומים צו זיך אין זיין ענגן, פינצטערן חדרל מיט די פעלצן, אַרויפגעלייגט אוי פיעדן פון זיי די הענט מיט די ברייטע אַרבל פון זיין אַטלעסענער קאַפּאַטע, צוגעמאַכט די אויגן, פאַרריסן דעם קאַפּ אַרויף און געזאָגט, און געזאָגט, און געזאָגט עפעס שטילערהייט, און שטאַרק געזיפצט און געקרעכצט. און אַז ער האָט אַפּגעזאָגט, האָבן די יתומים אים אַ קוק געגעבן אין פנים, האָבן זיי דערזען זיינע אויגן לייכטן, נאָר זיי זיינען רויט, די ברעמען גאַס, און די וואַנסים גאַס, און די באַרד גאַס — גאַס פון טרערן.

* * *

סוכות

אַ בשותפותדיקע סוכה. — דער זיידע דאוונט און די קינדער ווילן עסן. — שמחת-תורה איז דער זיידע זיך משמח מיט דער שכניה.

דאָס ערשטע פלעקל פון דעם זיידן משה-יאָסיס סוכה איז אַריינגעשלאָגן געוואָרן, פאַרשטייט זיך, מוצאי יום-כפור, תיכף נאָכן אַפּפּאַסטן זיך, געבויט האָט די סוכה דער פעטער איצי, און די יתומים האָבן אים אונטערגעהאַלפן, נאָר גע-קאַמאַנדעוועט האָט דער זיידע, געגעבן עצות ווי אַן אויבעראַרכיטעקטאָר: „דאָס אַהער!“ „דאָס אַהין!“ „דאָס וועט אַריין!“ „דאָס וועט נישט גיין!“ נאָך מער קונץ

— וואָס דער זיידע מיטן פעטער רעדן נישט צווישן זיך קיין וואָרט. ברוגז. די באַבע האָט דערפון יסורים: אַ בן־יחיד, דער איינציקער קדיש איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר, און רעדט נישט מיטן טאָטן — וווּ האָט מען געהערט אַזאַ רציחה?... אין דער בשותפותדיקער סוכה זיינען געשטאַנען גרייט צוויי טישן פאַרן זיידן באַזונדער און פאַרן פעטער באַזונדער. אויף יעדן טיש איז געווען צוגעגרייט באַ־זונדער וויין אויף קידוש, באַזונדערע חלה, באַזונדערע לייכטער מיט ליכט. די מומע סאַסי האָט זיך געבענטשט ליכט ביי איר טיש, און די באַבע גיטל האָט מען אַרויס־געטראָגן מיטן בעטל, זי זאָל בענטשן ליכט ביי איר טיש. דערנאָך איז געקומען צו גיין דער פעטער איצי פון קלויז און געמוזט וואָרטן ביז דער זיידע וועט אַמאָל דערמאַנען זיך קומען און מאַכן דעם ערשטן קידוש. מע קאַן דאָך ניט זיין אַזוי גראָב קעגן אַ טאָטן — כבוד־אב! אַלע ווילע איז דער פעטער איצי אַרויסגעגאַנגען פון שטוב און אַריינגעקוקט אין סוכה אַריין, און אַלע מאָל מיט אַן אַנדער אויס־רייד: „ניטאָ נאָך?...“ „היינטיקס יאָר שפעטער ווי אַלע יאָר ביי די חסידים!“... „הם... אַט באלד גייען אויס די ליכט און מע וועט דאַרפן עסן אין דער פינצטער...“ אויפן פעטער איצי האָבן די קינדער דערלעבט אַ נקמה: אַ האַרטער יד, אַן אַ נשמה — לאַז ער אויך וויסן, וואָס הייסט זיין הונגעריקן!...

נאָר אַט איז געקומען דער זיידע מיטן טיזליק, אַפגעגעבן דעם ברייטן גוט־יום־טוב, אַרויסגעקריגן רב יעקבס עמדינס סדור, אַ קורצער סדור, נאָר אַ גראָ־בער, אַ געפאַקטער, און אַוועקגעזעצט זיך זאָגן די אושפיוזן און האָט געזאָגט און געזאָגט, און געזאָגט און געזאָגט... און פון קיך האָבן, ווי אויף להכעיס, זיך גע־לאַזט הערן די פיש מיט זייער געפּעפּערטער געפּילעכטס, און די פרישע צוגע־ברוינטע חלות האָבן זיך גערייצט: „אונדו, אַז איר וועט איינטונקען אין דער הייסער פיש־יויד, וועט איר פילן דעם אמתן טעם־גן־עדן...“ און דער זיידע משה־יאָסי דעם האַמאַרניקס, טוט זיך זיינס: ער זאָגט! די ליכט אין סוכה לעשן זיך — און ער זאָגט. — די קינדער חלשן עסן, גייען אויס שלאָפן — און ער זאָגט! מיט אַמאָל האָט דער זיידע זיך געגעבן אַ כאַפּ אויף, צוגעלאָפן צום טיש און געגעבן אַ לייג אַוועק דעם יום־טובדיקן קידוש, איז געוואָרן אַ ליכט אין די אויגן. נאָך אים דער פעטער איצי ביי זיין טיש. נאָכן פעטער איצי, חיה־אסתרס יתומים, איינ־ציקווייז, און די באַבע גיטל בעת־מעשה האָט געלאָזט אַ טרער — הקיצור, עס האָט נאָך לאַנג גענומען ביז מע האָט דערלעבט איינטונקען די המוציא אין האַניק און דערזען זיך מיטן שטיקל פיש און דערפילן דעם פעפּער אויפן שפיץ צונג...
 דאָס איז געווען די ערשטע טעג סוכות. די אַנדערע טעג סוכות איז געווען נאָך ערגער. אַזוי אַז שמחת־תורה אויף דער נאַכט האָט דער פעטער איצי שוין נישט געקאַנט אויסהאַלטן. ער האָט אַריינגערופן די פּערעיאַסלאָווער יתומים צו זיך און האָט זיי געזאָגט:

— קינדער, איר ווילט זען אַ שיינע זאָך? טאָ גייט זיך דורך אין קלויז אַריין, וועט איר עפּעס אַנקוקן...
 לאַנג בעטן האָט מען זיי ניט באַדאַרפט, מע האָט זיך גענומען פאַר די הענט

און מע איז ארועק. אין גאס איז געווען חושך־פינצטער. אלע יידן זיינען געווען אין די הייזער און האבן געגעסן. אלע שולן זיינען שוין געווען געשלאסן און שטאק־פינצטער. נאָר אין דער אלטער קלויז האָט זיך נאָך געלייכט. שטיל האָבן חברה אויפגעעפנט אַ שטיקל טיר, אַריינגעקוקט און דערוען אַזעלכעס, וואָס זיי האָבן נישט געגלויבט זייערע אויגן. אין דער גאַנצער קלויז איז געווען מער ניט ווי איין מענטש — דער זידע משה־יאָסי, אין אַ טלית, מיט רב יעקב עמדינס סדור אין איין האַנט און מיט אַ ספר־תורה אין דער אַנדערער האַנט. צוגעטוליעט די ספר־תורה צום האַרצן, איז ער אַרומגעגאַנגען אַרום באַלעמער מיט פּאָוואַלידיקע טריט, גע־זאָגט אויף אַ קול, ווי אַ חזן, די הקפות: „עוזר דלים, הושיעה־נאוו“...

אויף די קינדער איז אַנגעפאלן אַ פחד מיט אַ געלעכטער אינאיינעם, און זיי האָבן זיך גענומען ביי די הענט און זיך געלאָזט לויפן אין איין אַטעם צוריק אַהיים. — נו? וואָס האָט איר געזען? איאָ אַ שיינס?...

מיט די ווערטער האָט זיי באַגענגט דער פעטער איצי, און בעת־מעשה האָט ער געלאַכט, נאָר די אויגן הנבן געטרערט. און די קינדער האָבן געוואָרפן אַן אומחן, ניט אייפן זיידן — ניין, נאָר אויפן פעטער איצי...

דערפאַר אָבער האָט זיך אויף מאַרגן, שמחת־תורה, די דעקאָראַציע אין גאַנצן איבערגעביטן. דעם זיידן משה־יאָסי איז געווען ניט צו דערקענען. די קינדער גע־דענקען נאָר פון דער אלטער היים, פון וואַראַנקאַ, וואָס פאַר אַ שמחה ס'איז געווען, אַז עס איז געקומען שמחת־תורה, דאָס גאַנצע שטעטל איז געווען שכור־לוט. פונעם רב ביזן פּריסטאָוו, להבדיל, האָבן אלע געטרונקען בראַנפן. געהוליעט, געטאַנצט און געמאַכט אַזעלכע אַנשטעלן, וואָס מע האָט באַדאַרפט שטאַרבן פאַר געלעכטער.

אויך אינעם האַלב־גויזשן פּערעיאַסלאָוו איז שמחת־תורה געווען שמחת־תורהדיק. אַפילו אַזאַ ייד, ווי דער פעטער פיני, איז געווען שכור־לוט און געטאַנצט אַ קאַזאַק. מע האָט באַדאַרפט גיין אויף חידושים קוקן, ווי אַ ייד אַ חסיד מיט אַ לאַנגן טלית־קטן טאַנצט אַ קאַזאַק! פון דאָדי כהנאווען שמועסט מען ניט. דאָדי, אַז ער האָט זיך אַנגעשיכורט, האָט ער געזידלט די גוטע פריינט, אויסגעוואָרפן זיי וואָס אין דער קאַרט, כלומרשט אין גוטן מוט, קושנדיק... מע האָט זיך אַריינגערופן צו יענעם אין שטוב מיט אַ גוט יום־טוב, אַרויסגעשלעפט פון אויוון וואָס ס'איז געווען, פון קעלער אַרויסגעטראָגן די זויערע אוועקעס, און בראַנפן האָט זיך געגאַסן אַזוי גוי וואָסער. נאָר וואָס פאַר אַ ווערט האָבן יענע אלע שמחת־תורהס געהאַט אַקעגן דעם שמחת־תורה, וואָס די פּעריאַסלאָווער יתומים האָבן בייגע־וווינט דאָ, אין דער ייִדישער שטאָט באהסלאָוו? די הייזער, די גאַסן, די שטיינער פון די גאַסן — אַלעס, אַלעס האָט געוונגען, געפליעסקעט געטאַנצט און געפרייט זיך. נישט נאָר עלטערע יידן — יינגלעך זיינען געווען שיכור, געוואַלגערט זיך פון די פיס. מע דאַרף נישט מער ווי דער פעטער איצי, אַ ייד אַ שטילער, אַ וויל־דער בעל־מרה־שחורה, — איז ער אויך געווען בגילופין, פאַרלייגט די פאות אויף

יענער זייט אויערן, פארקאטשעט די פאלעס און געגאנגען אַ דייטש! נאָר דאָס
אלעס איז געווען אַ גאַרנישט אַקעגן דעם, וואָס עס האָט אַרויסגעוויזן אין יענעם
טאָג דער זיידע משה-יאָסי. אויסגעטרונקען האָט ער בסך-הכל איין גלעזל בראַנפן
מיט אַ האַלב גלעזל וויין. נאָר שיכור איז ער געווען, ווי אַכציק שיכורים מיט
אַמאָל קאָנען אַזוי ניט זיין שיכור, און אַרויסבאוויזן אַזעלכע גבורות, אַז די גאַנצע
שטאָט האָט מיט אים געקלונגען:

— וואָס זאָגט איר צו משה-יאָסי דעם האַמארניקס!

— גייט, וועט איר זען, וואָס משה-יאָסי דעם האַמארניקס טוט!

און משה-יאָסי דעם האַמארניקס האָט נישט געטאָן גאַרנישט. ער איז אַרומ-
געגאָנגען אין די גאַסן און געטאַנצט. און נאָך ווי אַזוי געטאַנצט! געטאַנצט און גע-
שפרונגען, געפליעסקעט און געזונגען. און נישט אַליין האָט ער געטאַנצט, נאָר
אינצווייזען — מיט דער שכינה, מיט הקדוש ברוך הוא... צענומען אַ פאַטשיילע און
זי געהאַלטן ביי אים עק — ביים אַנדערן עק האָט באַדאַרפט האַלטן די „שכינה“
— און געדרייט זיך. ווי מע דרייט זיך מיט אַ כלה, געמאַכט פאַרשיידענע טריט:
אַהין און צוריק, רעכטס און לינקס, און אַזוי כסדר, דעם קאַפּ פאַרריסן אַרויף, די
אויגן געהאַלטן צו, אויפן פנים אויסגעגאַסן אַ גליקלעך שמייכל, צוגעקנאַקט זיך
מיט די פינגער, געהעפעט און געזונגען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער:

„משה שמח בשמחת תורה —

לאַמטעדרידאָם, היי-דאָ!

שישו ושמחו בשמחת תורה —

לאַמטעדרידאָם, דאָס-דאָס-דאָס!

היי-דאָ, דריי-דאָ-דאָ!

תורת משה, הא...!

וואָס ווייטער איז דער עולם געוואָרן אַלץ גרעסער און ענגער. וויפל יינגלעך
ס'איז געווען אין שטאָט זיינען זיי אַרויס אויף דער גאַס מקבל פנים זיין משה-
יאָסי דעם האַמארניקס, זען, ווי ער טאַנצט און דרייט זיך, זינגט און פליעסקעט.
יינגלעך שקצים האָבן אים געמאַכט אַ הוראָ, געהאַלפן אים זינגען זיין שמחת-
תורהדיקן ניגון. און די פנימער פון זיינע פערעיאַסלאָוער אייניקלעך האָבן גע-
פלאַמט-פאַר בושע, און ער, דער זיידע משה-יאָסי, זאָל דאָס אויף עמעצן אַפילו
אַ קוק טון! ער טוט זיך זיינס: ער גיט מיט זיין געליבטער שכינה אַ פריילעכס. איין
עק פאַטשיילע האַלט ער, דעם אַנדערן האַלט הקדוש ברוך הוא, און ער שמייכלט
און קנאַקט מיט די פינגער, טאַנצט און העפעט און זינגט שטאַרקער און שטאַרקער:

משה שמח בשמחת תורה —

לאַמטעדרידאָם, היי-דאָ!

שישו ושמחו בשמחת תורה —

לאמטעדרידאם, דאס-דאס-דאס!
היי-דא-דרי-דא-דא —
תורת משה הא! ...

* * *

א מענה-לשון פון א שטיפמאמע

א שטיפמאמע. — קללות נאכן אלף-בית. — דאס ערשטע ווערק. —
א לעקסיקאן פון קללות.

וואָס האָבן זיך מענטשן אָנגעכאַפּט — „שטיפּמאַמע“? וועדליק די קינדער
האָבן זיך אָנגעהערט „שטיפּמאַמע“ און „שטיפּמאַמע“, האָבן זיי געמעגט מיינען,
אַז אַ שטיפּמאַמע איז טאַקע באַמט מיט הערבער. אַז אויף יעדן טריט און יעדן
שריט האָט מען זיי געסטראַשעט מיט דער שטיפּמאַמע: „וואָרט אויס, שקצים, אַט
וועט דער טאַטע אַרויספּאַהן אויף דער וועלט און וועט איך ברענגען אַ שטיפּ-
מאַמע, וועט איר וויסן, וואָס פאַר אַ גאַט מיר האָבן?!“... וואָס דאַרפּט איר מער —
טאַמער וואָרעמט די זון ניט אַזוי פּויגלדיק, זאַגט מען: „די זון וואָרעמט, ווי אַ
שטיפּמאַמע“... עס מוז דאָך עפעס זיין אין דעם. אַ וועלט איז דען משוגע ...
מיט אַמאָל איז דער טאַטע נעלם געוואָרן. ס'איז אוועק אַ וואָך, און אַ וואָך,
און נאָך אַ וואָך. וווּ איז אַהינגעקומען דער טאַטע? מע זאַגט ניט! עלטערע רעדן
צווישן זיך, נאָר שטילערהייט, די קינדער זאָלן ניט הערן, און מער אויפן ווונק...
נאָר איין מאָל האָט אין חדר דער רבי זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט
אַ פּרעג געגעבן ביי די קינדער: „נישטאַ נאָך דער טאַטע פּון באַרדיטשעווד“? צו
דער דאָזיקער דיפּלאַמאַטישער פּראַגע האָט די רביצין צוגעזעצט פּון איר זייט
נאָך מער דיפּלאַמאַטיש: „וואָס-זשע? אַזוי גרינג קומט עס אַן אַן אלמן אַראַפּצור-
ברענגען אַ שטיפּמאַמע פאַר די יתומים?“... וויסן מיר שוין, הייסט עס, אַז דער
טאַטע איז אין באַרדיטשעווד און ער זוכט אַ שטיפּמאַמע פאַר זיינע קינדער. וואָס
זשע, פּרעגט זיך, באַדאַרף מען זיך דאָ-באַהאַלטן? וואָס איז דאָ דער סוד? והראיה:
אַז ער האָט באַדאַרפּט צו קומען אַהיים מיט דער סחורה פּון באַרדיטשעווד, האָט
ער פּרוער צוגעשיקט אַ „שטאַפעט“, אַז גאַט האָט אים מוכה געווען מיט זיין
גלייכן, וואָס איז אַ מציאה אין אַלע אופנים, הן אין יחוס, הן אין געלט, און אַז
ער וועט אין גיכן, אַם ירצה השם, קומען מיט דער מציאה, און ער בעט, מע זאָל
איר ניט זאָגן אַזוי גיך וויפּל קינדער ער האָט — צו וואָס זאָל זי דאָס וויסן מיט
אַמאָל? מיט דער צייט וועט זי דאָס אַליין געווייער ווערן... סיי-ווי-סיי זיינען ניט
אַלע קינדער חל אויף איר: די עלטערע זיינען דאָך עלטערע, און די צוויי מיידלעך
— די זיינען דאָך ביי זייער באַבע. ער וואַשט זיך ניט אָפּ די הענט חלילה פּון זיי,
קינדער זיינען קינדער. נאָר ביי אַט אַזעלכע ביטערע אבסטאיאטעלסטוועס (אומ-
שטענדן) איז געזינטער, אַז מע פאַרלייקנט עטלעכע קינדער אויף אַ קורצער

צייט... „יותר אין לחדש רק חיים ושלום. השם יתברך זאל העלפן מע זאל זיך
עזן אין גיכן בשלום, ממני...“

דער דאזיקער בריוו וואלט געמאכט א גוטן איינדרוק, ווען ניט דער קנייטש
מיט די קינדער... ערגער פון אלע איז דאס געווען פאר די קינדער גופא. אמת, זיי
האבן געפילט, אז דער טאטע האט זיי ליב, אז זיי זיינען אים טיער איטלעכעס קינד
באזונדער, נאר וואס זיי זיינען אויף א וויילע געווארן א מין קאנטראבאנדע-סחורה
— דאס האט זיי א ביסל א פארקע געגעבן און ארויסגערופן מאדנע מחשבות און
געדאנקען... אבער נישט אויף לאנג, ווארום אט איז מען געקומען צו זיי אין חדר
אריין און מע האט זיי אנגעזאגט א בשורה: „דער טאטע איז געקומען און געבראכט
צופירן פון בארדיטשעו א שטיפמאמע“... „מזל-טוב — האט זיך אריינגעמישט די
רביצין. — איר זאלט דערלעבן אנואגן בעסערע בשורות!“... און דער רבי האט
אפגעלאזט די קינדער אהיים פאר דער צייט.

געקומען אהיים, האבן די קינדער געטראפן די גאנצע משפחה: דעם פעטער
פיני מיט זיינע זין, די מומע חנה מיט אירע טעכטער, אלע ארום טיש. מע האט
געטרונקען טיי, כלומרשט געגעסן לעקאך און איינגעמאכטס און גערויכערט פא-
פיראסן, און גערעדט פוסטע רייד, וואס א ווארט צו א ווארט האט זיך ניט געקלעפט.
ווארום קיינער האט נישט געהערט וואס דער אנדערער זאגט. יעדער איז געווען
אריינגעטאן אין זיינע אייגענע געדאנקען, און אלע אינאיינעם האבן געהאלטן אין
אייך קוקן אויף דער שטיפמאמע און איין באטראכטן און אפשצן די מציאה, וואס
דער טאטע האט איינגעהאנדלט אין בארדיטשעו, און, דאכט זיך, מע איז געווען
צופרידן מיטן אנקוק. א יעדענע א בכבודיקע, ניט קיין נארישע, און דער עיקר — א
ליבלעכע, א צוגעלאזטע, א גוטע, א מענטש אן א גאל! היינט וואס פארא „שטיפ-
מאמע?“...

ערשט העט-שפעטער, אין א וואך ארום אדער אין צוויי, האט זיך די שטיפמאמע
ארויסגעוויזן מיט איר היציקן טעמפעראמענט און קודם-כל ארויס מיט איר שפראך,
מיט איר אמת בארדיטשעווער שטיפמאמע-לשון, א שפראך א גלאטע, א רייכע, א
בלומענדיקע. אויף איטלעכס ווארט א קללה, און צום גראם, און דווקא אין א גוטן
מוט. למשל: עסן — עסן זאלן דיר ווערעם! טרינקען — טרינקען זאלן דיר פלאו-
קעס! שרייען — שרייען זאלסטו אויף די ציין! פארנייען — נייען זאל מען אייך
תכריכים! גיין — גיין זאלסטו אין דער ערד! שטיין — שטיין זאלסטו פראווצעס!
זיצן — זיצן זאלט איר אין געהאקטע ווונדן! ליגן — ליגן זאלט איר אין דער ערד!
רעדן — רעדן זאלט איר פון היין! שווייגן — אנטשווייגן זאלט איר ווערן אויף אייביק!
זאגן — געזאגט זאל אייך ווערן אלדאס ביז! האבן — האבן זאלסטו מכות בכורות!
ניט האבן — ניט האבן זאלסטו קיין גוטס ווייל דו לעבסט! טראגן — טראגן זאל דיר
דער רוח אויף די פלייצעס! אריינטראגן — אריינטראגן זאל מען דיר א קראנקן!
ארויסטראגן — ארויסטראגן זאל מען דיר א טויטן! ארומטראגן — ארומטראגן זאל
מען דיר אויף די הענט! אוועקטראגן — אוועקטראגן זאל מען דיר אויפן בית-עולם!
צי, א שטייגער, למשל, נעמט אזא אומשולדיק ווארט ווי שרייבן? איז שרייבן זאל

מען דיר רעצעפטן! פארשרייבן — פארשריבן זאלסטו ווערן צום טויט! אפשרייבן — אפשרייבן זאל מען דיר פון קדחת! אריינשרייבן — א משוגענעם אויסמעקן און דיר אריינשרייבן!... און אמאל, איז זי געווען אויפגעלייגט און א ווארט האט זיך אריינגעכאפט צו איר אין מויל אריין האט זיך עס געדרייט און געפלאכטן און געגאסן זיך און געצויגן זיך, ווי א גוטער בויםל, גאר אן אן אפשטעל, און אין איין אטעם, ווי ביי א גוטן חזן די עשרת בני המן: „ס'זאל דיר אנכאפן, רבונ-של-עולם, א שטעכע-ניש או א ברעכעניש, א רייסעניש און א בייסעניש, א טריקעניש, א פארטריקעניש, אן אויסטריקעניש, אן איינטריקעניש, א דארעניש, א פארדארעניש, אן איינדארעניש, אן א שרימפעניש, אן איינשרימפעניש, ליבער גאט! הארציקער פאטער, געטרייער!... דער העלד פון דער דאזיקער ביאגראפיע איז זיך מודה, אז א היפש ביסל קללות און שלאגווערטער אין זיינע שפעטערדיקע ווערק האט ער גענאסן פון דער שטיפ-מאמע און פון איר מענה-לשון. נאך גאר-גאר אין די יונגע יארן, ער האט נאך גאר-נישט געוויסט, וואס שרייבן באדייט און ער האט נאך אפילו ניט געחלומט, אז ער וועט אמאל זיין א שרייבער, האט זיך אים, אלס קוריאז, פארוואלט פארשרייבן אלע קללות, וואס ער האט זיך אנגעהערט פון זיין שטיפמאמע, צונויפזאמלען זיי אינאיינעם, מאכן א מין ווערטער-ביכל. האט ער זיך ניט געפוילט, געזאמלט און געזאמלט, און אז ער האט זיי אנגעזאמלט א היפש ביסל, האט ער זיי גענומען סארטירן נאכן אלף-בית, אפגעשוויצט א פאר גוטע נעכט און צונויפגעשטעלט א גאנץ פיינעם לעקסיקאן, על פי א"ב, וועלכער עס ווערט דא געגעבן נאר אויפן זכרון:

א — אביון, אומגליק, אידיאט, אייזל, איינגעגעסענע בריאה, אפגעריסענער נאר, אשמדאי.

- ב — באלוואן, באדיונג, בטלן, בייטלשניידער, בלינדערהאץ, ביידער, בעזעם, בעטלער, בערנטרייבער, בעל-עגלה, באשעפעניש.
- ג — גוי, גולם, גדלן, גולן, גנב, געשלייערטע האנון.
- ד — דאנאשטיק, דבר-אחר, דלות, דערקאטש.
- ה — האלענדראנציס, האצמאד, האצעקלאץ, הולטיי, הינטשלעגער, הינקעדיקער שניידער, המן, הפקר-יונג.
- ו — וואנץ, וויסטע קאליקע, וועוועריק, ווערעמיקער, וצדקתך.
- ז — זאיקע, זאק פאלאווע, זייערע קיסליצע, זומער-פויגל, זויפער, זיצפלייש.
- ח — האליפוסניק, האפער, חזוק, חזיר, חיים-יאנקל, חכם בלילה, חלירע.
- ט — טאטער, טארבע, טויגעניכטס, טפש, טערקישער פעפער, טריפה קישקע.
- י — יאטקע-הונט, יונגאטש, יורקע, ימח-שמוניק, ים-קאטער.
- כ — כובן, כל-בוניק, כלב שבכלבים.
- ל — לאבוס, לאבאזניק, לא-יוצלה, לאמטערנשיסער, ליגנער, לידיקגייער, למד-וואפניק.
- מ — מאלפע, מאמעטליווע בחור, מאנדריש, מגיד, מלמד, משומד.
- נ — נארישער פנים, נאפודעלע, נאשער, נודניק, נכפהניק.
- ס — סאוולע, סוואלעטש, סווישטשון, סמארקאטש.

ע — עזות-פנים, עני ואביון, עפוש, עקדיש, עקשן.
 פ — פאסקודניאק, פאציערע, פארטאטש, פארך, פוסטעפאסניק, פופיק, פיפער-
 נאטערפ פלעצל, פענטעלעלע, פעמפיק, פרא-אדם, פריטשעפע.
 פ — פאנפאטש, פאלשער מענטש, פוילאק, פיפער, פליאסקעדריגע, פלאקן,
 פלאקנשיסער, פערדאטש, פארשלעפטע קרענק, פרעסער.
 צ — צבועק, צדיק אין פעלץ, צורה מלוכה, צלם-קאפ, צעבראכענער שארבן,
 צרעת.

ק — קאטארזשניק, קאכלעפל, קאליקע, קארטאפלינגער, קארטנשפילער
 קאפעלישמאכער, קבצן, קוימענקערער, קישקע און א דנא, קלעק, קריכער, קשקשת.
 ר — רויטער, רוצח, רכילותניק, רעטער, רשע מרושע.
 ש — שארלאטאן, שבת-גוי, שוטה בן פיקהאלק, שוסטער, שייגעק, שליא-
 טענטש, שיקסע, שלאנג, שלים-מזל, שמאטע, שמד-קאפ, שמידער-בגעץ, שמענדריק,
 שנויץ מיט ברויט, שקראב.
 ת — תרח...

דאס איז געווען, קאן מען זאגן, דאס ערשטע ווערק, וואס דער קומענדיקער
 שלום-עליכם האט פארר-יט, און א נאמען געגעבן האט ער עס „א מענה לשון פון
 א שטיפמאמע“... מיט דעם ווערק האט זיך געטראפן א מעשה, וואס האט זיך גע-
 קאנט ענדיקן מיט גאר א מיאוסער קאטאסטראפע.

מחמת עס האט געמוזט זיין אויסגעשטעלט שטרענג נאכן אלף-בית, האט דער
 פארפאסער שטארק געשוויצט, עטלעכע מאל איבערגעשריבן דעם ווערטערבוך. האט
 דער טאטע אפנים באמערקט, אז דער חברה מאן ארבעט עפעס זייער געשמאק, איז
 ער אונטערגעגאנגען איין מאל בינאכט פון הינטן, אריינגעקוקט אינעווייניק און א
 נעם געגעבן צו זיך דעם כתב-יד און איבערגעלייענט פון א' ביז ת'. און לא-די,
 וואס ער האט עס אליין געלייענט, האט ער עס נאך דורכגעלייענט פאר דער שטיפ-
 מאמע. און עס איז געשען א נס: ס'איז שווער צו וויסן, צי ווייל ס'איז גראד געווען
 אין א גוטער מינוט, ווען זי איז געווען אויפגעלייגט, צי ווייל זי האט זיך געשעמט צו
 זיין אין כעס, — נאר ס'איז אנגעפאלן אויף איר א מאדנער בייזער געלעכטער. יענע
 האט אזוי געלאכט, אזש געקוויטשעט. מע האט געמיינט, אז זי וועט דעם שלאק
 באקומען! מער פון אלץ זיינען איר געפעלן די ווערטער „פופיק“ און „קשקשת“.
 „פופיק“ האט ביי איר געהייסן טאקע דער העלד פון דער דאזיקער באשרייבונג. און
 „קשקשת“ (קאשקעט) — מיט דעם נאמען האט זי געקרוינט אן עלטערן בחורל
 דערפאר, וואס ער האט געטראגן א נייעם קאשקעט.

נו, גייט זייט א נביא, אז ס'וועט זיך ענדיקן גאר מיט א געלעכטער! אודאי
 האט דער מחבר פונעם לעקסיקאן ביי זיך אין הארצן געבענטשט גומל, וואס ס'האט
 זיך אזוי גוט אויסגעלאזט.

טביה דער מילכיקער

לך - לך

— א שיינער, א גוטער, א ברייטער שלום-עליכם אויף אייך, פאני שלום-עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארויס, ס'האט זיך אנגעקליבן ביי מיר א היפש ביסל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: איכה — פאר וואס זעט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איר פארט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגעץ, ווי מיר זאגן אין דער מגילה: שבע ועשרים ומאה מדינה... נאר מיר דאכט, אז איר קוקט אויף מיר עפעס מאדנע? אפנים, איר קווענקלט זיך און טראכט בשעת-מעשה: ס'איז ער, צי ניט ער? ס'איז ער, פאני שלום-עליכם! ס'איז ער, אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיקער. דער אייגענער טביה, נאר אויס מילכיקער, גלאט א ייד, א ייד פון א גאנץ יאר, א ייד א זקן, ווי איר זעט, כאטש אפילו אין יארן גאר ניט אזוי אלט... ווי מיר זאגן אין דער הגדה: הרי אני כבן שבעים — נאך גאנץ ווייט צו זיבעציק! אי, וואס עפעס אזוי ווייס די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליבער פריינד, א ביסל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיקן. און א ביסל פונעם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטיקל צייט אויף יידן!... נאר איך ווייס, וואס אייך קוועטשט, אייך קוועטשט אן אנדער זאך: איר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבן זיך אמאל געהאט אפגעזענגט, איידער איך האב באדארפט אוועקפארן קיין ארץ-ישראל. על-כן רעכנט איר אונדאי, אז דאס זעט איר שוין טביהן צוריק-וועגס, פון ארץ-ישראל הייסט עס, און איר גארט שוין מסתמא הארכן עפעס נייעס, אפנעמען א גרוס פון דער מוטער רחלס קבר און פון דער מערת-המכפלה און נאך אזעלכע זאכן? באדארף מען אייך בארויקן, אויב איר האט צייט און ווילט הארכן חידושים, אבער טאקע הארכן מיט קאפ, ווי אין פסוק שטייט: שמעני, — וועט איר שוין דעמאלט אליין זאגן, אז א מענטש איז א בהמה, און אז מיר האבן א שטארקן גאט און ער פירט די וועלט.

בקיצור, וואס פאר א סדרה גייט ביי אייך איצטער? ויקרא? ביי מיר גייט אן אנדער סדרה: די סדרה לך-לך. לך-לך — האט מען מיר געזאגט — דו זאלסט

ארויסגיין, טביה, מארצן — פון דיין לאַנד, ומחולדתך — און פון דיין דאָרף, וווּ
 דו ביסט געבוירן און אָפגעלעבט אַלע די יענע יאָרן, אל האַרץ אשד אראָן — וווּהין
 די אויגן וועלן דיך טראַגן?... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגן טביהן דעם דאָ-
 זיקן פּסוק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט או שוואַך און עלנט, ווי מיר
 זאָגן ראש-השנה אין די תפילות: אל תשליכנו לעת זקנה!... נאָר איך כאָפּ איינס
 פאַרן אַנדערן, שיר פאַרגעסן, אַז מיר האַלטן נאָך גאָר פון פאַרנט און אַז איך האָב
 איך נאָך ניט דערציילט, וואָס אין ארץ-ישראל הערט זיך, וואָס זאָל זיך דאָרטן
 הערן, ליבער פריינד? אַ לאַנד — אויף אונדז בייזן אַזאַ יאָר! ארץ זבת חלב ודבש
 — שטייט נאָך אין דער תורה געשריבן! איין חסרון נאָר, וואָס ארץ-ישראל איז אין
 ארץ-ישראל, און איך בין, ווי איר זעט אַטאָ, נאָך דערווייל אין חוץ-לאַרץ... אויף
 טביהן, הערט איר, איז, אַפנים, געזאָגט געוואָרן דער פּסוק פון דער מגילה: כאַשר
 אבדת אבדתי — געווען אַ שלים-מזל און אַ שלים-מזל וועל איך שוין שטאַרבן.
 דאַכט זיך, אַט-אַט, שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פּוס אויף יענער זייט, אינעם
 הייליקן לאַנד, הייסט עס, געבליבן נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצן אויפן שיף
 און — פאַשאַל, וואָס-זשע טוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איר הערן אַ שיינס, מיין
 עלטערער איידעם, מאַטל קאַמזויל, דער חייט-פון אַנאַטעווקע, ניט דאָ געדאַכט, ניט
 פאַר קיין יודן געדאַכט, לייגט זיך אַוועק אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ
 שטאַרב! דאָס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאַל. משטיינס
 געזאָגט, אַ בעל-מלאכה, געזעסן יומם ולילה על התורה ועל העבודה — אויף דער
 נאָדל מיטן פאָדעם און געשטשאַבעט, מחילה, תחתונים, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט,
 ביז ער האָט באַקומען דאָס טרוקענע, אַנגעהויבן קאַכיקען, געקאַכיקעט און גע-
 קאַכיקעט, ביז ער האָט אויסגעשפיגן דאָס לעצטע ביסל לונג, — עס האָט נישט
 געהאַלפן שוין נישט קיין דאַקטער, ניט קיין טאַטער, ניט קיין ציגנמילך, ניט קיין
 טשעקאַלאַדע מיט האַניק, אַ ווילער יונגאַטש געווען, אַפילו אַ פראַסטער, נישט
 קיין בן-תורה, נאָר אַן ערלעכער, אַן חכמות, ליב געהאַט מיין טאַכטער — דאָס
 חיות! און מפקיר געווען זיך פאַר די קינדער, און פאַר מיר — געווען גאָר די כפרה!
 בקיצור, אַפגעזאָגט דעם פּסוק: וימת משה — געשטאַרבן מאַטל, האָט ער
 איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באַמבע; וווּ האָב איך שוין געקאַנט אַפילו אין זינען
 האָבן דעמאָלט ארץ-ישראל? איך האָב שוין געהאַט אַ גוטן ארץ-ישראל ביי זיך
 אין דער היים! ווי אַזוי לאָזט מען איבער, איך פרעג אייך אַליין, אַ טאַכטער אַן
 אַלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אַן אַ שטיקל ברויט? כאַטש אַפילו אין פלוג,
 אַז מע וויל צוריק, וואָס קאָן איך איר העלפן — אַ לעכערדיקן זאַק? איך וועל דאָך
 איר דעם מאָן אירן צוריק ניט לעבעדיק מאַכן, און אירע קינדער דעם טאַטן פון
 יענער וועלט ניט אומקערן, און אַליין איז מען דאָך אויך ניט מער ווי אַ זינדיקער
 מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך אַ ביסל אויטרוען די ביינער, פילן, אַז מען
 איז אַ מענטש, ניט קיין סקאַט, גענוג געטאַרעראַמט! גענוג געעולם-הזהוועט! מע
 באַדאַרף שוין אַ ביסל אַ טראַכט געבן פון יענער וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט,
 אַז איך האָב שוין געמאַכט אַ תל פון מיין ביסל האַדאַבע; דעם סוס, ווי איר ווייסט,

לאנג געגעבן דעם וועג, די בהמהלעך אויסגעפארקויפט עד לפ"ק, געבליבן נאָר אַ פּאַר ביקלעך, וואָס סע קאַן אַמאַל ווערן פּון זיי לייט, אַז מע זאָל זיי גוט האַדע-ווען, — און פּלוצים גיי ווער אויף די עלטערע יאָרן אַז אַבי יתומים, אַ טאַטע פּון קליינע קינדער, זייט איר שוין פּאַרטיק? האָט צייט! די רעכטע געדיכטע גייט ערשט ווייטער, וואָרם ביי טביהן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איר דאָך שוין, אַז סע שלעפט זיך נאָך פּון הינטן נאָך אַ צרה, אַ שטייגער, אַז ס'האַט זיך אַמאַל גע-מאַכט אַן אומגליק — ס'איז געפאַלן ביי מיר אַ בהמהלע, האָט זיך באַלד פּאַוטירנע, ניט פּאַר אייך געדאַכט, אַוועקגעלייגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האָט שוין גאַט באַשאַפן זיין וועלטל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלייבן — אַ פּאַרפאַלענע זאָך!

בקיזור המעשה, מיט מיין מיוזיקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איר דאָך די געשיכטע מיטן גרויסן געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפאַקט אַ העכט, אַ פּדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאַדראַטשיק פּון דער מלחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פירן קיין יעהופּעץ פּולע זעק און האָט זיך פּאַרקאַכט אין מיין טאַכטער, געוואַלט אַ שיינע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן, ימח שמו, אויסגעשלאָגן אַ קני ערה, שיר דעם שלאַק באַקומען, גענומען זי, ווי זי שטייט און גייט, אַפּגעשיט פּון אויבן ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטן און באַריליאַנטן — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, אַיאָ? נו, האָט זיך פּון דעם גאַנצן גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואָס פּאַר אַ טייך! אַ טייך מיט בלאַטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! וואָרום אַז גאַט הייסט, דאָס רעדל זאָל זיך געבן אַ דריי איבער צוריק, איז מיט דער פיטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגן אין הלל: אַט, דאַכט זיך, נאָר וואָס איז געווען מקימי מעפר דל, און אידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַך: המשפּילי לראות בשמים ובארץ — אין דער ערד מיט די פּאַסטאַראַנקעס... גאַט האָט ליב שפּילן זיך מיט אַ מענטשן, אוי, האָט ער ליב שפּילן זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּילט מיט טביהן וויפל מאַל, עולם ויורדים — אַרויף און אַראָפּ! און אַזוי איז געווען אויך מיט מיין פּאַדראַטשיק, מיט פּדהצורן.

איר געדענקט דאָך מסתמא דאָס גרויסקייט זיינס מיטן הויז, מיט די דרייצן דינסטן, מיט די שפיגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ פי — פו — פּאַ! געדענקט איר, איך האָב אייך דערציילט, דאַכט זיך, ווי אַזוי איך האָב צוגערעדט דעמאַלט מיין ביילקען, געבעטן זיך ביי איר, זי זאָל זען, אַז ער זאָל איר אַוועקקויפן דאָס הויז, און למען-השם אויף איר נאָמען נו, האָט מען דאָך מיר מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראַגער — וואָס פּאַרשטייט אַ טאַטע? אַ טאַטע פּאַרשטייט גאַרנישט! וואָס זשע, מיינט איר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וווּ איר האָט ערגעץ אַ שונא: אַ חוץ וואָס ער האָט זיך פּונעם גאַנצן טראַסק געשטעלט, געבליבן דעראונטער, אויסגעפארקויפט אַלע שפיגל-לען מיט אַלע זייגערס, מיטן ווייבס דימענטן און באַריליאַנטן, האָט ער זיך נאָך פּאַרשמירט מיט סכנת-נפשות, געמוזט ווערן אַ בורה, ניט פּאַר קיין יידן געדאַכט, און מאַכן אַן אַפּטריט און אַוועקפאַרן אַהין, וווּ דער ליבער שבת-קודש גייט אַוועק — קיין אַמעריקע הייסט עס, אַהינצו-צו פאַרן דאָך אַלע שווערע הערצער, זיינען

זיי אויך געפארן אהינצוצו, די ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארן, דאָס ביסל
 מזומנס, וויפל ס'איז געווען, האָט מען אויפגעגעטן, און אַז ס'איז ניט געווען מער
 וואָס צו קייען, האָט מען נעבעך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבעט, געטאָן כל
 עבודת־פֿרד, ווי די יידן אין מצרים, ביידע, אי ער אי זי! איצט שרייבט זי, אַז
 ס'איז שוין, ברוך השם, נישקשהדיק: זיי אַרבעטן זאָקן אויף אַ מאַשין און מאַכן אַ
 לעבאָכטס... אַזוי רעדט זיך עס דאָרטן, אין אַמעריקע, אויף אונדזער לשון וועט
 עס הייסן: דאָס שטיקל ברויט שלעפט זיך... דאָס גאַנצע שטיקל גליק, וואָס זיי
 זיינען מער ניט ווי צוויי מענטשן, שרייבט זי, אַן אַ קינד, אַן אַ רינד, — גם זו

שלום עליכם אוז בעל מחשבות (1905)

לטובה! נו, פרעג איך איך, זאָל ניט אַ רוח אין זיין פעטערס מומע אַריין געפלוין
 געוואָרן?... איך מיין טאַקע אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַרן שיינעם שידוך, וואָס
 ער האָט מיר נאַראַיעט, און פאַר דער בלאַטע, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפירט!
 וואָס וואָלט איר געווען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געווען חתונה האָבן פאַר אַ
 בעל־מלאכה, ווי צייטל, אַדער פאַר אַ לערער, ווי האַדל? אַי, די האָבן אויך ניט
 געמאַכט אַזאָ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע
 יאָר פאַרשיקט אויף אַ פאַסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאַט־זאָך — וואָס קאָן אַ מענטש
 פאַרזאָרגן?...

הערט איר, אַ חכמה אַ ידענע איז געווען טאַקע מיינע, גאַלדע עליו

השלום, הערמיט אליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטנס אַרומגעקוקט, אָפּגעזעגנט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. וואָרום, זאָגט שוין איר אליין, איידער האָבן אַזאַ צער-גדול-בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזנט מאָל ליגן אין דער ערד און באַקן בייגלז... נאָר ווי שטייט דאָרטן אין פרק: בעל-כרחך אַתָּה חי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אליין, און אַז מען נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איר... הערוויילע האָבן מיר זיך אַראָפּגעשלאָגן פונעם שליאָך, איז דעריבער נחזור לענינו הראשון — לאַמיר איבערלאָזן, ווי איר זאָגט אין אייער רע ביכלעך, דעם בן-מלך און זיך אומקערן צו דער בת-מלכה. וווּ-זשע, הייסט דאָס, האַלטן מיר? ביי דער סדרה לך-לך. נאָר איידער מיר וועלן צוקומען צו דער סדרה לך-לך, וועל איך איך בעטן זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלן זיך אויף אַ וויילע ביי דער סדרה בלק, דער מנהג העולם איז אַפילו פון זינט די וועלט שטייט, אַז פריער לערנט מען לך-לך, דערנאָך בלק, מיט מיר האָט מען אַבער, פאַרקערט, פריער געלערנט בלק, דערנאָך לך-לך. און געלערנט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שוין, אַז איר מעגט עס האַרכן. עס קאָן איך אַמאָל צונור קומען.

בקיצור, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאַסנעטוציעס, בעת עס האָבן זיך אָנגעהויבן די „ישועות ונחמות“ אויף יידן, פריער אין די גרויסע שטעט, דערנאָך אין די קליינע שטעט-לעך, נאָר צו מיר איז דאָס ניט דערגאַנגען, און עס האָט ניט געקאַנט דערגיין בשום אופן. פאַר וואָס? פשוט! מע זיצט אָפּ אַזאַ צייט צווישן גוים, מיט סאַמע עשן, — איז מען אויסגעבונדן מיט אַלע בעלי-בתים פון דאָרף. ידיד נפש אב הרחמן — „באַטיושקאַ טעוועל“ איז ביי זיי דאָס אויבערשטע פונעם שטויסל! וואָס איז שייך? אַן עצה — איז „יאַק טעוועל סקאַזשע“, אַ רפואה צו קדחת — איז „דאָ טעוועליאַ“, אַ גמילת-חסד — אויך ביי טביהן, נו, האָב איך עפעס באַדאַרפט אין זינען האָבן אַזעלכע זאַכן, פאַגראַמען, נאַרישקייטן, אַז די גוים אליין האָבן מיר געזאָגט וויפל מאָל, אַז איך זאָל כלל וכלל קיין מורא ניט האָבן — זיי וועלן ניט דערלאָזן!... און כך הוה — וועט איר הערן אַ שיינס.

בקיצור, איך קום צו פאַרן איינמאָל אַהיים פון בויבעריק — איך בין נאָך דעמאָלט געווען בגדלותי — אין די פעדערן, ווי זאָגט איר, נאָך געהאַנדלט מיט מילכיקס, קעז און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאַנט דאָס פערדל, אונטער-געוואָרפן דעם היי און האַבער, נישט צייט געהאַט אַפילו זיך וואַשן צום עסן, איך טו אַ קוק — אַ פולער הויף מיט גוים, די גאַנצע ראַמאַדע, אַלע פיינסטע בעלי-בתים, פונעם סטאַראַסטע איוואַן פאַפּערילע ביז דעם לעצטן גוי, טראַכט דער טשערעדניק, און אַלע זעען זיי מיר אויס עפעס מאַדנע, יום-טובדיק!... האָט מיר אַפילו תחילת געגעבן אַ טיאַבקע אין האַרצן; וואָס פאַר אַ יום-טוב אין מיטן דריי-זען? צי איז מען מיט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאָר צוריק טראַכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאַר זיך אליין! כל ימיו זיצטו אין יוד, להבדיל, צווישן אַזוי פיל גוים בשלום ובשלוה, און מע האָט דיך ניט אָנגערירט, איר זאָלט זאָגן, אויף אַ האַר!... און איך נעם און גיי אַרויס צו זיי מיט אַ ברייטן

שלום-עליכם: „ברוכים הבאים“, זאג איך צו זיי, וואס טוט איר דא, מיינע ליבע
 בעלי-בתים? און וואס וועט איר עפעס זאגן גוטס? און וואס וועט איר דערציילן
 גייעס? ... טרעט ארויס דער סטאראסטע, איוואן פאפערילע הייסט עס, און רופט
 זיך אן צו מיר גאנץ אפנטלעך און גאר אן שום הקדמות: „מיר זיינען געקומען,
 זאגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילן דיר שלאגן“. וואס זאגט איר אויף דער שפראך?
 דאס ווערט ביי אונדז אנגערופן „לשון סגי-נהור“ — גערעדט פארשטעלט הייסט
 עס... מילא, ווי אזוי מיר איז געווארן אויפן הארצן — קאנט איר איך משער זיין.
 גאר ארויסבאווייזן — פע! אדרבה ודרבה! טביה איז ניט קיין ינגעלע... רוף איך
 מיך אן צו זיי גאנץ לעבעדיק: „מזל-טוב איך, זאג איך, גאר וואס האט איר זיך,
 קינדער, אזוי שפעט דערמאנט? אין אנדערע ערטער, זאג איך, האט מען שוין פון
 דעם כמעט פארגעסן?! ... רופט זיך אן צו מיר איוואן פאפערילע, דער סטאראסטע
 הייסט עס, שוין דווקא גאנץ ערנסט: „פארשטייסטו מיך, טעוועל, זאגט ער, מיר
 האבן זיך, זאגט ער, אלץ געישובט, צי מיר זאלן דיר שלאגן, צי ניט שלאגן? אומע-
 טום אין אלע ערטער, שלאגט מען איך, פאר וואס, זאגט ער, זאל מען דיר דורכ-
 לאזן?... איז געבליבן ביי דער הראמאדע, זאגט ער, אז מיר זאלן דיר שלאגן... גאר
 וואס דען, מיר ווייסן נאך אליין ניט, וואס מיר זאלן מיט דיר טון, טעוועל: צי מיר
 זאלן דיר גאר אויסהאקן די שויבן, זאגט ער, און צערענען די פערניעס מיט די
 קישעלעך און ארויסלאזן די פעדערן, צי מיר זאלן דיר פארברענען, זאגט ער, די
 כאטע מיט דער שטאל, מיט דער גאנצער כאדאבע דיינער ...“

דא איז מיר שוין געווארן גוט קאלעמוטנע אויפן הארצן, און איך באטראכט
 מיינע לייט, ווי מען שטייט אנגעליינט אויף די לאנגע שטעקנס און מע שושקעט
 זיך. מיר עפעס שטילערהייט. משמעות הייסט עס, אז ס'איז ביי זיי גאר קיין קאטא-
 וועס נישט? וויבאלד אזוי, טראכט איך מיר, איז דאך, ווי מיר זאגן אין תהלים:
 באו מים עד נפש — ביסט דאך טאקע, טביה, אין דער ארבעט! ווארום טאמער
 אל תפתח פה לשטן — א קשיא אויף כרוקעלע? ע, טביה! קלער איך מיר, מיטן
 מלאך-המות טאר מען זיך ניט שפילן — מע באדארף זיי עפעס זאגן?... און וואס
 זאל איך איך לאנג מאריך בדרוש זיין, ליבער פריינד, עס איז באשערט געווען,
 אפנים, א נס, האט מיר דער אויבערשטער אריינגעגעבן אין זין, איך זאל ביי זיך
 ניט אראפפאלן, און איך נעם מיך אן מיט הארץ און רוף מיך אן צו זיי, צו די גוים,
 הייסט עס, דווקא אין גוטן מוט: „שמעו-בא רבותים, זאג איך, הערט-זשע אויס,
 זאג איך, מיינע ליבע בעלי-בתים, וויבאלד זאג איך, אז הראמאדע האט זיך גע-
 פסקנט, איז דאך ניט שייך, זאג איך, מסתמא ווייסט איר, זאג איך, בעסער, אז
 טביה האט ביי איך פארדינט, איר זאלט מאכן א תל, זאג איך, פון זיין כאדאבע
 און פון זיין גאנץ פארמעגן... גאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איר, זאג איך,
 אז ס'איז פאראן נאך העכערס פאר אייער הראמאדע? איר ווייסט, זאג איך, אז
 ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט? איך זאג ניט, זאג איך, מוין גאט, אייער גאט
 — איך שמועס פון יענעם גאט, זאג איך, פון אונדזער אלעמענס גאט, וואס זיצט,
 זאג איך, אט דארטן אויבן און זעט צו אלע פאדלאסטן, זאג איך, וואס טוען זיך

אָפּ אַט דאָ אונטן... עס קאָן זײַן, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצײכנט, אַז איך זאָל געשטרעפּט ווערן אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מײנע בעסטע גוטע פּריינד, און עס קאָן זײַן ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקערט, אַז ער וויל אַדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טביהן טון שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסן, וואָס גאָט וויל? אַדרבה, זאָג איך, אפשר געפּינט זיך דאָ צווישן אייך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגײך דאָ אַ טאַלקן?...

בקיצור, זײ האָבן, אַפּנים, געזען, אַז מיט טביהן וועלן זײ זיך ניט אויסטענהן, רופּט זיך אָן צו מיר דער סטאַראַסטע, אַיוראַן פּאַפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפּון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוועל, אַייגנטלעך, גאַרנישט ניט, דו ביסט, זאָגט ער, טאַקע אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. נאָר אײנס צום אַנדערן, זאָגט ער, געהער זיך ניט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך; הראַמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פאַרפּאַלן! מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאַטש אויס־האַקן די פענצטער, דאָס, זאָגט ער, מוזן מיר, וויל טאַמער, זאָגט ער, פאַרט עמעצער דורך, טאָ לאַז מען, זאָגט ער, זען, אַז מע האָט דיך געשלאָגן, אַניט, זאָגט ער, וועט מען אונדז נאָך שטראַפּירן?... אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון ווי איך דערצייל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפּן בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איר זײט דאָך עפּעס אַ יוד וואָס קאַטאַרי איר פאַרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט?...

האַב איך אייך, הייסט עס, שוין געפּטרט די סדרה בלק, אַצינד וועלן מיר זיך אומקערן צו דער סדרה לך־לך. די דאָזיקע סדרה האָט מען מיט מיר געלערנט אַט־דאָ ערשט נישט לאַנג, און טאַקע אויף דער רעכטער אמת, דאָ האָט שוין ניט געהאַלפּן, פאַרשטייט איר מיר, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאָגן, ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אייך איבערגעבן אַקוראַט, מיט אַלע פּיטשעווקעס, כאַשר אַהבתי — אַזוי ווי איר האָט ליב.

ויהי בימי מענדל בייליס — דאָס איז געזען אַקוראַט אין יענער צײַט, ווען מענדל בייליס, אונדזער כפרה־הינדל, איז אָפּגעקומען חבוט־הקבר, געלייטערט די נשמה פאַר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאַנגען כאַדאַראַם, — זיך איך מיר אַזוי אַיינמאַל אויף דער פּריזבע ביי מיין שטוב פאַרטיפּט אין מחשבות, זומער־לעבן, די זון באַקט, און דער קאַפּ טראַגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיקע צײַטן! אַזאָ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשן! און וווּ איז גאָט? דער אַלטער ייִדישער גאָט? וואָס שווייגט ער? ווי דערלאַזט ער אַזאָ זאָך סטייטש און סטייטש און ווידער אַמאַל סטייטש!“. און טראַכטנדיק אַזוי פּון גאָט, פאַרטיפּט מען זיך שוין אַגב אין הימל־זאַכן און מע פּאַלט אַריין אין חקירה: וואָס איז די וועלט? און וואָס איז יענע וועלט? און פאַרוואָס זאָל ניט קומען משיח? „אי, טראַכט איך מיר, וואָלט ער געטאָן ווי אַ חכם, טאַקע משיח מיין איך, ווען ער כאַפּט זיך אַראָפּ צו אונדז אַצינדערט רייטנדיק אויף זײַן ווייס פּערדל! דאָט וואָלט געווען אַ שײנע זאָל! ער איז נאָך קיינמאַל, דאַכט זיך, אַזוי נויטיק ניט געווען פאַר אונדזערע אַחינו בני ישראל, ווי היינט! איך ווייס ניט, ווי אַזוי די נגידים, די בראַצקיס, למשל, אין

יעהופעץ. אָדער די ראַטשילדס און פאַריז? סע קאַן זיין, אַז זיי האָבן אים אין זינען אַקוראַט אין דער לינקער פּאה; נאָר מיר, יידן אַרעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאַזעפּעווקע און פון זלאָדיעווקע, און אפילו פון יעהופּעץ, און אפילו פון אַדעס, קוקן אַרויס, אוי, קוקן מיר אַרויס אויף אים! ממש די אויגן קריכן אַזש פון קאַפּ! אונדזער גאַנצער האַפענונג אַצינד איז דאָך נאָר, טאַמער וועט גאַט טון אַ נס, עס וועט קומען משיח!...

דערוויל, אַזוי ווי איך זיך מיר פאַרטיפּט אין די דאָזיקע רעיונות, איך טו אַ קוק — אַ ווייס פּערדל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטנדיק, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפּרררו — אַפּגעשטעלט זיך, אַראַפּגעקראַכן, צוגעבונדן דאָס פּערדל צום טויער, און אַליין גלייך צו מיר: „זדרסטאַי, טעוועל!“ זדראַסטאַיטי, זדראַסטאַיטי, וואַשע בלאַהאַראַדיע!“ — ענטפּער איך אַפּ גאַנץ ברייטלעך, און אין האַרצן טראַכט איך מיר: ויבואַ המון — מאַכט רש״י: אַז מע קוקט אַרויס אויף משיחן, קומט דער אוראַטניק... (קאַמיסאַר) און איך שטיי אויף אַקעגן אים, אַקעגן דעם אוראַטניק הייסט עס: „ברוך הבאָ אַ גאַסט, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס אויף דער גרויסער וועלט און וואָס וועסטו, זאָג איך, עפּעס זאָגן גוטס, אַדוני פּריץ?“ און דאָס האַרץ פאַלט מיר נישט אַרויס — איך וויל שוין וויסן וואָס און ווען? און ער, דער אוראַטניק הייסט עס, האָט זיך אָבער צייט. ער פאַררויכערט זיך גאַנץ פּיין אַ פאַפּיראַסל, בלאַזט אַרויס דעם רויך, שפּייט אויס און רופּט זיך אַן צו מיר: „וויפּל צייט, אַשטייגער, דאַרפסטו האָבן, טעוועל, זאַלסט קאַנען פאַרקויפּן, זאָגט ער, דיין כאַטע מיט אַלע דיינע בעבעכעס?“ קוק איך אים אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאַל איך פאַרקויפּן, זאָג איך, מיין כאַטע? וועמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג “ „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם נישט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויס-שיקן, זאָגט ער, פון דאַרף.“ „סך-הכל, זאָג איך, מער נישט? פאַר וואַסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדינט ביי דיר אַזאַ כבוד?“... „דאָס איז נישט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס.“ „די גובער-ניע? — זאָג איך — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזען אויף מיר?“ „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאָדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאַסטאַלאַמעווקע, און אפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, ווערט דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאַרף, און מע וועט אַרויסטרייבן פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אייערע“... „אפילו לייזער-וואַלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפתלי-גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאַרטיקן שוחט? און דעם רב?“ „אַלע! אַלע! — זאָגט ער און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי אַ שנייד אַפּ מיט אַ מעסער...

איז מיר אפילו געוואָרן עפּעס ווי אַ ביסל גרינגער, ווי זאָגט איר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסן פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פּייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו אים, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט כאַטש, זאָג איך, וואַשע בלאַהאַראַדיע, אַז איך זיך דאָ אין דעם דאַרף אַ סך פּר'ער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אַט דאָ, אין דעם

ווינקל, איז נאך מיין טאטע עליו השלום, זאג איך, געזעסן, און מיין זיידע, עליו
השלום, און מיין באַבע עליו השלום? און איך פויל זיך ניט און רעכנן אים אויס
די גאַנצע משפחה ביי די נעמען, ווו ווער ס'איז געזעסן און ווו ווער ס'איז גע-
שטאַרבן... הערט ער מיך דווקא אויס, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב
געענדיקט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביסט אַ ציקאַווע ייד, זאָגט ער, טעוועל, און
דו האָסט אין זיך ניין מאַס רייד, צו וואָס טויגן מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון
דיין באַבען מיט דיין זיידן? לאָזן זיי, זאָגט ער, דיר האָבן אַ ליכטיקן גן-עדן! און
דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צונויף דיינע בעבעכעס און פאַר-פאַר נאָ באַרדי-
טשעוון!... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מער: גענוג דו זאָגסט מיר אָן, עשו, אַזאַ
גוטע בשורה טובה, מאַכסטו נאָך חווק: פאַר-פאַר נאָ באַרדיטשעוון!... לאַם איך
אים כאַטש אַ ביסל אויסלאַמרן... און איך רוף מיך אָן צו אים: „וואַשע, זאָג איך,
בלאָהאַרדיע! וויפל צייט, זאָג איך, ביסטו שוין דאָ פריץ, האָסטו עפעס געהערט,
זאָג איך, אַ סך מאַל, עמעצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאַגן, אַז טביה
האָט אים באַגנבעט, אָדער באַגזלט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגענומען? אַנו,
צעפרעג זיך אַקאַרשט ביי די בעלי-בתים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט
זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל-הבית? צי בין איך ניט געווען,
זאָג איך, אַדוני פריץ, ביי דיר אליין, זאָג איך, וויפל מאַל בעטן דיך פאַר די גוים,
זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?... האָט דאָס אים שוין, אַפנים, ניט געשמעקט!
שטייט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם פאַפיראַס מיט די פינגער, טוט
אים אַ וואַרף-אַפ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר
צו באַלאַקען פוסטע רייד, ס'איז מיר אַנגעקומען, זאָגט ער, אַ פאַפיר — און ווייטער
גייט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסטו מיר, זאָגט ער, חתמענען דאָס פאַפיר, און
צייט אויף אַרויסצופאַרן גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טעג, זאָלסט קאַנען, זאָגט
ער, אויספאַרקויפן אַלצדינג און צוגרייטן זיך אין וועג אַריין“. דערזען, ס'איז ביטער,
רוף איך מיך אָן צו אים: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסטו מיר? דריי יאָר
זאָלסטו לעבן, זאָג איך, דערפאַר אין עושר און אין כבוד, גאָט זאָל דיר, זאָג איך,
צאָלן בכפל כפלים, זאָג איך, פאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר גע-
בראַכט אין שטוב אַריין!... גוט-גוט אַריינגעזאָגט אים, ווי טביה קאָן! איך האָב
מיך מיישב געווען: ממה נפשך, סיי ווי סיי מאַטי פאַרדך — וואָס האָב איך דאָ אַנ-
צווערן? וואַלט איך געווען יונגער כאַטש מיט אַ יאָר צוואַנציק, און וואַלט מיר
געלעבט מיין גאַלדע עליו השלום, און וואַלט איך געווען דער אייגענער טביה
דער מילכיקער, וואָס אַמאָל, אין די שנים קדמוניות, — עה-ע-עה! וואַלט איך זיך
אַזוי גיך ניט אונטערגעגעבן! איך וואַלט זיך געבאַרעט, געשלאָגן זיך ביז בלוט
אַריין! נאָר אַזוי — וואָס? מה אנו ומה חיינו — וואָס בין איך היינט און ווער בין
איך? אַ פלג-גוף, אַ שברי-כלי, אַ צעבראַכענער שאַרבן! „אך טי, רבונו של עולם,
גאַטעני! — טראַכט איך מיר. — וואָס האָסטו זיך עפעס צוגעטשעפעט צו טביהן
גראַד? פאַר וואָס זאָלסטו עפעס נישט אַ שפיל טון זיך אַמאָל אויף אַ טשיקאוועס,
למשל, מיט באַצקין, אָדער מיט ראַטשילדן? פאַר וואָס לערנט מען מיט זיי ניט

די סדרה לך-לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער אנגעשטאנען? ערשטנס, וואלטן זיי דערפילט דעם אמתן טעם, וואס הייסט א ייד. והשנית, לאון זיי אויך זען, אז מיר האבן א שטארקן גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פוסטע דבורים. מיט גאט טענהט מען זיך ניט אויס, און אים קיין עצות, ווי אזוי צו פירן די וועלט, גיט מען ניט. ער, אז ער זאגט: לי השמים ולי הארץ — קומט אויס, אז ער איז בעל-הבית, און מיר דארפן אים פאלגן. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... גיי איך אריין אין שטוב אריין און טו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה: „צייטל, זאג איך, מיר קלויבן זיך ארויס, זאג איד, פון דאנען ערגעץ אין א שטאט אריין. גענוג שוין געזעסן אין דארף, זאג איד, משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אקארשט, זאג איד, און הייב'אָן באַצייטנס זיך צוגרייטן מיטן בעטגעוואָנט, מיטן סאַמאַוואָר און מיט די שאַר ירקות, און איד וועל, זאג איד, גיין פאַרקויפן די כאַטע. ס'איז אַנגעקומען, זאג איד, א פאַפיר, אז מיר זאלן אַפרייניקן, זאג איד, דאָס אַרט און אין דריי טעג אַרום זאָל דאָ אונדזער דעך ניט בלייבן!... דערהערט פון מיר אַזאַ בשורה, אז זי מאַכט ניט קיין געוויק, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך אירע אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך גלאַט צע-וויינט, און ס'איז געוואָרן, וואָס זאָל איד איד זאָגן, תשעה-באָב אין שטוב! ווער איד שוין אין כעס און לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ אויף מיין טאָכטער נעבעך: „וואָס האָט איר זיך גענומען, זאָג איד, אויף מיין לעבן? וואָס האָט איר זיך, זאָג איד, צעיאַכמערט פּלוצים אין מיטן דרינען, ווי אַן אַלטער חזן צו די ערשטע סליחית?... וואָס בין איד עפעס — אַ בן-יחיד, זאָג איד, ביי גאָט? אַ ציטערדיקער? קאַרג יידן, זאָג איד, ווערן איצטער אַרויסגעטריבן פון די דערפער? גיי האַרץ, זאָג איד, וואָס דער אוראַטיק דערציילט זיך אָן! אַ סברא, זאָג איד, אַז דיין אנאטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, ווערט דאָס שוין אויך, זאָג איד, מיט גאָטס הילף, אַ דאַרף, צוליב די אנאטעווקער יידן, זאָג איד, מע זאָל זיי קאַנען אַרויסטרייבן אַלעמען. וויבאַלד אזוי, זאָג איד, מיט וואָס-זשע, זאָג איד, בין איד ערגער פון אַלע יידן?... אַט אזוי רעד איד איר אויס דאָס האַרץ, דער טאָכטער מיינער, איז דאָך עס אַבער אַ יידענע, זאָגט זי צו מיר: „וויזן וועלן מיר זיך, זאָגט זי, קלויבן פּלוצים אין מיטן דרינען? ווי וועלן מיר, זאָגט זי, גיין זוכן שטעט?\"... „שטיאַ! — זאָג איד. — אז גאָט איז געקומען, זאָג איד, צו אונדזער עלטער-עלטער-זיידן, צו אַברהם אַבינו, און האָט אים געזאָגט, זאָג איד, לך-לך מאַרצן — זאַלסט אַרויסגיין פון דיין לאַנד, האָט אים דען אַברהם, זאָג איד, איבערגעפרעגט דאָס אַנדערע וואָרט אַפילו: ווויזן?... גאָט האָט אים געזאָגט, זאָג איד, אל האַרץ אשר אראך — איז דער פּשט: נאָ ווסיע טשעטירנע סטאַרעני (אין אַלע פיר זייטן)... מיר וועלן גיין, זאָג איד, ווויזן די אויגן טראָגן, ווויזן אַלע יידן גייען וואָס סע וועט זיין, זאָג איד, מיט כל ישראל, דאָס וועט זיין מיט רב ישראל, און מיט וואָס, זאָג איד, ביסטו מער מיוחסת פון דין שוועסטער ביילקע, די נגידיתטע? איר שטייט אָן צו זיין מיט איר פּדהצורן אַצינד אין אַמעריקע און מאַכן אַ לעבאַכטס, מעג דיר אויך, זאָג איד, אַנשטיין... דאַנקען השם יתברך, זאָג איד, וואָס מיר האָבן כאַטש מיט וואָס

צו רירן זיך. אַ ביסל, זאָג איך, איז נאָך דאָ פון פּרױער, און אַ ביסל פון דער
כאדאבע, וואָס מיר האָבן פאַרקויפט, און אַ ביסל וועט אַרײַנפאַלן פון דער כאַטע.
פון אַ ביסל און אַ ביסל, זאָג איך, ווערט אַ פולע שיסל — און גום זו לטובה! און
אַפילו מיר זאָלן, זאָג איך, חלילה גאַרנישט האָבן, איז אונדז, זאָג איך, נאָך אַלץ
בעסער פון מענדל בײליס!...

בקיצור, איך האָב בײ איר יאַקאַש געפּוועלט, זי זאָל זיך גיט שטאַרק פאַר-
עקשנען. איך האָב איר געגעבן צו פאַרשטיין מיט אַ שכל, אַז דער אוראַטניק קומט
און ברענגט אַ פאַפיר, אַז מען הייסט גיין, קאַן מען קיין חזיר גיט זיין און מע
דאַרף גיין. און אַליין בין איך אַוועק אין דאַרף מאַכן אַ טאַלק מיט דער כאַטע, און
גלייך צו איוואָן פאַפּערילע, צום סטאַראַסטע הייסט עס. ער איז אַ גוי אַ בעל-הַגּוֹף
און פּגרט נאָך מיין דירה! געקומען צו איוואָנען, דערצייל איך אים גיט פון קיין
פּתרון און פון קיין חלום — אַ ייד איז קליגער פון אַ גוי — און איך זאָג אים,
זאָג איך: הנה, זיי וויסן, איוואָנו סערדצע, אַז איך וואָרף איך אַוועק... זאָגט ער:
„וואָס עפּעס?“ זאָג איך: „איך פאַר אַרײַבער, זאָג איך, אַיין שטאַט אַרײַן. איך וויל
זיין, זאָג איך, צווישן יידן. איך בין שוין גיט קיין יונגעראַן, זאָג איך, טאַמער
חלילה טוט מען אַ שטאַרב... מאַכט צו מיר איוואָן: „פאַר וואָס זשע זאָלסטו גיט
שטאַרבן דאָ? ווער לאַזט דיך גיט?“ דאַנק איך אים זייער און זאָג אים: „שטאַרבן
דאָ שטאַרבן שוין דו בעסער, זאָג איך, דו ביסט בילכער, און איך וועל בעסער גיין
שטאַרבן, זאָג איך, צווישן מײַניקע... קויף אַפּ, איוואָנו, בײ מיר, זאָג איך צו אים,
מיין כאַטע מיטן גאַרטן, אַן אַנדערן וועל איך, זאָג איך, גיט פאַרקויפן, דיר — יאָ.“
„וויפּל, זאָגט ער, ווילסטו פאַר דיין כאַטע?“ „וויפּל, זאָג איך, גיסטו?“ אַהיין-אַהער,
ער מיר: „וויפּל ווילסטו?“ איך אים: „וויפּל גיסטו?“ — מע האָט זיך גענומען דינ-
גען, זיך פאַטשן אין די הענט אַרײַן, אַזוי לאַנג געדונגען און געפאַטשט זיך, אַ
רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראַפּ, ביז מע האָט זיך אויסגעדונגען פאַרן מקח, און
טאַקע פאַוטרענע גענומען בײ אים אויף דער יד אַ פּינעם אַדערויף, ער זאָל זיך
חלילה גיט אויפטרענען — אַ ייד איז קליגער פון אַ גוי — און האָט אַזוי האָב איך
אויסגעפאַרקויפט אין איין טאַג, בחצי-חנם געוויינטלעך, דאַס גאַנצע דאַברע-מזל,
געמאַכט פון אַלצדינג גאַלד, און בין אַוועק דינגען אַ פּור, פאַרנעמען דאַס איבער-
געבליבענע ביסל אַרעמקייט — וועט איר הערן נאָך אַ שיינס, וואָס בײ טביהן קאַן
זיך פאַרלויפן! איר לייגט נאָר צו קאַפּ, איך וועל אייך שוין לאַנג גיט האַלטן, איר-
בערגעגעבן עס איך, ווי זאָגט איר, בשלשה דברים — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאַרן אַוועקפאַרן קום איך אַהיים, טרעף איך שוין גיט קיין שטוב,
נאָר אַ חורבה. די ווענט נאַקעט, זיי ווינען ממש מיט טרערן! אויף דער ערד —
פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעקלעך! אויפן פּריפעטשיק זיצט די קאַץ, ווי אַ יתומה
געבעך, טרויעריק — עס האָט מיך אַזש אַ נעם געגעבן ביים האַרצן און טרערן
זאַבן מיר זיך געשטעלט אין די אויגן... איך זאָל מיך גיט שעמען פאַר מיין טאַכ-
טער, וואָלט איך מיך גוט-גוט אויסגעוויינט, ווי זאָגט אר, פאַרט באַטקאַושושטינען...
דאָ אויסגעוואַקסן, דאָ פאַרשוואַרצט געוואָרן כל ימיו, און פּלוצים אין מיטן דרינען

— לך-לך! זאגט איך, וואָס איר ווילט, סאָ פאַרדראַסיקע זאָך!... טביה איז דאָך
 אַבער ניט קיין ידענע, האַלט איך מיך איך און מאַך מיר פריילעך און רוף מיך
 אָן צו מיין טאַכטער דער אַלמנה: „קום נאָר אַהער, זאָג איך, צייטל, וווּ ביסטו
 ערגעק?״ גייט זי אַרויס פון צווייטן אַלקיר, צייטל הייסט עס, מיט רויטע אויגן און
 מיט אַ געשוואַלענער נאָז. אַהא, טראַכט איך מיר, מיין טאַכטער האָט זיך שוין דאָ
 ווידער צעיעלהט ווי אַ ידענע צו ונתנה-תוקף! אַט די וויבער, הערט איר, זיינען
 איך קיין קאַטאַוועס ניט — באַלד עפעס, איז געוויינט! וואַלוועלע טרערן ביי זיי!
 „שטיאַ! — זאָג איך איר, — וואָס וויינטו שוין ווידער? ביסטו ניט קיין נאָר? —
 זאָג איך — באַרעכנ זיך נאָר, זאָג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדל בייליס...״
 וויל זי ניט הערן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט ניט וואָס איך
 ווייך... זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסן? דו וויינטו,
 ס'טוט דיר באַנג די היים... ביסט אַט דאָ, זאָג איך, געבוירן געוואָרן און אויסגע-
 וואַקסן — פאַרדריסט עס דיך... גלויב מיר, זאָג איך, איך זאָל ניט זיין טביה,
 איך זאָל זיין אַן אַנדערער, וואַלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אַט די נאַקעטע
 ווענט מיט אַט די ליידיקע פאַליצעס... איך וואַלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפאַלן
 צו אַט דער דאָזיקער ערד!... עס טוט מיר באַנג, זאָג איך, איטלעכע ברעקל גלייך
 מיט דיר. נאַרעלע! אַפיל אַט די קאַץ, זעסטו, אָן זי זיצט דאָרט אַ פאַריתומטע
 אויפן פריפעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פון דעסטוועגן איז אַ רחמנות,
 זי בלייבט אַליין אָן אַ בעל-הבית — צער-בעלי-חיים...״ „ס'איז דאָ, מאָל דיר,
 זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות...״ „דהיינו?״ „דהיינו, אַט פאַרן מיר אַוועק, זאָגט
 זי, און לאָזן דאָ איבער אַ מענטשן אַליין, עלנט ווי אַ שטיין...״ פאַרשטיי איך ניט
 וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איר: „וואָס בעלעבעטשעסטו? זאָג איך, וואַסערע
 פלאַמען? וואַסער מענטש? וואַסער שטיין?״ מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רעד
 ניט פונעם וועג, איך רעד, זאָגט זי, פון אונדזער חוהן...״ און ווי זי האָט מיר
 אויסגערעדט דעם דאָזיקן נאָמען, איז שווער איך איך, ווי מיט אַ הייסן אַקרעפּ,
 אַדער מיט אַ שייט-האַלץ איבערן קאַפּ! און איך פאַל אָן אויף מיין טאַכטער און
 גיב איר אַוועק אַ וויסטן סוף: „וואָס עפעס פלוצים אין מיטן דרינען חוה, זאָג
 איך? איך האָב דאָך אַנגעזאָגט, זאָג איך, וויפל מאָל, אַז חוה לאַ יזכר ולא יפקדו!״
 מיינט איר, אַז זי שרעקט זיך איבער? אַבער גאָר לאַ! טביהס טעכטער האָבן אין
 זיך אַ כוח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר ניט אַזוי שטאַרק און
 דערמאַן זיך בעסער, וואָס דו אַליין, זאָגט זי, האַסט געזאָגט וויפל מאָל, אַז סע
 שטייט געשריבן, אַז אַ מענטש דאַרף האָבן רחמנות אויף אַ מענטשן, ווי אַ טאַטע
 אויף אַ קינד...״ איר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מער אויפגעקאַכט
 אין גיב איר אַוועק אַ גאַב, ווי איר קומט: „פון רחמנות, זאָג איך, רעדסטו מיט
 מיר? וווּ איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז איך בליָן געלעגן ווי אַ הונט פאַרן
 גלח, ימח שמו, אים געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאָג איך, אין צווייטן
 חדר און אפשר געהערט איטלעכע וואָרט?״ אַדער וווּ איז געווען, זאָג איך, איר
 רחמנות, אַז די מאַמע, עליו השלום, איז געלעגן, זאָג איך, ניט פאַר דיר געדאַכט,

אָט דאָ אויף דער ערד מיט שוואַרץ איבערגעדעקט? וווּ איז זי דעמאָלט געווען? און די נעכט, זאָג איך, וואָס איך בין, ניט געשלאָפן? און דאָס קרענקען, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייט ביז היינטיקן טאָג נאָך, אַז איך דערמאַן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאַן, אויף וועמען זי האָט אונדז אויסגעביטן — וווּ איז, זאָג איך, דער רחמנות אויף מיר? ... און עס פאַרבאַקט מיך ביים האַרצן און איך קאָן ניט רעדן מער... מיינט איר דאָך אַוודאי, אַז טביהס טאַכטער האָט נישט געפונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפערן? „דו אליין, זאָגט זי, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז אים אָפּילו גאַט אליין מוחל“... „חרטה? — זאָג איך — צו שפעט! דאָס צווייגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאַל אָפּגע- ריסן פון בוים, מוז, זאָג איך, פאַרטריקנט ווערן! דאָס בלעטל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפאַלן, מוז פאַרפּוילט ווערן, און מער, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר ניט רעדן דערפון — עד כאן אומרים בשבת הגדולה“...

בקיצור, דערזען, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאַרניט מאַכן, טביה איז ניט דער מענטש, וואָס מע רעדט אים איבער, פאַלט זי מיר שוין גאַר צו און הייבט מיך אַז צו קושן אין די הענט אַריין און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָל איך שטאַרבן אַט-אַ-דאָ אויפן אַרט, אויב דו וועסט זי איצטיקס מאַל אָפּשטויסן, ווי דו האָסט זי אָפּגעשטויסן דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, זאָגט זי, צוגעפאַלן צו דיר, און דו האָסט פאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פערדל און ביסט אַנטלאָפן! ...“ וואָס פאַר אַ פּריטשעפע, זאָג איך, אויף מיין קאַפּ? וואָס פאַר אַן אַנשיקענעש? וואָס האָסטו זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבן? ...“ לאַזט זי מיך ניט אָפּ, האַלט מיך צו ביי די הענט און טענהט זיך אירס: „זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט איר ניט מוחל זיין, זאָגט זי, וואָרום זי איז דיר אַ טאַכטער, זאָגט זי, גלייך ווי איך!“ ... „וואָס ווילסטו, זאָג איך, פון מיין לעבן? זי איז ניט מיין טאַכטער מער! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג גע- שטאַרבן!“ ... „ניין, זאָגט זי, זי איז נישט געשטאַרבן און זי איז שוין צוריק דין טאַכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָרום פון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געווער געוואָרן, אַז מע שיקט אונדז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונדז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס, דאָרט וווּ מיר — אַזוי האָט מיר חוה אליין געזאָגט — דאָרט איז זי, אונדזער גלות — דאָס איז איר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, האָסטו טאַטע, אַט איז אָפּילו דאָס פעקעלע אירס“ ... אַזוי מאַכט צו מיר מיין טאַכטער, צייטל הייסט עס, אין איין אַטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאַזט מיך אָפּילו אַ וואָרט ניט אַרויסריידן און טוט מיר אַ ווייז אַן אויף עפעס אַ פעקל אין אַ רויטער פאַטשיילע אינגעוויקלט, און טאַקע פאַור- טירנע טוט זי אַן עפּן אויף די טיר פון צווייטן אַלקיר און רופט אויס: „חוה!“ — ווי איר זעט מיך אַ יידן... און וואָס זאָל איך אייך זאָגן, ליבער פריינד? טאַקע פונקט אַזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערט באַשריבן, באַווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אַלקיר אַרויס — אַ געזונטע, אַ גלאַטע, אַ שיינע, ווי געווען, ניט געמינערט אַ האַר, נאָר דאָס פנים אַ ביסל פאַרזאָרגט, די אויגן אַ ביסל פאַרצויגן, און דאָס

קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטיין א וויילע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איר. דערנאך ציט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאך איין וואָרט קאָן זי אַרויסריידן, איך-און-אינציק וואָרט, און שטיל: טאַטע...

האַט קיין פאַראיבל ניט, אַז איך דערמאָן מיר, שטעלן זיך מיר נאָך איצט טרערן אין די אויגן, נאָר מיינט ניט, פון דעסטוועגן, אַז טביה האָט חלילה געלאָזט אַ טרער אָדער אַרויסבאַוויזן, ווי זאָגט איר, מיאָכקי לבבות — בלאַטע!... דאָס הייסט, וואָס איך האָב געפילט בעת-מעשה אינעווייניק אין האַרצן — דאָס איז עפעס אַנדערש. איר זייט דאָך אַליין אויך אַ טאַטע פון קינדער און איר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונעם פסוק „כרחם אָב על בנים“ און דעם טעם פון דעם, בעת אַ קינד, עס מעג זיך ווי פאַרוינדיקן, נאָר אַז סע קוקט איך גלייך אין דער נשמה אַריין און זאָגט איך: „טאַטע!“ — אַנו, זייט דעמאָלט אַ בריה, אַדרבה, און טרייבט עס אָפּ!... און צוריק אָבער, דער כוונה-הים אַרבעט, און עס קומט מיר אַקעגן באַלד דאָס שיינע שפיצל, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאַן, חוועדקע גאַלאַגאַן, איינגעזונקען זאָל ער ווערן... און דער גלוי, ימח שְׁמֵי... און מיינע טרערן... און גאַלדע עליו השלומס טויט... ניין! זאָגט שוין איר אַליין, ווי קאָן מען דאָס פאַר-געסן, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן?... און ווידער צוריק — סטייטש! פאַרט אַ קינד... כרחם אָב אַל בנים... ווי טאָר אַ מענטש זיין אַן אַכור, אַז גאַט אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אַן אל אַרץ אַפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איר טאַטן און צו איר גאַט!... וואָס זאָגט איר, פאַני שלום-עליכם? איר זייט דאָך עפעס אַ יוד, וואָס קאַטאַרי איר מאַכט ביכלעך און איר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טון? אַרומנעמען זי, ווי אַן אייגענע, קושן זי און האַלדזן זי און זאָגן איר, ווי מיר זאָגן יום-כּפּוֹר צו כל-נדרים: סלחתי כּדבר־ך — קום צו מיר, דו ביסט מיין קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישל, אַזוי ווי דעמאָלט און זאָג איר: לך-לך — גיי דיר געזונטערהייט פון וואַנען דו ביסט געקומען?... ניין, לאַז זיך אייך דאַכטן, למשל, עלעיהי איר זייט אויף טביהס אַרט, און זאָגט מיר בהן שלי, נאָר אָפּנטלעך, ווי פאַר אַן אמתן גוטן פריינד: ווי אַזוי וואַלט איר זיך נוהג געווען... און אויב איר קאַנט עס מיר ניט זאָגן באַלד, גיב איך איך צייט אויף צו באַטראַכטן זיך... אין דערוויל דאַרף מען גיין — די אייניקלעך וואַרטן שוין אויף מיר, קוקן אַרויס אויפן זיידן, איר דאַרפט וויסן, אַז אייניקלעך זיינען נאָך טויזנט מאַל טייערער און איינגעבאַקענער פון קינד-דער, בניס ובני בנים — אַ קלייניקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַראיבל ניט, איך האָב איך אַנגעקלאַפט אַ קאַפּ — איר וועט שוין דערפאַר האָבן וואָס צו שרייבן... אַז גאַט וועט הייסן, וועלן מיר זיך נאָך זען מסתמא. אַ גוטן!

מִי לִי אֲנִי

ב ר י ו 16

שיינע-שיינדל פון_כתרילעווקע צו איר מאן מנחם-מענדל אין יעהופעץ
לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אז מיר זיינען אלע גאט צו דאנקען אין
בעסטן געזונט, גיב גאט דאס נעמלעכע פון דיר צו הערן אויף ווייטער גיט ערגער.
צווייטנס שרייב איך דיר, אז איך האב דיין מגילה געלייענט און געלייענט
און גיט פארשטאנען איין ווארט, וואס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאך, צי ס'איז
דא פלאץ? שרייב איך דיר, אז אויף דעם נייעם בית-עולם איז פאראן גענוג, עס
וועט קלעקן פאר האלב יעהופעץ, און וואס פרעגסטו זיך אלץ נאך אויף בורעקעס?
פארוואס פרעגסטו זיך שוין גיט אז אין איין וועגס אויף קרויט, אויף חרין און
אויף פאסטערנאק? און דער טייך? אזא מזל אויף דינע שותפים, וואס פאר א וואסער
ביי אונדז איז! קומט ערב-פסח, טרינקט מען יאשטשערקעס, און זומער ווערט
דער טייך גרין ווי גראז; איך וואלט וועלן, אז דינע יעהופעצער פיינע בריות,
וואס האבן צו טון מיט די מאגנס, זאלן פארווכן אונדזער וואסער ארום תמוז... נין,
מענדל, לאזן זיי דיר קרענקען דארטן אין יעהופעץ, מיר וועלן זיך שוין באגיין
אזוי, אז זייערע זאוואדלעך, ווי זאגט די מאמע מיינע: „ראש-חודש אלול גייט אוועק
און בעל-הבית בלייבט בעל-הבית"... שלאג דיר ארויס פון קאפ די דאזיקע אלע
נארישקייטן, דו וועסט אזוי מאכן זאוואדלעך, פונקט אזוי ווי דו האסט געמאכט
וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אז איידער דו וועסט
זיך אומקערן, וועלן דיך דינע שותפים באנעמען פון קאפ ביז פיס, ווארום דו ביסט
געווען א שלים-מזל און וועסט בלייבן א שלים-מזל, ווי עס ווינטשט דיר פיל גיטס
און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע-שיינדל.

יא, זאג נאָר, מענדל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נייעס, וואָס מע דערציילט ביי אונדז? מע זאָגט, אַז דאָרט, אין יעהופּעץ, פאַרשרייבט מען זיך שוין קיין ארץ-ישראל? ווער עס פאַרשרייבט זיך פּערציק קאַפּיקעס, דער פאַרט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? ביי אונדז האָט מען שטאַרק אָנגעהויבן דערפון צו שמועסן; יונגע לייט קלייבן זיך צונויף אַלע נאַכט ביי יאָסל משה-יאָסיס און מע רעדט פון ארץ-ישראל. — הכלל, עס טוט זיך חושך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געווען!“...

ב ד י ו ן 17

מנחם-מענדל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב מיניע-שיינדל אין כתרילעווקע

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינע-שיינדל שתחי עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפן, מען זאל תמיד האַרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

השנית זיי וויסן, אַז דער עסק פון זאָוואָדן איז שטאַרק אָפּגעקילט געוואָרן. עס איז געקומען אויף זיי אַ קריזיס, ממש עס וואָלגערן זיך זאָוואָדלעך אין גאָס, נישטאָ קיין קונים! דער עולם, פאַרשטייטו מיך, האָט זיך אָנגעגעסן מיט זאָוואָדן, אַ ביסל אַריבערגעכאַפט די מאָס, געלט איז טייער און צוקער איז בויזל הזול, וואָרום מע האָט אָנגעמאַכט אַזוי פיל צוקער, אַז ס'איז נישטאָ וווּ זיך אַהינצוטון מיט אים, כאַטש נעם וואָרף אים אַרויס! ס'איז אין דער ערד דאָס געשעפט, די זאָוואָדטשיקעס שטאַרבן נאָך אַ גראַשן, די קאַפּיטאַליסטן האַלטן זיך איין און די מעקלערס גייען אַרום בטל, אַן אַ שטאַך אַרבעט, און איך אויך בתוכם. מיינסטו דאָך אַוודאי, אַז ס'איז עק וועלט? זאַלסטו זיך גאַרנישט זאָרגן, זוגתי היקרה, גאָט איז גאָט און יעהופּעץ איז אַ שטאַט. אַזעלכע מענטשלעך, ווי איך, ווערן חלילה ניט פאַרפאַלן; אַדרבה, איך האָב ערשט אַ האַפּענונג, אַז היינט, אם ירצה השם, באַדאַרף איך ערשט אויפקומען, וואָרום איך פיר איצט אַזאָ געשעפט, וואָס איך באַדאַרף פאַרדינען אויף מיין חלק כמעט ביז אַ מאה אלף! דאָס געשעפט, וואָס איך פיר, טרעפט אַן אַ צען מיליאָן, און אפשר נאָך מער פון צען מיליאָן, עס האָט גאָר ניט קיין שיעור און קיין ערך. ס'איז אַ סברה, אַז גאַלד אליין זאל דאַרטן זיין אין די אַלפים; היינט וווּ איז זילבער, וווּ איז אייזן, וווּ איז קופּער, וווּ איז בליי, וווּ איז קווער-זילבער? פון ערדקוילן און פון שטיינער רעד איך שוין ניט! היינט געפינען זיך דאַרטן וועלדער מיט פעלדער מיט כל טוב — ס'איז, זאָגט מען, עפרות זהב, און ווילן ווילן מען דערפאַר סך-הכל דריטהאַלבן מיליאָן, עס איז אַ מציאה פון אַ גנב! אַ חסרון איז נאָר, וואָס ס'איז אַ ביסל צו ווייטלעך, היינט, סע שטעקט אַזש אין סימביר, און פאַרן באַדאַרף מען אַהינצו אפשר דריי וואַכן כסדר, וואָרום אַהין גייט ניט קיין באַן. וועמען לייגט מען פאַר אַזאָ גרויס געשעפט? געוויינטלעך, בראַצקין! איז אַבער די צרה, ווי אַזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראַצקין אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה,

שטייט ביי דער טיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אויף דער קאַפּאַטע; וויבאַלד אַן אַלטע קאַפּאַטע, אַזוי גיט מען איר דעם וועג; און אַז גאַט העלפּט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטייט מען אַפּ אַ שעה זעקס אויף די טרעפּ און מע וואַרט, טאַמער וועט גאַט רחמנות האַבן, מע וועט דערזען בראַצקין דורכגיין, און אַז מע דערלעבט אים שוין יאָ צו זען גיין, פּליט ער פאַרביי פּייל אויסן בויגן, און איידער מע קוקט זיך אַרום, זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע — און אַ גוטן טאַג מיט דער קאַפּאַטע! קאַן מען ניט זיין אַזוי גראַב אַז מען קומען מאַרגן נאַכאַמאַל. אויף מאַרגן איז ווידער די אייגענע געשיכטע; אַ קלייניקייט, אַ מענטש האָט אַזוי

פיר זענען מיר געזעסן;
 ה. נ. ב' אַליק, מ. בן עמי, שלום עליכט און מענדעלע (גענוף 1907)

פיל געשעפטן? מען קאַן ניט אַזוי גיך זיך דערשלאַגן צו בראַצקין! נאָר צו גאַט אַ האַפּענונג, איך וועל מיך מסתמא אַ מאל דערשלאַגן, און דעמאַלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פאַרנומען און האַב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרייבן אַלצדינג באַריכות. לעת-עתה לאַז גאַט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אַלעמען באַזונדער גאָר פּריינדלעך.

ממני בעלך מנחם-מענדל.

עיקר שכחתו. וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף „ארץ-ישראל“, קערסטו אַוודאי מיינען „ציניזם“? דאָס איז זייער אַ הויכער ענין, כאָטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האָלט מען עפּעס נישט דערפּון. איך בין געווען אַ פּאַר מאָל ביי די היגע „ציניסטן“ אויף די „זאַכעדאַניעס“ און האָב געוואָלט וויסן, וואָס דאָס איז, האָט מען אָבער אַלץ גערעדט אויף רוסיש, און דווקא אַ סך גערעדט, דאָכט זיך, וואָס וואָלט זיי געאַרט, זיי זאָלן זיך דורכרעדן מיט ייִדן אויף ייִדיש?... איך האָב אַ פּאַר מאָל אַ רעד געטאָן מיט מיינע חברה-לייט אויף דער בערזע וועגן דעם, האָבן זיי מיך אויסגעלאַכט: „ווייס איך-וואָס? ציניזם! דאָקטאָר הערצל! אויך מיר אַ גע-שעפט!“...

ה נ " 2

ב ר י ו 18

שיינע-שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאָן מנחם-מענדל אין יעהופּעץ

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדל ב"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אויף ווייטער ניט ערגער. צווייטנס שרייב איך דיר, אַז מײן גיטל איז געבליבן אַן אַלמנה מיט זיבן קינדער, איינס קלענער פונעם אַנדערן! געשטאַרבן איז דער שוואַגער מיינער, מיר צו לענגערע יאָר, פון אַ צאָן, דאָס הייסט, אַז מע וויל, איז ער תמיד געווען נישט קיין געזונטער; ער פלעגט נישט פאַר מיר געדאַכט, גאַנץ אָפטלעך אונטערהוסטן מיט בלוט. פון דעסטוועגן האָבן מיר געמיינט, אַז ער וועט זיך נאָך מוטשען. צום סוף גייט ער און נעמט זיך אַרויס אַ צאָן ביי שמעלקע דעם רופא, לייגט זיך אַנידער און שטאַרבט אַוועק. ווי זאָגט די מאַמע, איר צו לענגערע יאָר: „קיינער ווייסט נישט, וועמענס מאַרגן עס איז“... און דערווייל נעבעך גיטל לייגט אין די וועלט, ס'איז אירע טרערן גאַרנישט צו פאַרשרייבן! אַוודאי ווען חלילה פאַרקערט, מײן שוועסטער, איר צו לענגערע יאָר, זאָל חס ושלום שטאַרבן, און זלמן-מאיר זאָל בלייבן אַן אַלמן, וואָלט ער געוויס אַזוי פיל טרערן ניט פאַרגאַסן און וואָלט מסתמא באַלד נאָך שלשים געבראַכט צו פירן פון באַרדיטשעוו אַ שטיפמאַמע פאַר זיינע קינדער. איך זאָג דאָס טאַקע אַקעגן אַלע מאַנסבילן, די כפרה מעגט איר זיין פאַר אייערע ווייבער. וואָרום וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אַ טאַטע פון קינדער זאָל זיך אַרייננעמען אַ משוגעת אין קאַפּ אַריין — מיליאָנען! אַ גליק האָט אים געטראָפּן: ער שטייט ביי בראַצקין ביי דער טיר! איך האָב מורא, אַז ווייטער פון דער טיר וועסטו ניט גיין. אַן עבירה די שטייול, כ'לעבן! אַט באַלד טאַקע כאַפט בראַצקי אַרויס די מיליאָנען און פליט אַוועק קיין סימביר — וואָס איז? מנחם-מענדל אַליין האָט געהערט, אַז דאַרטן ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר וואַלגערט זיך גאַלד מיט קוועק-זילבער! ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערציילט, אַז אַ בלינדער האָט געזען, ווי אַ קרומער איז געלאָפּן“... נאָר איך

ווייס פרזער, אן אינעם אנדערן בריוו וועסטו מיר געוויס שרייבן, אן פונעם גאל-
דענעם געשעפט האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם. עס וועט זיך אבער געפינען א
שלאק מיט א נייעם חלום און וועט דיר דערציילן, אן א קו איז געפלאגן איבערן
דאך און געלייגט אן איי, וועטו צעלאזן די פאלעס און וועסט ווידער לויפן, ווי א
משוגענער. דו זאלסט אבער נעמען אויפן קאפ, אן דו האסט אין דער היים א ווייב
ביז הונדערט און צוואנציק יאר מיט קליינע קינדער, וואס קוקן אויף דיר ארויס,
ווי אויף משיח, וואלט זיך דיר ניט גלוסטן ארומשלעפן זך איבער פרעמדע הייזער
און ארומטראגן זיך מיט אזעלכע בארישקייטן, וואס עס שלאגט צו דער גאל הערנ-
דיק! נאך האט דיר ניט אנגעלערנט יעהופעץ, ברענען זאל דאס אויפן פייער, ווי
עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע-שינדל.

א שיינע מעשה, נאך א קורצע: מאיר משולמס געדענקסטו? האט ער א טאכטער
שפרינצל, געווען א געזונטע מויד אן אייזערנע, שוין אפילו א ביסל אן איבערגע-
וואקסענע, נאך זייער א געראטענע! האט זיך צו איר פארנאדעט א מוכר-ספרימניק,
וואס טראגט ארום איבער די הייזער מעשה-ביכלעך מיט ראמאנסן אויף פראקאט.
האט זיך נעבעך שפרינצל צוגעכאפט צו די דאזיקע מעשה-ביכלעך און ראמאנסן,
ווי צו עפעס רעכטס, און זי האט זיי דורכגעלייענט, זאגט מען, א שטיקלעך הונדערט,
און זי איז געווארן, ניט פאר מיר געדאכט, עפעס אזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט
א משונה מאדנע לשון, אלץ אזעלכע ווערטער, וואס מע קאן ניט פארשטיין; זי
זאגט, אז מע רופט זי נישט שפרינצל, נאך „בערטע“, און זי קוקט ארויס אלע מינוט,
אלע רגע, אז אט-אט קומט עפעס איינער, וואס מע רופט אים „לארד“, איר „בא-
שיצער“, און גנבעט זי ארויס דורך א פענצטער און פארפירט זי ערגעץ אין אלדי
שווארצע יאר אזש קיין לאנדאן, און פון לאנדאן קיין סטאמבול... זאל נישט קומען
אן אויסכאפעניש אויף די פוסטע קעפ, וואס טראכטן אויס אזעלכע ווילדע זאכן,
וואס נישט געשטויגן, נישט געפלווגן?...

בריוו 19

מנחם-מענדל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע-שינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינע-שינדל שתחיה עכ"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום.
השם יתברך זאל העלפן, מע זאל תמיד הארכן איינס פונעם אנדערן נאך גוטס
מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זיי וויסן, אז מיר האבן א גרויסן גאט, הער א מעשה; אז איך האב
אנגעהויבן צו ווערן אן אריינגייער צו די בראצקיס, בין איך געווארן א גרויסער
חשוב אויף דער בערזע, און עס האבן זיך צו מיר אנגעהויבן צושארן מעקלערס

פון דער וועלט מיט טויזנטער געשעפטן: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באַנען און פאַראכאַדן און פאַבריקן אויף מיליאָנען, או אַלץ פון בראַצקיס וועגן צווישן די דאָזיקע מעקלערס זענען פאַראַן אַ פאַר שותפים, ניט קיי היגע, איינער טראַגט אַ טענדעווערענדע מיט אַ הענגקאַלנער, און דער אַנדערער הייסט מיט אַ משונה מאַדנע נאַמען, וואָס איך שעם זיך דיר אים אַרויסצושרייבן... אַט די צוויי מעקלערס האָבן מיך געפאַקט איינמאַל בשעת איך בין געגאַנגען פון בראַצקין, און טענדעווערענדע האָט זיך אַנגערופן צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אויס, רב מנחם-מענדל, וואָס מיר ווילן אייך זאַגן. די מעשה דערפון איז אַזוי: מיר האָבן געהאַרט, אַז איר דרייט זיך דאָרט אַרום די בראַצקיס, מהכתיתי, לאַז אייך גאַט העלפן, וואָס האָבן מיר צו אייך?“ — „אַם כן, זאַג איך, וואָס זשע ווילט איר “ וואָס, זאַגט ער, זאַלן מיר וועלן? מיר ווילן דאָס, וואָס יעדער מעקלער וויל, מיר ווילן פאַרדינען, מיר זיינען אויך מעקלערס, מיר האָבן אויך געשעפטן, אַ קשיא אַזוי אַ מעשה, אַ ביסל אין אייער זכות, אַ ביסל אין אונדזער זכות, טאַמער וועלן מיר עפעס מאַכן, וועלן מיר מאַכן אינאיינעם, עס וועט זיין „יחלוקו“, ווינציקער פאַרדינט, אַבי פאַרדינט, ווי זאַגט מען: פון אַ קריוודע קאַכט מען וועטשערע...“ — „על כל פנים, זאַג איך, צו וואָס טויג אונדז לאַנגע דיבורים? זאַגט בעסער, וואָס האָט איר? שעמט זיך ניט.“ „מיר האָבן, זאַגט ער, געשעפטן זייער אַ סך מיט גאַטס הילף. מיר האָבן קוילן אין פאַלטאָוער גובערניע, מיר האָבן אייזן אין קאניעווער אויעז, מיר האָבן אַ מיל אַן אַפגעברענטע אין פערעיאַסלאָוו, מיר האָבן מאַשינעס אַזעלכע גאַר נייע, אַ פינסקער ייד האָט זיי אויסגעטראַכט, היינט האָבן מיר אַ פריץ, וואָס וויל אויסבייטן אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלניע“, און אַ יידן האָבן מיר, וואָס וויל קויפן אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אַן געלט, היינט אימעניעס! וועלדער! טאַמער האָט איר קונים, וועלן מיר אייך געבן אימעניעס, אַדער טאַמער האָט איר אימעניעס, וועלן מיר אייך געבן קונים.“

— „ניין, זאַג איך, מיט קיין אימעניעס און וועלדער האַנדל איך שוין מער ניט — אַן עק! איך האָב מיך, זאַג, מיט אימעניעס שוין אַפגעברייט און האָב געגעבן זיך דאָס וואַרט, אַז איך זאַל קיין אימעניעס מיט קיין וועלדער מער אין די הענט אַריין ניט גע- מען!“ „עס, מאַכט צו מיר די טענדעווערענדע, אַלע געשעפטן זיינען דען גלייך? אַט האָבן מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַווקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט, אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאַר נישט אויף צו שפּריצן! ס'איז גאַר אַ סברה, אַז די ערד קאַן דאָרט אַרויסוואַרפן אַ מיליאָן פוד נאַפט אין איין טאַג!“... „אויב אַזוי, זאַג איך, זענט איר פון מיינע מענטשן; אַט דאָס, זאַג איך, איז אַ געשעפט! אַט דאָס גיט אַהער!“ און מיר זיינען אַוועק אַלע דריי אין דער „ידישער מאלאטשנע“ (אייך גיי שוין מער ניט צו סעמעדענין, ווייל דאָרט טרייבט מען אַרויס, גיי איך שוין אין דער „ידישער מאלאטשנע“, פאַרט היימעלכער, צווישן יידן, מע קאַן זיצן און רעדן און טון וואָס מע וויל), און דאָרט האָבן מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט או געשלאָסן שותפות, און אַז ס'איז געקומען צום צעשרייבן זיך, האָבן זיי מיר

מגלה געווען דעם סוד, אז ביי דעם געשעפט אַרבעטן נאָך עטלעכע שותפים: איינער מיט גראַבע ליפּן, דער אַנדערער אַ געלער, ער האַנדלט מיט זייגערלעך, אַ מוראדיקער בעל-מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, און איינער מיט אַ רויטער נאָז און מיט וויימפערלעך, אויך אַ ווילדער בעל-מגזם, און נאָך איינער אַן אלמן. אז איך האָב דערהערט אַזוי פיל שותפים, איז דאָס מיר אַפילו נישט אַזוי גע-פעלן. טענדעווערענדע האָט אַבער איבער מיר אַזוי לאַנג גערעדט און דערציילט משלים, אַז איך האָב געמוזט מוסכם ווערן, מיר זאָלן זיך אַלע צעשרייבן אויף פאַפיר, געוויינטלעך, צווישן שותפים מוזן דאָך זיין טענות, איטלעכער האָט גע-דרונגען אַז אים קומט אַ גרעסערער חלק. גאָט זאָל מיר נאָר מצליח זיין, איך זאָל שוין מיטן אַנדערן צד זיין אַזוי פאַרטיק, ווי איך בין פאַרטיק מיט די מעק-לערס, וועט, אם ירצה השם, זיין גאַרניט שלעכט, וואָרום ביי אַט אַזאָ מין געשעפט ווי אַזוי פאַרדינט מען ניט כאַטש אַ מיליאָן קאַרבן? עס איז ביי מיר געבליבן, אם ירצה השם, בלי נדר, טאַמער ווערט דאָס געשעפט, דינג איך מיר באַלד אַ קאַנטאַרל אויף ניקאַלאַיעווסקי און איך ווער מיט גאָטס הילף אַ גרויסער מעקלער, און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט נישט, מאַך איך דאָס בקיצור, אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו, וועל איך דיר אַרויסשרייבן אַלצדינג באַריכות. לעת-עתה זאָל גאָט געבן, עס זאָל זיין מיט געזונט און מיט הצלחה, לאַז גריסן די קינדערלעך זאָלן לעבן און איטלעכן באַזונדער גאָר פריינדלעך, ממני בעלך מנחם-מענדל

טיקר שכחתי. איך האָב אין זינען געהאַט דיר שרייבן עפעס זייער נויטיקס, האָב איך פאַרגעסן וואָס. לאַז איך שוין, אם ירצה השם, אויפן צווייטן מאָל.

הנ"ל

בריוו 20

שיינע-שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם-מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הגניד המפורסם החכם המופלג מוהר"ר מנחם-מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, געב גאָט דאָס געמלעכע פון דיר צו הערן און ווייטער ניט ערגער.

צווייטנס שרייב איך דיר אין קורצן, וואָרום איך האָב שוין ניט קיין כח מיט דיר צו רעדן. ס'איז ווי אַן אַרבעט אין דער וואַנט. ווי מיין מאַמע זאָגט: "שפיל דעם חתן וויינענדיקס, ער האָט זיך וויינס אין זינען" ... ביסט טאַקע אַוודאי אַ גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, וואָרום דו שטייסט דאָך ביי בראַצקין ביי דער טיר. און סע קישעט ביי-דיר מיט מיליאָנען, נאָר נאָך אַלעמען זאָלסטו ניט זיין ביי זיך אַזוי גדולדיק. די מיליאָנען זיינען נאָך לעת-עתה ביי בראַצקין, ניט ביי דיר, און עס קאָן זיך אויסלאָזן, אַז די ערד, וואָס שפּריצט מיט שמן-זית, זאָל גאָר

שפריצן מיט „מים-אחרונים-וואַסער“, און אַז עס וועט קומען צו עפעס, וועט זיך אויסלאָזן מיט פעטש, און וועמען וועט מען פאַטשן? — דיך! על כן איז מיין עצה, אַז דו זאָלסט זיך באַצייטנס אַרויסכאַפּן פון דאָרטן און קומען אַהיים. זאָלסט פאַרגעסן, וואָס ס'איז געווען ביז אַהער, טאַמער האָב איך דיר אַמאָל אַנגערירט מיט אַ וואָרט. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ פאַטש פון אַ פריינד, אייזער אַ קוש פון אַ פיינט“... און קלאַפּ אַ טעלעגראַם און קום צו פאָרן וואָס גיכער, און לאָם איך פטור ווערן, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע־שיינדל

איך קאָן דיר דערציילן אַ נייעס, וואָס ביי אונדז האָט זיך פאַרלאָפּן, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מאיר מאַטל משה־מאירס. האָט ער אַ טעכטערל ראַצל, איז דאָס אַ ראַצל פון גאַט, אַ גאַנצע גיורענע, אַ געביל־בעטע מאַמעל, שיט מיט פראַנצויזיש, קלאַפט אויפן טאַפּטשאַן, גייט זיך ניט צו־נויף מיט קיינעם. אַ קלייניקייט, זי קומט אַרויס אַזש פון קצבים! ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אַבות איז קיין קאַטאָועס“... הכלל, מע רעדט איר שידוכים פון דער וועלט, און זי פערעבענדיוועט נאָך; וואָס מע ווייזט איר געפעלט איר ניט. זי וויל אַ חתן דווקא מיט אַלע מעלות; ער זאָל זיין אי שייך, אי קלוג, אי רייך — דאָס טעלערל פונעם הימל! שדכנים האָבן געאַרבעט אויף אַלע כלים און מע האָט איר אַראַפגעבראַכט אַ חתן, אַן אַנטיק, זאָגט מען, אַ קארפירער אַתרוג, און דווקא פון אַ קליין שטעטל, פון אַווריטש! צונויפגעפאָרן זיך, האָט מען, געוויינטלעך, אַריינגעלאָזט חתן־כלה אין אַ באַזונדער חדר, זיי זאָלן זיך אַנקוקן. רופט זיך אַן די כלה צום חתן: „וואָס האַרכט מען ביי אייך מכה דרייפוסן?“, מאַכט ער צו איר: „מכה וואָסער דרייפוסן? רופט זי זיך אַן צו אים: „איר ווייסט ניט וואָסער דריי־פוסן?“, מאַכט ער: „גייך, מיט וואָס האַנדלט ער“... איז זי באַלד אַרויסגעלאָפּן פונעם חדר און געפאַלן חלשות, און דער חתן האָט נעבעך בחרפה געמוזט אַוועק־פאָרן צוריק קיין אַווריטש — אַ מכה אים, אַ מכה איר, אַ מכה זיי ביידן! איך בעט דיך, מאַך מיר קלאַר, ביסט דאָך צווישן מענטשן; ווער איז אַט דער דרייפוס, וואָס עס קאַכט מיט אים אַזוי די וועלט?

בריוו 21

נחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.
לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם, בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפּן, מע זאָל תמיד האַרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אַמן.
והשנית זיי וויסן, אַז מיט בראַצקין האָב איך מיך צעגאַנגען. דאָס הייסט, מיר האָבן זיך חלילה ניט צעקריגט, נאָר איך האָב אויפגעהערט גיין אַהין — וואָס איז

מיר בראַצקי, אז איך שפאַר שוין גאַר אָן צו ראַטשילדן קיין פאַרני? וועסטו דאָך
מסתמא פרעגן, ווו קום איך, מנחם־מענדל, צו ראַטשילדן אַזש קיין פאַרני? איז
דער תירוץ טאַקע: ווידער קאווקאַז און ווידער נאַפט! אַלע נאַפטן, וואָס אויף קאוּ-
קאַז, זיינען זיינע, און אליין זיצט ער אין פאַרני. בלייבט דאָך די קשיא, ווי קומט
די קאַץ איבערן וואַסער? פאַלט מיר איין אַזאַ מין געדאַנק: פאַראַן ביי אונדז אויף
דער בערזע אַ פויגל, וואָס ער הייסט טודרוס. אַט דער טודרוס איז געווען אַמאַל
גאַר אַ גרויסער שפּעקולאַנט. אַז דער עולם האָט זיך אַפּגעשאַקלט מיט די עט-
לעכע גילדן, זיינען אַלע גרויסע שפּעקולאַנטן (און איך אויך בתוכם) געוואָרן
מעקלערס, און טודרוס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין פאַרני און דרייט דאָרטן די
גרעסטע געשעפטן אויף מיליאָנען! אויף מיין גליק באַדאַרף אַצינד טודרוס זיין
הי אין יעהופּעץ. האָב איך מיך נישט געפּוילט און בין אַוועקגעלאָפּן צו אים אַהיים
און האָב איך גאַנץ פּיין איבערגעגעבן, אַז איך האָב אַנגעשמעקט אַן ערטל אויף
קאווקאַז, וואָס שפּריצט מיט נאַפט, און וועדליק מע הייסט זיך געבן דערפאַר אַ
סך געלט, ווייזט אויס, אַז דאָס געשעפט פאַסט גאַר קיין פאַרני. רופּט זיך אָן צו
מיר טודרוס: „איך האָב אַ קונה!“ פרעג איך: „ווער איז דער קונה?“ מאַכט ער:
„ראַטשילד!“ „איר קענט זיך, זאָג איך, מיט ראַטשילדן?“ „צו איך קען זיך, מאַכט
ער, מיט ראַטשילדן?“ „לאַמיר דאָס, זאָגט ער, ביידע פאַרמאַגן, וויפּל געשעפטן
איך האָב שוין מיט אים געמאַכט און וויפּל געלט איך האָב ביי אים פאַרדינט.“
„האַט קיין פאַראיבל ניט, זאָג איך, אפשר וואַלט איר זיך מטריח געווען, זאָג איך,
אַוועקשרייבן צו ראַטשילדן קיין פאַרני?“ „אַוועקשרייבן, זאָגט ער, איז קיין קונץ
נישט! איך בין טאַקע מיט אים ווי אַנדערע צוויי, נאָר איינס צום אַנדערן געהערט
זיך נישט אָן; מע באַדאַרף האָבן אַן אַפּיס מיט אַ פּלאַן, אַנדערש קאָן מען ניט.“
בקיצור, איך בין אַוועק צו מיינע שותפים און האָב געבראַכט פּון זיי אַן אַפּיס מיט
אַלע זיבעצן זאַכן, נו, ווי געפּעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אַזוי מנחם־מענדל שטעלט
צונויף מיט גאַטס הילף אַ געשעפט? השם יתברך זאָל נאָר העלפּן, עס זאָל אַג-
קומען די גוטע בשורה פּון ראַטשילדן, פאַרשטייטו שוין, וואָס פאַר אַ פּנים עס
וועלן דעמאַלט האָבן ביי מיר אַלע יעהופּעצער מעקלערס ס'איז נאָר שלעכט
דערוויילע, וואָס סע פעלט דאָס מזומנע דרייערל. זאָלסט זען וואָס עס טוט זיך
ביי אונדז, ווי אַזוי די וועלט איז געעננט אין געלט. ממש מע גייט אויס, מע
שטאַרבט נאָך אַ קערבל! מע קוקט אַרויס אַלע טאַג אויף גרויסע אַנוועצן. נאָר זאָרג
נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אַלץ ביז אַ צייט; פאַר אונדזער עגמת־נפש, וועלן מיר,
אם ירצה השם, האָבן גרויס נחת. לאַז נאָר אַנקומען די גוטע בשורה פּון פאַרני,
וועל איך מיך שוין אַריינכאַפּן אין קלייט אַריין, וועל איך שוין אין זיינען האָבן,
אם ירצה השם, אי זיך, אי דיר, אי די קינדערלעך, אַלע זאָלן געזונט זיין, און
מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה
השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרייבן אַלצדינג באַריכות. לעת-
עתה לאַז גאַט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איט-
לעכן באַזונדער גאַר פּריינדלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואס דו פרעגסט זיך אן אויף דרייפוסן, איז דאס זייער א שיינע מעשה. אזוי איז געוועזן די געשיכטע: אין פאריז איז געווען דרייפוס א קאפיטאן, דאס הייסט, ס'איז געווען א קאפיטאן, וואס האבן געהייסן דרייפוס. און עסטערהאזי איז געווען א מאיאר (א מאיאר איז עלטער פון א קאפיטאן, און אפשר, פארקערט, א קאפיטאן איז עלטער). איז ער געווען, דאס הייסט דרייפוס, א ייד, און עסטערהאזי, דער מאיאר, א קריסט. האט ער אנגעשריבן א בארדערא. דאס הייסט, דער מאיאר עסטערהאזי האט געשריבן די בארדערא, און האט ארויפגע- לייגט די גאנצע באד אויף אים, אויף דרייפוסן. איז געגאנגען דרייפוס און האט זיך געוואלט פארענטפערן. האט מען אים געמשפט, ער זאל זיצן אייביק אויף אן אינדזל אין מיטן ים איינער אליין פארשפארט. איז געגאנגען זאלא און האט גע- מאכט א גוואלד, און האט אויסגעוויזן מיט ראיות, אז ס'טייטש, ער ווייסט פאר קלאר, אז ס'איז ניט דרייפוס וואס האט געשריבן די בארדערא; וואס האט איר צו אים, ס'איז דאך גאר דעם מאיארס ארבעט, עסטערהאזיס! איז מען געגאנגען און מע האט אים געמשפט, ער זאל אויך זיצן. האט ער זיך מיישב געווען, טאקע זאלא, און איז גאר אנטלאפן. איז געגאנגען נאך איינער, פיקער, א פאלקאוניק, און האט אויך אנגעהויבן שרייען און ליארעמען, איז ארויסגעשפרונגען מערסי, דווקא א גענעראל, און נאך איינער ראזשע, אויך א גענעראל, און נאך א סך גענעראלן, און האבן געזאגט פאלשע עדות אויף דרייפוסן, איז געווארן א געפילדער צווישן די פראנצויזלעך, מע זאל אים אראפברענגען, טאקע דרייפוסן. האט מען אים געבראכט צו פירן קיין רען אויפן משפט. איז געקומען צו פארן אן אדוואקאט פון פאריז. האט מען אים געוואלט שיסן. האט מען אים געשאסן פון הינטן. האט ער געמאכט פו אלע גענעראלן א פלעדערוויש. און דרייפוסן האט מען פונדעסט- וועגן ווידער אמאל פארמישפט. נאר מע האט אים אבער באלד ארויסגעלאזט. דאס הייסט, יא שולדיק, און פארט ניט שולדיק — און רוף אונדז קנאקניסל!... היינט פארשטייסטו שוין די מעשה מיט דרייפוסן ?

הנ"ל.

ב ר י ו ן 2 2

שיינע-שיינדל פון כתריטווקע צו איר מאן מנחם-מענדל אין יעהופען.
 לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם המופלג מוהר"ר מנחם-מענדל נ"י.
 ערשטנס קים איך דיר צו מעלדן, אז מיר זיינען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאט דאס נעמעלעכע פון דיר צו הערן אויף ווייטער ניט ערגער. צווייטנס שרייב איך דיר, אז דו ביסט ניט ווייט פון א משוגענעם, עס גייט דיר אפ נאר איין זאך — נעמען א שטעקל און לויפן איבער די גאסן! האסטו געהערט א ביסל א גדולה: ער שפריצט מיט גאז, פליט קיין פאריז, ווארפט מיט מיליאנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופעצער נגידים. זיין האבן קיין געלט ניט, און ער האט קיין געלט ניט. ווי זאגט די מאמע: „בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אויך

אין דער טשערעדע... געדענק מיין וואָרט, מענדל, אז מע וועט דורך בהענגען אַהיים
אָדער אין קייטן, אָדער אין אַ ליילעך, אַזוי ווי דו ביסט ווערט, בכדי דו זאָלסט
געדענקען, אז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, וואָס פאַרשטייט
מער פון דיר. און פאַר דיינע מתנות, מענדל, וואָס דו ווילסט מיר אָננעמען, דאַנק
איך דיר זייער. לאָז זיי גאָט העלפֿן אַזעלכע קונים אַ סך ווי דו מיט דיינע שותפים
די לינגערס, וואָס פאַרדינען מילי-מילאָסן און פּאַרן פאַר אַ גראַשן, הלוואי ווייטער
ניט ערגער, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק
דיין באמת געטרייע פרוי שיינע-שיינדל.

די מעשה פון דרייפוסן, וואָס דו האָסט מיר באַשריבן, זאָל איך אַזוי וויסן
בייך, ווי איך פאַרשטיי אפילו איין וואָרט! ווי קומט אַ יוד זיין אַ קאַפעטאַן, און
וואָס פאַר אַ מין באַנדעראַ, וואָס איינער לייגט אַרויף אויף דעם אַנדערן? צו וואָס
האָט דער זאָלאַ באַדאַרפט אַנטלויפֿן, און וואָס האָט מען אים געוואָלט שיסן, און
פאַר וואָס עפעס פון הינטן, נישט פון פאַרנט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציגן זאָלן
אַזוי וויסן פון פרעמדע גערטנער, ווי ער ווייסט וואָס סע טוט זיך מיט אים“...

דער פארנשופטער שניידער

קאפיטל א.

איש היה בלאדיובקי — א מענטש איז געווען אין זלאדייעווקע, א שטעטל, וואס ליגט אין דער סביבה פון מאזעפעווקע; ושמו שמתון אליהו — און זיך נאמען איז געווען שמעון-אלי, און גערופן האט מען אים „שמעון-אלי שמע-קולטור“, מחמת ביים דאוונען אין שול האט ער געהאט א טבע שרייען, ארבעטן, זינגען און ציקלען זיך אויף אלע קולי-קולות. והיה האיש חייט — און געווען איז דער מענטש א שניידער, נישט חלילה פון די געהויבענע שניידערס, נאר א שניידער א לאטניק, א גרויסער מומחה, הייסט דאס אויף לייגן א לאטע, אדער איבערני-צעווען וואס פאר א מלבוש איר ווילט אויף דער לינקער זייט, ממש מאכן פון אלט ניי, מיינט נישט אן דאס איז אזא גרינגע ארבעט! און אויף דעם איז „שמעון-אלי שמע-קולטור“ געווען איין בריה אין דער וועלט, און מחמת זלאדייעווקע איז זייער אן ארעם שטעטל, וואס דארטן מאכן נייע מלבושים איז עפעס נישט אזא געוויינלעכע זאך, האט מען דעריבער געהאלטן פון שמעון-אלי אין זלאדייעווקע אן עולם ומלואו, איך חסרון נאר, וואס ער האט נישט געקענט אויסקומען מיט די נגידים, ליב געהאט אריינקוקן אין קהלשע זאכן, זיך אננעמען אן דער קהיודע פון די ארעמע לייט, רעדן גאנץ אפגטלעך אויף די בעלי-טובות, וואס זיינען זיך עוסק בצרכי צבור...

צווישן בעל-מלאכות, חברה „פועלי-צדק“, האט זיך „שמעון-אלי שמע-קולטור“ גערעכנט פאר א „יודע נגן“; אויף זייער שפראך האט דאס געהייסן: א מענטש וואס פארשטייט אין די קליינע אותיותלעך, מחמת שמעון-אלי פלעגט שיטן מיט פסוקים, מיט גאנצע שטיקער גמרא און מיט מדרשים-וואס נישט געשטויגן, נישט געפלויגן: „עמד“... „קטנתי“... „אגיל ואשמח“... „היום הרת עולם“... „ויתרוצצו ויתפוצצו“... „וואס טיבע יוצר המאורות“... „ככתוב, ווי אין פסוק שטייט געשריבן“... וכדומה אזעלכע לשון-קודשדיקע ווערטער, וואס זענען ביי אים תמיד געווען גרייט, און דערצו האט ער נאך געהאט נישקשה פון א קולכל, איז ער געווען קלאר אין אלע נוסחאות, מיט אלע ניגונים, מיט אלע תפילות אויף אויסנווייניק, און האט

ליב געהאט דעם עמוד מיט סכנת-נפשות, און איז געווען גבאי אין שניידערשן שולכל, געכאפט פעטש ווי א האלץ, צום מיינסטן שמחת-תורה צו "אתה הראית", ווי געוויינלעך.

הקיצור הדבר: שמעון-אלי איז געווען דאס, וואס מען רופט אן אן "ארעמס און א פריילעכס". געווען איז ער א נידעריקער, א פארזעעניש, ארומגעשטעקט מיט באדלען און מיט שטיקלעך וואטע אין די געקרייזלטע שווארצע האר; געגאנגען איז ער תמיד מיט א טענצל און מיט א לידל אונטער דער נאז: "היום הרת עולם — נאר נישט געזארגט!".

היו לו בנים ובנות — און ער איז געווען א מטופל מיט קינדער און אלערליי ווקסן, צום מיינסטן טעכטער, צווישן זיי עטלעכע דערוואקסענע; ושם אשתו — אין זיין ווייב האט געהייסן ציפה-ביילע-רייזע, און זי איז געווען זיין "כנגדו", דאס הייסט, פונקט דער היפוך פון אים: א הייכע, א רויטע, א געזונטע, א יודענע א קאזאק. פון דעם ערשטן טאג אן, וואס נאך דער חופה, האט זי אים גענומען אין די הענט אריין און נישט ארויסגעלאזט אים; זי איז געווען דער מאן, נישט ער! זי פלעגט אויף אים עפענען א מויל, פלעגט ער פארציטערט ווערן; — היום הרת עולם — נאר נישט געזארגט! אין דער הייליקער תורה שטייט געשריבן: "והוא — און ער, דער מאן, הייסט דאס, יחשול — זאל טון טאן געוועלטיקן, בן — אין דיר", איז פארפאלן! עס מעגן קומען כל מלכי מזרח ומערב, וועט זיך זיי נישט העלפן... ויהי היום — טרעפט זיך א מעשה. ציפע-ביילע-רייזע קומט צו גיין איינמאל זומער מיטן קאשעק פונעם מארק, טוט א שמיץ דאס בינטל קנאבל מיטן ביסל פעטרעשקע מיט די קארטאפליעס, וואס זי האט איינגעקויפט, און רופט זיך אן מיט כעס:

— לאז דאס גיין אין דער ערד אריין! שוין נמאס ומאוס געווארן אלע טאג, אלע טאג זיך ברעכן דעם מוח, צו טראכטן, וואס קאכט מען ווארעמס. מען באדארף האבן א קאפ פון א מיניסטער! ווידער אמאל טייגלעך מיט פאסאליס און אבער אמאל טייגלעך מיט טאסאליס, גאט זאל נישט שטראפן פאר די רייד! אט, למשל, בחמה-ברכה, אזא קבצנטע, אזא עניטע, אביונטע, אזא דלפונטע, באדארף זי האבן א ציג! פאר וואס? ווארום זי האט א מאן לייזער-שלמה, טאקע א שניידער, נאר פארט א מענטש! א קלייניקייט א ציג? פאראן א ציג אין שטוב, איז פאראן א גלעזל מילך פאר די קינדער; מע קאן אפקאכן אמאל א קאשע מיט מילך, אפשטופן א ווארעמס, יוצא זיין מיט א וועטשערע, א מאל א קריגל פיד-סמעטענע, א שטיקל קעז און פוטער — א חיות!

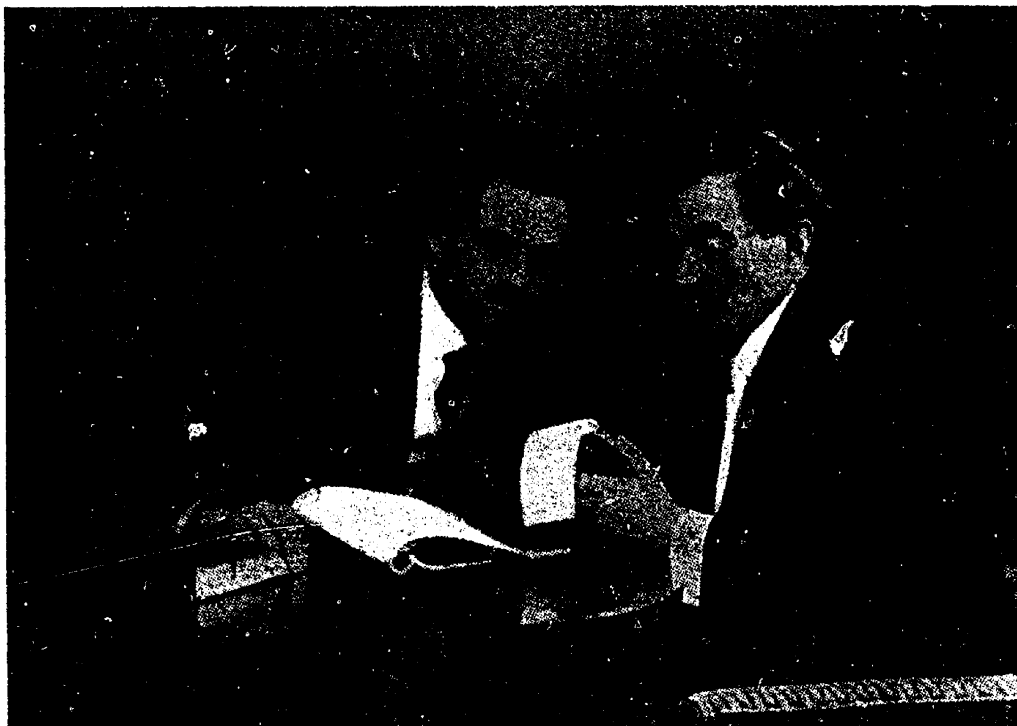
ביזט נעבעך אוודאי זייער גערעכט! — מאכט שמעון-אלי געלאסן. — פאראן א מדרש: כל ישראל יש להם חלק — איטלעכער יוד דארף האבן א ציג. ככתיב, ווי אין פסוק שטייט געשריבן...

— וואס טויג מיר דין פסוק? — צעשרייט זיך ציפע-ביילע-רייזע. — איך זאג א ציג, זאגט ער גאר א פסוק? מיר דאכט, אז איך וועל דיר געבן א פסוק, וועט דיר ווערן פסקדיק אין די אויגן! מיט פסוקים גאר האדעוועט ער מיר, דער

שיינער ברויטגעבער מיינער, דער שלים-מזל! הערסט? איך וועל דיר די גאנצע תורה דיינע אוועקגעבן פאר א באַרשט אַ מילכיקן!...

און כדומה נאך אזעלכע מינים „אנצוהערנישן“ האָט אים געגעבן ציפּע-ביילע-רייזע עטלעכע מאָל אין טאָג, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז שמעון-אלי האָט איר צוגעזאָגט און געגעבן האַנט תקיעת-כף, אַז זי מעג שלאָפן רויק, עס וועט שוין זיין, מיט גאָטס הילף, אַ ציג. דער עיקר — בטחון. „היום הרת עולם“ — נאָר נישט געזאָרגט!...

פון דעמאָלט אַן האָט שמעון-אלי אָנגעהויבן קלייבן אַ גראָשן און אַ גראָשן. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון אַ סך נויטיקע זאַכן, פאַרמשכנט די שבתדיקע קאַפּאַטע

שלום עליכם און י. ד. בערקאוויטש (1913)

אויף אויסצאָלן וואַכנטלעך און צונויפגעשלאָגן זיך עטלעכע קערבלעך, און ס'איז געבליבן, אַז ער נעמט די ממתקים אין גייט זיך דורך קיין קאָזאָדאָיעווקע קויפן אַ ציג. וואָס עפעס קיין קאָזאָדאָיעווקע! איז דערינען געווען צוויי טעמים: ראשית, איז קאָזאָדאָיעווקע אַן ערטל פון ציגן, וואָס דער נאָמען אליין באַווייזט שוין דערויף: קאָזאָדאָיעווקע איבערגעזעצט אויף ייִדיש קומט אויף „ציגמעלקנדיקע“. והשנית, האָט ציפּע-ביילע-רייזע געהערט דערציילן פון אירער אַ שכנה, וואָס זי רעדט נישט מיט איר שוין פון עטלעכע יאָר, אַז יענע האָט געהערט פון איר שוועסטער, וואָס

איז נישט לאנג געווען ביי איר צוגאסט פון קאזאדאיעווקע, אז דארט איז פאראן א יוד א מלמד, רופט מען אים „חיים-חנא דער קלוגער“ בלשון סגיינהור, דערפאר, וואס ער איז א גרויסער שוטה; האט דער חיים-חנא דער קלוגער א ווייב, רופט מען זי „טעמע-גיטל די שטילשווייגנדיקע“, דערפאר וואס זי האט אין זיך ניין מאס רייד; האט די טעמע-גיטל די שטילשווייגנדיקע צוויי ציגן, און ביידע מעלקן זיך. פרעגט זיך א קשיא: פאר וואס קומט איר צוויי ציגן, און נאך מעלקנדיקע דערצו? א גרויסער אומגליק וואלט געווען, כ'לעבן, זי זאל נישט האבן איינע אפילו פאראן, ברוך-השם, יודן, וואס פארמאגן נישט קיין האלבע ציג אפילו — נו, אם כן? שטארבן זיי דען?

— ביסט זייער גערעכט! — זאגט שמעון-אלי צו זיין ווייב. — הערסטו, דאס איז שוין אז אלטע טענה, ככתוב, ווי אין פסוק שטיי.

— שוין? ער איז שוין ווידער דא מיט זיין פסוק! שלאגט אים איבער זיין ווייב. — מע רעדט פון א ציג, קומט ער מיט א פסוק! דו גיי זיך דורך בעסער אהינצו, צום קאזאדאיעווקער מלמד, און זאג אים אזוי און אזוי: מיר האבן געהערט, אז ס'איז ביי אייך פאראן צוויי ציגן און ביידע מעלקנדיקע. וואס באדארפט איר צוויי מעלקנדיקע ציגן? אויף כפרות? ווילט איר דאך מסתמא איינע פון זיי פארקויפן — פארקויפט זי מיר... אזוי טאקע זאלסטו מיט זיי רעדן, דו פארשטייסט?

— איך פארשטיי, וואס דען, איך פארשטיי נישט? — זאגט שמעון-אלי. — פאר מיך געלט באדארף איך זיך נאך בעטן? פאר געלט קריגט מען אלץ אין דער וועלט — כסף וזהב מטהר חזירים.

— ווידער א מאל א פסוק!...

קאפיטל ב.

הבוקר אור — ס'איז נאך טאג געווארן, האט זיך אונדזער שניידער געפע- דערט, אויפגעשטאנען און אפגעדאוונט, גענומען מיט זיך דאס שטעקל מיטן גארטל און איז אוועק אין וועג אריין בשלום צו-פוס.

גייט שמעון-אלי און קלערט: וואס וואלט גאט געארט, ווען איטלעכער בעל- מלאכה, א שטייגער, זאל זיך קאנען, כאטש איך מאל אין דער וואך, ארויסגיין אהערצוצו, אויפן פרייען פעלד, א ביסל געניסן פון גאטס וועלטל? אי א וועלטל, א וועלטל!... און שמעון-אלי הייבט אן אונטערצוהינגען און פארטייטשן אויף זיין שטייגער: — אתה יצרת — דו האסט, גאט, באשאפן, עולמך — דיין וועלטל, מקדס — אויף יענער זייט שטאט; בחרת בנו — האסט אונדז אויסדערוויילט, די יעדעלעך, מיר זאלן זיצן דארטן אין זלאדיעווקע אין דער ענגשאפט, קאפ-אויף-קאפ, אין א דערשטיקעניש; וחתן לנו — און דו האסט אונדז געטאן געבן... אוי, צרות האסטו אונדז געטאן געבן מיט ווייטיקן, מיט דלות, קדחת מיט רביעית האסטו אונדז גע- געבן, ברחמין הרבים — ביט-ביט-ביט!...

אזוי זינגט זיך שמעון-אלי שטילערהייט, און דערמאנט ער זיך, אז ער האט

אן אַרבעט, און זאָגט צו זיך אליין: — „עד כאן אומרים בשבת הגדול — גענוג, שמעון-אלי, צו זינגען. הלך לעולמו — שפאן, ברודער, שפאן, אפרוען וועסטו זיך שוין, אם ירצה השם, אין דער דעמבענער קרעטשמע. האָרט האָסטו אַ שטיקל שאַר-בשרי, דודי רענדאַר. דאָרט קריגט מען צו יעדער צייט אַ ביסל משקה, ווי אין פּסוק שטייט: ותלמוד תורה כנגד כולם — אַ ביסל מהכתיית איז בילכער פון אליך... און שמעון-אלי שמע-קולנו שפאנט ווייטער.

קאַפיטל ג.

באמצע הדרך — פונקט אין דער מיט וועג, צווישן די צוויי שטעט זלאדיעווקע און קאזאדאיעווקע, שטייט אַ פעלד-קרעטשמע, וואָס מען רופט זי „די דעמבענע“. די דאָזיקע קרעטשמע האָט אין זיך אַ כּח, עפעס גאָר אַ מאַגנעט, וואָס זי ציט צו זיך אַלע בעלי-עגלות מיט אַלע פאַרשויענען — מע מוז זיך אַפּשטעלן אין דער „דעמבענער“ קרעטשמע כאַטש אויף עטלעכע מינוט! קיינער ווייסט ניט דעם סוד דעפּון נאָך ביז עד היום.

אַז דודי האָט דערזען שמעון-אלי, האָט ער-אים אַפּגעגעבן אַ גאַנץ ברייטן ברוך-הבא, מחמת דודי דער רענדאַר האָט פשוט מורא געהאַט, נישט נאָר פאַרן קרוב אליין ווי פאַרן קרובס פּיסק.

— אַ גאַסט, אַ גאַסט! וואָס מאַכט עפעס אַ ייד שמעון-אלי? וואָס מאַכט עפעס דיין ציפּע-ביילע-רייזע? וואָס מאַכן עפעס דייע קינדער

— עט, מה אנו מה חיינו — וואָס זאָלן מיר מאַכן? — האָט אים דער שניי-דער געענטפערט מיט אַ פּסוק, ווי זיין שטייגער איז. — מי ברעש ומי במגפה — אַמאָל אַזוי, אַמאָל אַזוי, אַבי מען איז געזונט... וואָס מאַכט איר עפעס מיין טיערער קרוב? וואָס הערט זיך עפעס ביי אייך אין דאָרף? זכּרנו את הדגה — איך געדענק נאָך אייערע וואַרעניקעס פון פאַראַיאַרן מיטן ביסל משקה, דאָס איז דאָך ביי אייך דער עיקר. אַריינקוקן אין אַ ספר האָט איר דאָך פּיינט. למה רגשו גוים — וואָס טויג אייך אַ יידיש וואָרט!

— שוין? דו האָסט שוין אַנגעהויבן מיט דיין לאַקשן-קוילעטש? — מאַכט דודי און טראָגט אים אונטער אַ ביסל בראַנפּן. — דו זאָג בעסער, שמעון-אלי, ווהיין פאַרט דאָס אַ ייד?

— אַ ייד פאַרט נישט, — זאָגט שמעון-אלי און מאַכט אַ כּוסה — אַ ייד גייט צו-פּוס. ווי מיר זאָגן אין הלל: רגליהם ולא יהלכו — האָסט פּיס, ביסט נישט קראַנק צו שפּאַנען... —

— אויב אַזוי, — מאַכט דודי — זאָגט זשע מיר, סערדצע, ווהיין שפּאַנט אַ ייד? — אַ ייד שפּאַנט — זאָגט שמעון-אלי און מאַכט נאָך אַ כּוסה — קיין קאָזאדאַ-יעווקע שפּאַנט ער, האַנדלען ציגן, כּתוב, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן: עזים תעשה לך — ציגן זאָלסטו קויפּן... —

— ציגן? — פרעגט אים דודי פֿאַר-חידושט. — ווי אזוי קומט אַ ייד אַ שניי-
 דער האַנדלען מיט ציגן?
 — עס רעדט זיך אזוי „ציגן“! — מאַכט שמעון-אלי. — מיינען מיין איך אַ
 ציג, טאַמער וועט מיר גאַט צושיקן, הייסט דאָס, אַ ציג אַ רעכטע, נישט טייער,
 דאָס הייסט, איך וואַלט קיין ציג נישט געקויפט; נאָר מיין ווייב זאָל לעבן, ציפּע-
 ביילע-רייזע הייסט דאָס, זי וויל אַ ציג! און אַ ווייב, זאָגט איר דאָך, באַדאַרף מען
 פֿאַלגן, דאָס איז דאָך אַ בפּירוּשער „מדרש-פּליאה“, האַ איר געדענקט דעם „מדרש-
 פּליאה“ ?

דודי דער רענדאַר האָט פֿאַרשטאַנען דעם שטאַך; ער האָט פֿאַרביסן אַ ליפּ
 און האָט זיך געטראַכט: „וואַרט, וואַרט, דו שניידערוק, דו פּאלגע; ביסט מיר היינט
 צו גייציק, און דו באַווייזט זיך מיר היינט צו פּיל אַרויס מיט דיין תּורה! וועסט
 שוין ביי מיר האָבן אַ ציג, וועסטו זיך קראַצן?... און שמעון-אלי האָט זיך געהייסן
 אַנגיסן נאָך אַמאַל פֿון יענעם ביטערן טראַפּן, וואָס איז אַ רפּואה צו אַלע צרות.
 עוד היום גדול — דער טאַג שטייט נישט! — זאָגט שמעון-אלי, נאָך אַ פֿאַר
 גלעזלעך, — אַ גוטן טאַג, רבּ דודי, חזק, חזק ונתחזק! — זייט מיר געזונט און
 שטאַרק און מאַכט וואַרעניקעס!

— פֿאַרגעס-זשע נישט, — מאַכט צו אים דער רענדאַר — אם ירצה השם
 צוריקוועגס, אַז גאַט וועט שענקן דאָס לעבן, למען-השם, זיך אַפּשטעלן ביי מיר.

קאַפּיטל ד.

ויצא, שמעון-אליהו מדעמבינע — און „שמעון-אלי שמע-קולנו“ איז אַרויס-
 געגאַנגען פֿון דער דעמבענער קרעטשמע בגילופין, גאַנץ פּריילעך, ויבוא — און
 ער איז געקומען בשלום, געזונטערהייט, קיין קאַזאַדאַיעווקע.
 אַז דער שניידער איז אַריינגעקומען צו רבּ חיים-חנא דעם קלוגן, האָט ער אים
 געטראַפּן ביי דער אַרבעט, וווּ ער איז געזעסן מיטן גרויסן טלית-קטן און מיט דער
 שפיציקער יאַרמעלקע איבער דער גמרא און געלערנט מיט די תּלמידים מיט אַ
 ניגון אויף קולי-קולות די גמרא בבא-קמא: ההוא ברוחא — די דאָזיקע ציג, וואָס
 זי האָט דערזען אַ מין עסנוואַרג פֿון אויבן אויפן פעסל, האָט זיך די ציג צוגעכאַפּט
 צום עסנוואַרג“.

שמעון-אלי שמע קולנו האָט אַרויסגעזען, אַז מיטן מלמד האָט ער נישט וואָס
 צו רעדן, האָט ער זיך גענומען צו דער מלמדקע, און בשעת דער מלמד האָט דאָ
 געלערנט מיט זיינע תּלמידים מכת דער ציג פֿון דער גמרא, האָט שמעון-אלי דער
 שניידער געהאַלטן אַ שמועס מיט טעמע-גיטל די מלמדקע מכת איר ציג.

— איך בין, ווי איר זעט מיך, אַ ייד אַ בעל-מלאכה. — האָט צו איר געזאָגט
 שמעון-אלי דער שניידער. — אפשר האָט איר געהאַכט פֿון מיר — איך בין שמעון-
 אלי חייט מק"ק זלאדייעווקע, חברה-מאַן אין צעך און גבאי אין שניידערשן שולכל.
 געקומען בין איך, הייסט דאָס, צו אייך טאַקע מכת איינע פֿון אייערע ציגן, דאָס

הייסט, איך וואלט קיין ציג נישט געקויפט, נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבן,
ציפע-ביילע-רייזע הייסט דאָס, האָט זיך איינגעשפּאַרט: הכצעקתה — איין מאָל פאַר
אַלע מאָל אַ ציג!

טעמע-גיטל, אַ קליין ווייבל מיט אַ נעזל ווי אַ פּאַסאַלי, וואָס זי טוט דאָס אַלע
מאָל אַ וויש מיט צוויי פּינגער, האָט אים אויסגעהערט אַ ביסל, און באַלד איבער-
געשלאָגן אין מיטן:

— זענט איר געקומען, הייסט דאָס, צו מיר אָפּהאַנדלען ביי מיר איינע פון
מיינע ציגן? וועל איך איך זאָגן אַזוי, מיין ליבער ייד: ערשטנס, האָלט איך נישט
ביי פאַרקויפּן קיין ציג, וואָרום, לאַמיר זיך נישט נאָרן, צו וואָס זאָל איך דאָס טון?
צוליב געלט? וואָס איז געלט? געלט איז קיילעכיק! געלט גייט אַוועק און אַ ציג
בלייבט אַ ציג, ובפרט נאָך אַזאַ ציג! ס'איז דען אַ ציג? אַ מאַמע, זאָג איך איך,
נישט קיין ציג! נאָר גאָר נישט, אויב מע זאָל מיר באַצאָלן אַ רעכטן מקח, בין איך
מיך מיישב: געלט איז, ווי זאָגט איר, אַ יצר הרע, פאַר געלט קאָן איך קויפּן אַן
אַנדער ציג, כאַטש אַזאַ ציג ווי מיין ציג איז שווער צו קריגן, נאָר שאַף וואָס טויג
ווערטער? אַט פיר איך איך אַריין די ציג, וועט איר זען!...

און טעמע-גיטל לויפט אַוועק, פירט אַריין די ציג און ווייזט אַ פולן קריגל
מיט מילך, וואָס זי האָט ערשט היינט אָנגעמאַלקן.

דערזען מילך, האָט זיך דער שניידער אַזש אָנגעהויבן באַלעקן, און רופט זיך אָן:
— זאָגט זשע מיר, מיין ליבע יידענע, מה יקר? דאָס הייסט, כמה מעלות
טובות — וויפל קאָנט איר זיך הייסן אָנמעסטן פאַר אייער ציג, אַ שטייגער?
— וואָס איז שייך וויפל? — זאָגט איר אייער מקח פאַר אַזאַ ציג! לאַמיר

האַרכן!

— הערסטו! — שלאָגט איבער דער שניידער אין מיטן. — אַט דערפאַר וויל
איך דאָך זי קויפּן, וואָס זי איז אַ ציג, נישט קיין פּיפּערנאָטער! דאָס הייסט, איך
וואָלט קיין ציג גאָר נישט געקויפט, איך באַדאַרף זי אויף ניין אוון ניינציק כפרות,
נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבן, ציפע-ביילע-רייזע הייסט דאָס, האָט זיך איינ-
געשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל: הכצעקתה...

— הערסטו! אַט דאָס זאָג איך דאָך! — פּאַלט אים אַריין טעמע-גיטל אין די
רייד אַריין און הייבט ווידער אַמאָל אויסרעכענען די מעלות פון איר ציג. לאַזט
זי נישט דער שניידער און שלאָגט איר איבער אין מיטן, און אַזוי שלאָגן זיי זיך
איבער איינס דאָס אַנדערע אַזוי לאַנג, ביז זייערע טענות גיסן זיך צונויף אינ-
איינעם, און עס קומט אויס אַ מיש-מאַש, אַ קאַשע מיט אַ באַרשט און מיט לאַקשן:
„אַ ציג אַ מאַמע, נישט קיין ציג... איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט... אַ „פּילע“
פון קלייען... זי האָט זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל: הכצעקתה...
געלט איז קיילעכיק... אַן עין-הרע, איר גרינג מעלקן זיך... ציפע-ביילע-רייזע
הייסט דאָס... זי עסט דען עפעס... איין מאָל פאַר אַלע מאָל: הכצעקתה... דאָס
איבעריקע — שטרוי פונעם דאָך פון בית-מדרש... אַ ווייב באַדאַרף מען פּאַלגן...
אַ ציג? אַ מאַמע, נישט קיין ציג!“

— טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג איך צו ציגן, טאָמער? — שלאָגט זיי איבער חיים-חנא דער קלוגער אין מיטן און דרייט זיך אויס מיטן פנים צום ווייב. — האָסטו געהערט אַ ביסל? מע האָלט אין מיטן אָן ענין האָלט מען, מכח „נזיקין“, און זיי: ציג-ציג! ציג-ציג! ממה נפשך, אָדער פאַרקויף זיי די ציג, אָדער פאַרקויף זיי נישט די ציג. ציג-ציג! ציג-ציג! סע ציגט מיר שוין אין קאַפּ ציגט מיר! — גערעכט! — רופט זיך אָן שמעון-אלי, וווּ תורה, דאָרט איז חכמה! ממה-נפשך, וואָס באַדאַרף מען דאָ לאַנג רעדן? לי הכסף ולי הזהב — מיין געלט, אייער סחורה. זאָגט. —

— איר זאָגט בעסער, וואָס גיט איר מיר פאַר דער ציג? — מאַכט טעמע-גיטל שטילערהייט, בייגט זיך איך ווי אַ קעצעלע, און טוט אַ וויש די ליפן היין און צוריק.

— אַ משל כחרס הנשבר! — זאָגט שמעון-אלי אויך שטילערהייט. — וואָס הייסט, איך זאָל זאָגן? וואָס בין איך פאַר אַ זאָגער וואָס? איך זע, אָז ס'איז אל תקשו לבבכם — אַרויסגעוואָרפן מיין טרחה; איך וועל ביי איך, אַפנים, היינט קיין ציג נישט קויפן! האָט קיין פאַראיבל נישט, וואָס איך האָב איך דערקוטשעטן.. און שמעון-אלי דרייט זיך אויס מיטן פנים צו דער טיר און האָלט כלומרשט ביי אַוועקגיין.

— זעט נאָר, זעט! — מאַכט טעמע-גיטל און טוט אים אַ נעם ביים אַרבל. — וואָס האָט איר אַזוי קיין צייט נישט, דער טייך ברענט? ממה-נפשך, עפעס האָט איר דאָך אָנגעהויבן רעדן מכח אַ ציג...

בקיזור, די מלמדקע האָט געזאָגט איר מקח, דער שניידער האָט געזאָגט זיין מקח; מע האָט זיך אויסגעגלייכט. שמעון-אלי האָט אויסגעציילט די ממתקים, גע-נומען די ציג אויפן גאַרטל, טעמע-גיטל האָט באַשפּיגן דאָס געלט, וואָס זי האָט געלייזט פאַר דער ציג, צוגעווינטשעוועט דעם שניידער, ס'זאָל זיין מיט מזל-ברכה: — גייט געזונט, און זייט געזונט, און פאַרנוצט געזונט!...

— אמן, גם אתם! — מאַכט דער שניידער און וויל זיך לאָזן גיין צו דער טיר, וויל די ציג נישט גיין, דרייט מיט די הערנער, שפאַרט זיך איין מיט די הינטערשטע פיסלעך און מאַכט אויף אַ הילכיק קולכל און ציקלט זיך, ווי אַ יונג חונדל, וואָס גייט דעם ערשטן מאָל צום עמוד: מההההה פשעי! ומההההה חטאתי!... ווי איינער רעדט: וווין שלעפט איר מיר?...

דעמאָלט איז שוין אויפגעשטאַנען רב חיים-חנא דער קלוגער מיט זיין כבוד, און מיטן קאַנטשיק אונטערגעאַלפן אַרויספירן די ציג פון שטוב. און די חברה תלמידים האָבן זי אונטערגעטריבן:

— היי, קאָזע; פאַשאַל, קאָזע!...

און דער שניידער איז אַוועק אין זיין וועג אַריין.

קאפיטל ה.

עט שפעט, איז שמעון-אלי אריין צו דודי רענדאר מיט א שמחה:
— א גוטן אונט אייך, מיין ליבער קרוב רב דודי, איך קאן אייך אנוואגן א
בשורה, מזל-טוב, עס לבן גרתי — איך האב שוין איינגעהאנדלט א ציג, אבער
א ציג פון ציגלאנד, אנו, טרעפט, כמה לקו במצרים — וויפל האב איך באדארפט
משלים זיין?

דודי האט זי אפגעשאצט פונקט צוויי מאל אזוי פיל, וויפל דער שניידער
האט באצאלט. דערפון איז שמעון-אלי געווארן אזוי אויפגעלייגט, אז ער האט
דערלאנגט דעם רענדאר א זעץ אין פליצע:

— רב דודי סערדצע! געזונט זאלט איר מיר זיין, צדקתך כדברך — איר
האט היינטיקס מאל דווקא נישט געטראפן. אזוי פיל גליקלעכע יאר אונדז ביידן!
דודי דער רענדאר האט אויפגעשטעלט א פאר ליפן און געשאקלט מיטן קאפ
אן ווערטער: טפופ-פופ! ווי איינער רעדט: „א מציאה! א מציאה פון א גנב!“.

אפגעדאוונט מעריב רופט זיך אן דער שניידער צום רענדאר:
— אז דער צער פון טראגן איז יא אזוי גרויס, איז הלעיטנינא מן האדום
האדום הזה — גיסט אן, זייט מוחל, פון יענעם גרינעם פלעשל, און לאמיר נעמען
צו קאפעלעך שפירט, און לאמיר זיין געזונט.

גענומען א ביסל בראנפן און פארביסן, האט זיך אונדזער שניידער צערעדט
פאר פייער און פאר וואסער, וואס ווייטער-ווייטער האט ביי שמעון-אלין די צונג
אנגעהויבן זיך פלאנטען, די אויגן קלעפן זיך, אזוי לאנג און אזוי ברייט, ביז ער
האט זיך צוגעשפארט צו דער וואנט אויף א וויילע כאפן א דרימל.

— וואס טיבע יוצר ה'! גוט געכאפט א דרימל! — מאכט שמעון-אלי
צו זיך אליין און טוט א רייב מיט די פלייצעס. ער וועקט אויף דעם רענדאר, פליט
ארויס אין הויף אריין, עפנט די שטאל, נעמט די ציג אויפן גארטל און לאזט זיך
גיין אהיים געשווינד, פייל אויסן בויגן, ווי א מענטש וואס האט מורא, ער זאל
חלילה נישט פארשפעטיקן מי יודע ווא.

קאפיטל ו.

וואשה — און דאס ווייב ציפע-ביילע-רייזע, אז זי האט געזען אז דער מאן
ווימט זיך אזוי לאנג, האט זי נאך נישט געקאנט פארשטיין, וואס דאס איז. זי
האט אנגעהויבן איבערטראכטן, אפשר האט זיך חלילה געטראפן אן אומגליק,
גזלנים זיינען אנגעפאלן אויף איר מאן אין וועג, צוגענומען ביי אים די עטלעכע
קערבלעך, אים געקוילעט און פארווארפן ערגעץ אין א גרוב, און זי איז געבליבן,
חס ושלום, אן אייביקע עגונה מיט, קיין עין-הרע, אזוי פיל קינדער, כאטש נעם
ווארף זיך אריין, שונאי-ציון, מיט זיי אין טיך אריין!... אזעלכע, און כדומה
אזעלכע מחשבות האט געבען ציפע-ביילע-רייזע יענע נאכט איבערגעטראכט, און

האָט אַפילו נישט צוגעמאַכט אָן אויג; און אַז עס האָט אויסגעקרייט דער ערשטער
האַן אַין: טאַג, האָט זי געכאַפט אויף זיך דאָס קליידל און איז אַרויס אין דרויסן
און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שוועל אַרויסקוקן אויף איר מאַן, טאַמער
וועט גאָט רהמנות האָבן, ער וועט קומען... „אַ שלים-מזל גייט אַוועק! — האָט
זי זיך געקלערט און זי האָט זיך צוגעגרייט אים אָפּשפּילן אַ פּרימאַרגן, ווי ער
איז ווערט געווען. נאָר אַז זי האָט דערזען הינטן ביי אים צוגעבונדן ביים גאַרטל
אַ ציג, איז איר באַלד אָפּגעגאַנגען דאָס האַרץ, און זי האָט זיך אָנגערופן צו אים
מיט גוטן:

— וואָס אַזוי לאַנג, דו קאַנאַריקל מיינס, מאַנדלבייגעלע, איך האָב געמיינט,
ביסט שוין חלילה אין דער ערד אַריין, שיינער תּכּשיט מיינער, אַדער אַזוי עפעס
אַן אומגליק געטראָפּן, חס ושלום.

און שמעון-אלי האָט זיך צעגאַרטלט, אַוועקגעשטעלט די ציג אין הויז, און
האָט אָנגעהויבן שיטן מיט ווערטער, ווי פון אַ זאַק; ער האָט איר פאַררעדט
די ציג.

— הערסט, מיין ווייב, האָב איך דיר געקויפט אַ ציג — פון ציגלאַנד! דאָס
איז אַ ציג אַשר לאַ ציגונו אבותינו!

און ציפּע-ביילע-רייזע האָט זיך געטראַכט בשעת-מעשה: „נחמה-ברכה —
אַ מכה איר אַ גרויסן! זי מיינט, אַז נאָר זי איז אַ בעל-הביתטע, נאָר זי האָט אַ ציג,
און ווייטער קיינער נישט! איך האָב מורא, אַז עס וועט איר אַרויס די אויגן! אַז זי
וועט דערזען, אַז ציפּע-ביילע-רייזע שמעון-אליס ווייב האָט אויך אויך אַ ציג... און
בלומע-זאַטע? און חיה-מייטע? כלומרשט גאָר גוטע שוועסטער! עס זאָל זיי אָנ-
גיין כאַטש האַלב, וואָס זיי ווינטשן מיר, רבונו-של-עולם!...“

געקוקט אויף די קינדער, ווי זיי זינגען און טאַנצן, איז שמעון-אלי געוואָרן
ברייטער ווי לענגער. ער האָט זיך געטראַכט: „קינדער נעבעך, זשעדינע אַ ביסל
מילך... נישקשה. איר וועט שוין היינט, אַם ירצה השם, זיין זאַט... אַלע טאַג אַ
גלעזל מילך, און קאַשע מיט מילך, און צו דער טיי מילך — אַ ציג איז טאַקע אַ
געזונט אין די ביינער!... וואָס איז מיר אַצינדער פּישל בעל-טאַקסע? איך הער אים,
ווי דעם קאַטער! ער וויל נישט געבן קיין פלייש, נאָר ביינער? לאַז ער זיך וואַרגן
מיט די ביינער! וואָס דאַרף איך זיין פלייש, אַז איך האָב קיין עין-הרע מילך?...
אי, שבת? — אויף שבת קויפט מען אַ פיש, וווּ שטייט דאָס, אַז אַ ייד מוז עסן
פלייש? איך האָב אין ערגעץ נישט געזען אַזאָ דין!... אַלע יידן זאָלן מיר וועלן
פאַלגן, וואַלטן זיי אַלע געקויפט ציגן; דעמאָלט וואַלט אונדזער בעל-טאַקסע שוין
אויסגעזען מיטן בייכל! עס וואַלט שוין דעמאָלט אַ רוח אין זיין טאַטנס טאַטן!...“

„שמעון-אלי שמע קולנו“ האָט אָפּגעדאַזונט און צוגעגרייט זיך צו דער מיל-
קיקער סעודה. עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין ציפּע-ביילע-רייזע מיט אַ
ליידיק טעפל, רויט ווי אַ פּיער, אין כּעס מיט סכּנת-נפשות, און אַ רעגן פון קללות
און חרמות האָט זיך אָנגעהויבן שיטן אויף שמעון-אליס קאַפּ!

— דעם טאַטן דיינעם דעם שכור זאָל דאָס אַרויסוואַרפּן, דיך אַריינזאַרפּן!

א שטיין, א ביין זאל פון דיר ווערן! גיי זע, דו גולן, דו רוצה, דו משומד איינער, וואס פאר א ציג דו האטט מיר געבראכט! א וויסטער, פינצטערער חלום אויף דין קאפ און אויף דיינע הענט און פיס, חבונו-של-עולם, זיסער פאטער, הארציקער געטרייער!...

דאס איבעריקע האט שוין שמעון-אלי נישט געהערט. ער האט אנגערוקט דאס היטל און איז ארויס פון הויז אנקוקן דאס אומגליק, וואס אים האט געטראפן. ארויסגעגאנגען אין דרויסן צו דער ציג און דערזען דעם שיינעם תכשיט, ווי ער שטייט צוגעבונדן צום פלעקל פון דער טיר און מעלה-גרהט זיך קאלט-בלוטיק, איז ער געבליבן שטיין ווי אין הינערפלעט, נישט געוואוסט וואס טוט מען? ווהין גייט מען? געשטאנען, געטראכט, געטראכט, און א זאג געטאן צו זיך אליין: „תמות נפשי עם פלישתים — עם וועט א רוח אין זייער טאטנס טאטן אריין, דעם מלמד מיט דער מלמדקע! זיי האבן געפונען מיט וועמען צו טרייבן קאטאוועס! איך וועל זיי געבן א קאטאוועס! וועט זיי זיין וויסט און פינצטער! אזוי האט זיך געטראכט „שמעון-אלי שמע-קולנו“ און זיך געלאזט גיין צוריק קיין קאזאדאיעווקע מיט דער דעה, ער זאל זיי אפשפילן א וויואט, ווי זיי זענען ווערט!

געגאנגען פארביי דער דעמבענער קרעטשמע און דערזען דעם רענדאר אויף דער טיר מיטן לולקע-ציבעקל אין די ציין, האט זיך אונדזער שניידער צעלאכט נאך פון דערווייטן.

— וואס איז פאר א שמחה אויף דיר, — פרעגט אים דודי, וואס לאכסטו אזוי?

— טוט א קוק, זייט מוחל, אפשר וועט איר אויך לאכן זאגט צו אים דער שניידער און הייבט אן לאכן נאך שטארקער, נו ווי געפעלט אייך, א שטייגער, רב דודי, אזא שלאק? כל האדם כחוב — ווו ערגעץ א צרה דארף עס טרעפן מיר! מאלט אייך, איך וועל זיי נישט שוויגן, עס וועט זיך עין תחת עין — א פאטש פאר א פאטש! איך האב פיינט, אז מע טרייבט מיט מיר אזעלכע קאטאוועסלעך. — ווער האט דיר געזאגט, אז ס'איז א קאטאוועס? — מאכט דער רענדאר גאנץ תמעוואטע און פיפקעט מיטן לולקעלע. — אפשר איז ביי איך דארט ארויס א טעות אין די רייד?

שמעון-אלי איז אזש אונטערגעשפרונגען פאר כעס.

— משל כחרס הנשבר! וואס רעדט איר? איר וויסט, וואס איר רעדט? איך קום צו זיי לכתחילה קויפן א ציג, און רעד מיט זיי ברחל בתך ה... א ציג! זאגט איר גאר דאס!...

דודי פיפקעט מיטן לולקעלע, קנייטשט מיט די פליצעס און צעפירט מיט די הענט, ווי איינער רעדט: „וואס בין איך שולדיק? איך-בין דאך אוחדאי גאט די נשמה שולדיק!“...

און שמעון-אלי כאפט די ציג און לאזט זיך גיין קיין קאזאדאיעווקע, וחמתו בערה בו — און עס ברענט אין אים א פייער.

קאפיטל ז.

והמלמד — און דער מלמד האָט זיך געטאָן זיין מלאכה, דאָס הייסט, ער איז געזעסן און האָט געקנעלט מיט זיינע תלמידים.

— אַ גוטער מאָרגן זאָל איך זיין, רבי, מיט אייערע תלמידים — זאָגט שמעון אלי. — איר מעגט מפסיק זיין אויך אַ מינוט, — איר האָט מיר אָפגעטאָן אַ רעכט שפיצל, טאָקע אויף קאטאָועם, נאָר וואָס דען? אהבתי כי ישמע לי — איך האָב פיינט אַזעלכע קאטאָועסלעך!

— וואָס איז? — פרעגט אים דער מלמד.

מאַכט שמעון אלי — טאָקע אַקעגן איך אליין מיט דער שיינער ציג, וואָס איר האָט מיר אַריינגערוקט בשגגה, דאָס הייסט אויף אַ געלעכטער. דער מלמד האָט אָנגעטאָן צוריק די ברילן און האָט באַטראַכט דעם שניידער, ווי אַ מענטש, וואָס רעדט פון היץ, און דער גאַנצער חדר האָט זיך געשטיקט פון געלעכטער.

— סע געפּעלט איך נישט די ציג? — פרעגט אים דער מלמד בתמימות.

— די ציג, זאָגט איר? ס'איז אַזוי אַ ציג, ווי איר זענט אַ גובערנאַטאַר! דער גאַנצער חדר שיסט אויס אַ געלעכטער, און עס קומט אַן טעמע-גיטל די שטילשווייגנדיקע, און דאָ הייבט זיך ערשט אַן די רעכטע חתונה: שמעון אלי רעדט און טעמע-גיטל רעדט אים איבער; דער רבי זיצט און קוקט, די תלמידים לאַכן; זיי רעדן ביידע אַזוי לאַנג- ביז טעמע-גיטל ווערט אין כעס, כאַפט דעם שניידער פאַרן האַנט און שלעפט אים.

— קומט, קומט צום רב! — לאַזט כאַטש יידן זען, ווי אַ זלאַדיעווקער שנייד-

דער טעפעט זיך! טראַכט אויס אַ בלכול!

אַז די קאַמפּאניע איז געקומען צום רב, האָט ער אויסגעהערט ביידע צדדים, וואָס האָבן נישט געלאַזט רעדן איינער דעם אַנדערן, האָט דער רב געשיקט רופן דעם זיין מיטן שוּחט, מיט די איבעריקע פאַרנעמסטע לייט פון שטאָט, די „שבעה טובי העיר“, און האָט זיך אָנגערופן צום שניידער בזה הלשון:

— דערצייל, זיי מוחל, נאָך אַמאָל די מעשה פון אָנהייב ביזן סוף, און נאָכ דעם וועט זי דערציילן.

און שמעון אלי האָט זיך נישט געפּוילט איבערצוחרן נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל די אייגענע מעשה פונעם אָנהייב אָן, און שמעון אלי דער שניידער חזרט איבער און דער רב מיט די דיינים מיט די שבעה טובי העיר לאַכן.

— האָבן מיר אויסגעהערט איין צד. — רופט זיך אָן דער רב. — אַצינד לאַמיר האַרכן דעם אַנדערן צד.

שטייט אויף רב חיים-חנא דער קלוגער, רוקט אָן דאָס היטל אויף דער יאַרמעלקע און הייבט אָן בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותי! די מעשה איז אַזוי געווען די מעשה: איך בין געזעסן און געלערנט מיט די תלמידים, בבא-קמא, יא, בבא קמא... קומט אַריין אַט דער

ייד פון זייערע וועקע אָט דער, און זאָגט אָז ער איז אַ זלאַדייעווקער, איז ער, און
האַט אַ ווייטער, הייסט זי ציפּע-ביילע-רייזע הייסט זי — יא, ציפּע-ביילע-
רייזע הייסט זי... אזוי דאַכט זיך

דער מלמד בייגט זיך אָן צום שניידער, און דער שניידער, וואָס האַלט זיך
די גאַנצע צייט ביים בערדל, שטייט מיט צוגעמאַכטע אויגן, דאָס קעפל אַ ביסל
אויף אַ זייט, און שאַקלט זיך און זאָגט אויף זיין לשון:

— אחת ויציב ונכון! זי הייסט אַלע דריי נעמען: ציפּע און ביילע און רייזע,
— ווייטער, ווייס איך גאַרנישט! — מאַכט דער מלמד דערשראָקן און באַ-
ווייזט אויף דער מלמדקע. — זי האַט מיט אים גערעדט זי, זי האַט מיט אים
געהאַנדלט זי, איך ווייס גאַרנישט איך!

— אַצינד — זאָגט דער רב — לאַמיר האַרכן, וואָס וועט זי עפעס זאָגן?
און דער רב באַווייזט מיטן פינגער אויף דער מלמדקע, און טעמע-גיטל די
שטילשווייגנדיקע ווישט זיך אָפּ די ליפּן, שפּאַרט זיך אונטער מיט איין האַנט,
און מיט דער אַנדערער האַנט הייבט זיך אָן צו טענהן גיך, אָן אַן אַפּשטעל, און
דאָס פנים בשעת-מעשה פלאַמט איר ווי פייער.

— הערט זשע אויס, יידישע קינדער, די מעשה דערפון איז אזוי: אָט דער
ייד, דער זלאַדייעווקער שניידער הייסט דאָס, זאָל מיר מוחל זיין, איז... איז אַדער
אַ משוגענער אַדער אַ שכור, אַדער איך ווייס-אַליין נישט וואָס! איר האַט געהערט
אַ מעשה? אַ ייד קומט צו מיר צו גיין אַזש פון זלאַדייעווקע אָט דער דאָזיקער, און
טשעפעט זיך צו ווי אַ קלעק, איין מאַל פאַר אַלע מאַל, איך זאָל אים פאַרקויפן אַ
ציג, איך האָב געהאַט צוויי, מיר זיינען דורכגעקומען פאַרן מקח — מיינט איר,
וויפּל? גישט מער זאָלן מיינע שונאים פאַרמאָגן, רבנו-של-עולם! און איך האָב
אים אַפּגעגעבן די ציג, אויף אַלע מיינע ליבע געזאָגט געוואָרן אַזא ציג, ס'איז דען
אַ ציג? אַ מאַמע, נישט קיין ציג! קומט ער צו גיין דער שניידער, מיט אַ בלבלול,
ס'איז נישט קיין ציג, זאָגט ער! שאַ, ווייסט איר וואָס? אָט שטייט זי, גיט, זייט
מוחל, אַהער אַ מעלקשעפל, וועל איך זי אויסמעלקן פאַר אייך אין די אויגן!

און זי האַט אַנטליען ביי דער רביצין דאָס מעלקשעפל און האַט אויסגעמאַלקן
די ציג פאַר אַלעמען אין די אויגן, צוגעטראַגן דאָס שעפל מיט מילך איטלעכן
באַזונדער, פּרייער, געוויינלעך, דעם רב, נאַכדעם די דיינים, און נאַכדעם די שבעה
טובי העיר, און דעם איבעריקן עולם, און ס'איז געוואָרן ביים רב אין שטוב אַ
ליאַרעם, אַ געפילדער — הימל עפן זיך! דער האַט געזאָגט: מען באַדאַרף קנסענען
דעם זלאַדייעווקער שניידער, ער זאָל שטעלן משקה! דער האַט געזאָגט: קנסענען
אַליין איז נאָך ווינציק — מע באַדאַרף ביי אים צונעמען די ציג! און דער האַט
געזאָגט: ניין, די ציג איז אַ ציג, לאַז ער זיך עלטערן מיט איר אין עושר און אין
כבוד; מען באַדאַרף אים מכבד זיין מיט גוטע עטלעכע פאַנטאַפּל און אַרויסוואַרפן
מיט דער ציג אינאיינעם צו אַלדי שוואַרצע יאַר!

דערוען אַזאַ מעשה, האַט זיך שמעון-אלי פּאַוואָלינקע אַרויסגערוקט פונעם
רבס שטוב און האַט געמאַכט פּליטה.

קאפיטל ח.

ישא החיט את רגליו — און דער שניידער האט גענומען די פיס אויף די פליצעס און איז ארועק מיט דער ציג אהיים גיך און געשווינד, ווי א מענטש, וואס לויפט פון א שרפה. ער האט זיך ארומגעקוקט, צי מע יאגט אים חלילה נישט נאך, און האט געדאנקט גאט, וואס ער איז ארויס, חנם אין כסף — טרוקן אן פעטש..."

דורכגעגאנגען פארביי דער דעמבענער קרעטשמע, האט זיך שמעון-אלי גע-קלערט: „מכות וועסטו ביי מיר וויסן דעם אמת!“ און ער האט פארלייקנט פאר דודין די גאנצע מעשה.

— נו, וואס הערט זיך? — פרעגט אים דודי כלומרשט נייגעריק.
— וואס זאל זיך הערן? — זאגט שמעון-אלי. — פאר מיר האט מען דרך-ארץ מיט מיר טרייבט מען נישט קיין קאטאוועס, כי אדם אני ולא פארך — איך בין דאך עפעס נישט קיין יינגעלע!

„גענוג ער איז א גדלן, איז ער נאך א ליגנער אויך!“ — טראכט זיך דודי דער ארענדאר, — „מע באדארף מיט אים מאכן נאך אמאל דאס אייגענע שפיל און הערן, וואס וועט ער זאגן ווייטער?“

און צום שניידער האט ער געזאגט: — איך האב פון דיינעטוועגן, שמעון-אלי, א גלעזל אלטן „ווישניק“, אויב דו האסט חשק, אויסגעטרונקען דאס ערשטע גלעזל, האט זיך ביי אונדזער שניידער אויפ-געבונדן די צונג און ער רופט זיך אן צום הענדאן:

— זאגט נאך, מיך ליבער קרוב, איר זענט דאך עפעס א ייד, וואס קאטארי איר זענט נישט קיין נאך, כילעבן, און איר קערט זיך אן מיט אלערליי מענטשן; זאגט מיר נאך, איר גלויבט אין כשוף? פארבלענדעניש?

— דהיינו — פרעגט אים דודי תמעותאטע.
— דהיינו — זאגט שמעון-אלי — א דיבוק, א לץ, א נישט-גוטער, א גלגול?..
— אקעגן וואס זאגסטו דאס? — מאכט דודי מיט א תמעותאטן פנים און פיפקעט מיטן לולקעלע.

— איך שמועס עס גלאט אזוי אקעגן דרינען. — זאגט „שמעון-אלי שמע-קולנו“ און הערט נישט אויף צו רעדן פון גלגולים, פון מכשפים, פון מכשפות, שדים און רוחות, לצים, שרעטעלעך, וואוקלאקעס.

— גענוג! גענוג! — מאכט דער רענדאר, שפייט אויס און פארווארפט מיט די הענט. — גענוג דיר שוין צו דערציילן אקעגן נאכט אזעלכע מעשיות!
— זייט מיר געזונט, רב דודי, האט קיין פאראיבל נישט, וואס איך האב איך א ביסל דערקוטשעט.

קאפיטל ט.

כשבא החיט — אז דער שניידער איז געקומען אהיים, האט ער געוואלט געבן א פעטשאטעק זיין ווייב, ווי זי איז ווערט; נאך ער האט זיך איינגעהאלטן

מיט אלע כוחות. ער האט זיך געטראכט: „עט, א יידענע, בלייבט א יידענע! לאז מיינס איבערגיין!“ און פון דרך-שלום האט ער דערציילט פאר זיין ווייב א שיינעם ליגן.

ציפע-ביילע-רייזע האט אבער מער נישט געוואלט אויסהערן. זי האט שוין געוואלט אנקוקן וואס גיכער די אמתע ציג, וואס איר מאן האט געבראכט; האט זי געכאפט דאס טעפל און איז אוועק אין הויז אויסמעלקן די ציג. און עס האט נישט לאנג געדויערט און ציפע-ביילע-רייזע איז אריינגעלאפן אין שטוב אריין שוין אן ווערטער; זי האט אנגענומען שמעון-אלין, מחילה פון הינטן ביים קאלנער און האט אים מיט דריי גוטע סטוסאקעס ארויסגעווארפן מיט דער שיינער ציג אינאיינעם „צו אלדי שווארצע וויסטע פינצטערע יאר!“...

געבליבן אין דרויסן מיט דער שיינער ציג, האבן זיך ארום דער שניידער צונויפגעקליבן א גאנץ רעדל יידן, ווייבער און קינדער, און האבן אויסגעהערט די חידושים, וואס שמעון-אלי האט זיי דערציילט, אז די דאזיקע ציג, וואס ער האלט אויפן גארטל, איז נאך דארט, איז קאזאדאיעווקע, א ציג, וואס מעלקט זיך און גיט מילך, נאך קוים קומט ער מיט איר אהער, אזוי ווערט זי אויס ציג... א סך מענטשן האבן זיך אפגעשטעלט, באטראכט די ציג גאנץ ערנסט, איבער-געפרעגט די מעשה נאך אמאל און נאך אמאל, און שטארק געחידושט זיך... אנדערע האבן געלאכט, געמאכט חוזק און געזאגט ווערטלעך, און אנדערע האבן געשאקלט מיטן קאפ, אויסגעשפיגן און א זאג געטאן:

— א שיינע ציג! ס'איז אזוי א ציג, ווי איך בין א רביצין.

— וואס דען איז דאס?

— א גלגול! איר זעט נישט, אז ס'איז א גלגול!...

— דאס ווארט „גלגול“ ווערט אונטערגעכאפט פונעם גאנצן עולם; עס ווערן

דערציילט אלערליי מעשיות פון גלגולים, וואס האבן זיך געטראפן אויף דער גאנצער וועלט!

— אז שמעון-אלי האט זיך געלאזט גיין ווייטער, האבן אים א גאנצע קאמאנדע חדר-ינגלעך באגלייט מיט כבוד. זיי האבן אים נאכגעשרייען:

— הורא, שמע-קולנו! הורא, מעלקנדיקער שניידער!

דער גאנצער עולם האט זיך געהאלטן ביי די זייטן פאר געלעכטער.

דא האט שוין שמעון-אלי אנגענומען פארן הארצן; גענוג ער האט אזא אומ-

גליק, מאכט מען נאך פון אים חוזק! איז ער אוועק מיט דער ציג איבער דער שטאט, האט געמאכט א געוואלד צווישן חברה „פועלי-צדק“: ס'טייטש, וואס שווייגט מען?

און חברה „פועלי-צדק“ זענען געקומען צום רב, צו די דיינים און צו די

איבעריקע „שבעה טובי העיר“ האבן געשריגן פאר זיי, „איינגעלייגט א וועלט: ס'טייטש!“

און דער רב מיט די דיינים, מיט די איבעריקע „שבעה טובי העיר“ האבן

אויסגעהערט די טענות, האבן זיך צונויפגעקליבן אויף דער נאכט אלע ביים רב

אויף אן אסיפה. און די זלאדייעווקער רבנים, דיינים און די איבעריקע „שבעה טובי העיר“ האָבן זיך אַוועקגעזעצט און אָנגעשריבן אַ בריוו צו די קאָאָדאָיעווער קער רבנים, דיינים און די „שבעה טובי העיר“ אויף לשון־קודש אין זייער אַ שיינער מליצה.

קאָפיטל י

אין יענער נאַכט האָט זיך שמעון־אלי דער שניידער אַרומגעדרייט איינער אַליין אין אַלע הינטערגעסלעך מיטן תכשיט, וואָס ער האָט איינגעהאַנדלט אין קאָאָדאָיעווקע, זיך געהיט פאַר די ווייסע חברהניקעס, מע זאָל אים ניט דערזען. ער האָט גערעכנט, אַז עס וועט ווערן טאָג, זאָל ער זיך ווידער לאָזן אין וועג אַריין, מיטן בריוו און מיט דער ציג. דערווייל האָט ער זיך אַריינגעכאַפט צו האַדל דער אַקציוניטשקע אין שענקל, נעמען פאַר האַרצווייטיק אַ ביסל בראַנפן און אויסרעדן זיך אַ ביסל דאָס האַרץ, זיך האַלטן מיט איר אַן עצה מכוּח דעם אומגליק וואָס ער האָט אויף זיך גענומען. און ער האָט פאַר איר אויסגעגאַסן זיין ביטער האַרץ; דיר־ציילט איר אַלצדינג, וואָס ביי אים אויף דער נשמה טוט זיך, און געבעטן, זי זאָל אים געבן אַן עצה; וואָס טוט מען?

— וואָס טוט מען? איר זייט דאָך עפעס יאָ, ווי דוד המלך זאָגט אין שיר השירים: שחורה אני ונאווה — ווער איז שייך, איר זייט דאָך ביידע זאַכן... גיט מיר אַן עצה; וואָס טוט מען?

— וואָס טוט מען? — זאָגט צו אים האַדל און שפייט אויס. — איר זעט דען נישט, אַז ס'איז אַ גלגול? וואָס וועט איר זיך האַלטן מיט דער באַמבע? נעמט און וואַרפט אים אַרויס צו אַלדי שוואַרצע יאָר!

— עט! כולם אהובים, כולם ברורים — אַלע ווייבער זיינען אויף איין שניט! — זאָגט שמעון־אלי.

און שמעון־אלי דער שניידער לאָזט זיך גיין ווייטער. עס פאַלט אויף אים אַן אַ שרעקלעכע מרה־שחורה, אַ פחד, סכנת־נפשות!

שמעון־אלי פועלט ביי זיך, אַז די דאָזיקע ציג וואָס ער פירט זיך מיט איר אַרום, איז ניט קיין ציג, נאָר אַ גלגול, אַדער אַ לץ, וואָס אַט באַלד שטעלט ער אים אַרויס אַ צונג אויף צען אַרשין; שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ וויילע, בינדט אָפּ דעם גאַרטל; ער וויל פטור ווערן פון דער באַמבע. ווער? וואָס? דער שיינער בחור שטייט, ער וויל נישט אַפטרעטן פונעם שניידער אויף אַ מינוט אַפילו! שמעון־אלי פרוווט זיך לאָזן גיין אַ פאַר טריט — ער גייט אים נאָך; ער נעמט זיך רעכטס — גייט ער רעכטס; ער נעמט זיך לינקס — ער גייט לינקס...

— שמע ישראל! — שרייט אויס שמעון־אלי נישט מיט זיין קול און לאָזט זיך לויפן אין דער וועלט אַריין, און אַזוי ווי ער לויפט, דאַכט זיך אים, אַז עמעצער יאָגט אים און מעקעט אים נאָך אויף אַ דין ציגן קולכל און רעדט צו אים, ווי אַ מענטש און זינגט ווי אַ חזן:

— מ — — — לך ממית ומחיה! ונ — א — א — א — א — א — מן אתה

להחיות מתים! ...

„אליהו הנביא“

איינמאל האט זיך אליהו הנביא אראפגעלאזט אויף דער ערד, זיך פארשטעלט פאר א פראסטן ארעמאן, געקומען אין א שטעטל און אנגעקלאפט צו א עמיינעם באלעבאס:

— איך בין מיד און גיי אויס פון הונגער! לאזט מיך אריין.
האט אים דער געמיינער באלעבאס געעפט און אריינגעלאזט.
— שלום עליכם! זעצט זיך צום טיש, וועט איר עסן מיט אונדז אינאיינעם.
און איטלעכער האט אים אפגעגעבן א שטיקל פון זיין חלק און דער ארעמאן האט פארביסן.

נאכן עסן האט דער עולם גענומען בענטשן מזומן, אז ס'איז געקומען צום „הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב“, האבן אלע געזאגט און דער אורח ניט. איז דאס געווען א חידוש.

— פאר וואס האט איר ניט געזאגט דעם „הרחמן“?
האט זיך דער אורח צעלאכט און רופט זיך אן צום באלעבאס:
— איר ווייסט ווער איז אייער אורח?
— פון וואנען זאל איך וויסן? אן ארעמאן, זעען מיר, אז איר זייט.
— זאלט איר וויסן, אז איך בין — אליהו הנביא.
איז דער באלעבאס אים געפאלן צו די פיס און האט זיך אנגערופן צום אורח מיט טרערן אין די אויגן:

— פאר וואס קומט מיר אזא כבוד? ווינציק גבירים, גרויסע לייט פאראן אויף דער וועלט? פאראן א רב ר' יוזיפל ביי אונדז אין שטעטל, און א גבאי רב אהרן, און א נגיד רב משה, און דו, געטלעכער מענטש, האסט אויסגעקליבן מיך, דעם ארעמסטן פון די באלעבאטים. דאנק איך דיר, גרויסער נביא!
און דער געמיינער באלעבאס האט אים א קוש געטאן אין עק מאנטל, און מען האט זיך געלייגט שלאפן.

א גאנצע נאכט האט זיך דער באלעבאס געקאטשעט פון איך זייט אויף דער אנדערער, נישט געקאנט אנטשלאפן ווערן. ער האט עפעס אלץ געקלערט און געקלערט. און אויך אויף מארגן איז ער א גאנצן טאג ארומגעגאנגען אין מחשבות און כמעט גארנישט געגעסן. ער האט זיך נישט געקאנט איינהאלטן און רופט זיך אן צום אורח:

— האב קיין פאראיבל ניט, גרויסע נביא, איך וויל דיך עפעס פרעגן.
— פרעג, — זאגט צו אים אליהו הנביא.

— ס'איז מיר אַ חידוש און איך קאָן-דאָס נישט פאַרשטיין, — זאָגט דער
באַלעבאַס. — ס'איז פאַראַן אַזוי פיל גבירים, גרויסע לייט אויף דער
וועלט; פאַראַן ביי אונדז אין שטעטל אַ רב יוזיפל, אַ גבאי רב אַהרן און אַ נגיד
רב משה, וואָס דער רבי אַליין שטעלט זיך ביי אים אָפּ, אַז ער קומט צו פאַרן.
דאָרטן וואָלט מען דיך מסתמא אַ ביסל שענער אויפגענומען ווי ביי מיר, און צום
— סוף ביסטו געקומען צו מיר, צו אַ געמיינעם באַלעבאַס. נישט אַנדערש אַז איך
באדאַרף ביי דיר זיין אַנגעלייגט.

האַט אליהו הנביא אַ שמייכל געטאָן און געזאָגט:

— יא, דו ביסט מיר אַנגעלייגט.

און דער באַלעבאַס האָט זיך אַזש צעלאַכט פאַר פרייד.

— אַזוי? בין איך ביי דיר, הייסט דאָס, אַנגעלייגט?

קיינמאַל האָט זיך דער באַלעבאַס אַזוי גוט ניט געפילט ווי יענעם טאַג. פאַר-
נאַכט רופט ער זיך אָן צו אליהו הנביאן:

— איך דאַרף דיר, אליהו הנביא, עפעס זאָגן.

— זאָג מיין קינד, — מאַכט צו אים אליהו הנביא, — זאָג.

— אַפנים אַז איך בין ביי דיר שטאַרק אַנגעלייגט, וואָס דו ביסט געקומען
צו מיר? האָ?

— יא, זאָגט צו אים אליהו הנביא.

— באַרעכן זיך, — זאָגט ווייטער דער באַלעבאַס, — פאַראַן ביי אונדז אַ רב
יוזיפל אין שטעטל, אַ גבאי רב אַהרן, און אַ נגיד רב משה, וואָס וואָלט געמאַכט
פון דינעטוועגן די גרעסטע סעודה און באַלייגט דיך אויפן שענסטן געלעגער,.
נעמסטו און קומסט צו מיר, צו אַ געמיינעם באַלעבאַס. משמעות, אַז איך בין ביי
דיר אַגעלייגט, שטאַרק אַגעלייגט. זאָג, אַיאַ איך בין דיר שטאַרק אַגעלייגט?

— יא, יא, — זאָגט אים אליהו הנביא און שמייכלט.

— ניין, דו זאָג מיר בעסער אַקוראַט, אַז איך בין ביי דיר שטאַרק אַנגעלייגט!
וואָס ענטפערסטו מיר אַלע מאָל „יאַ“ און „יאַ“? דו זאָג מיר ווי אַזוי בין איך ביי
דיר אַנגעלייגט?

— זייער, זייער אַנגעלייגט! — זאָגט אים אליהו הנביא מיט אַ געלעכטער.

— אָבער טאַקע אַנגעלייגט וואָס אַנגעלייגט הייסט?

— שטאַרק, שטאַרק אַנגעלייגט! — זאָגט אים אליהו הנביא.

— נו, איז גוט. אַצינד קום שלאָפן.

אויף מאַרגן איז אונדזער באַלעבאַס אויפגעשטאַנען נאָך פריילעכער ווי נעכטן.
אַ גאַנצן טאַג אַרומגעגאַנגען און געזונגען. פאַרנאַכט, נאַכן עסן, טוט ער אַ זעק
אליהו הנביאן איבער דער קני און מאַכט צו אים אַזוי:

— הערסטו, אליהו, איך מיין, אַז דיר באדאַרף זיין שטאַרק אַנגעלייגט דאָס.
וואָס איך בין ביי דיר אַנגעלייגט? וואָס? זאָג נאָר דעם אמת, אַיאַ ס'איז ביי דיר
אַנגעלייגט, אליהו?

— זייער אָנגעלייגט! — ענטפערט אים אליהו הנביא מיט אַ שמיכל.
— אַ חידוש אַ ביסל! זאָגט דער באַלעבאַס. — איך ווייס דאָס פון זיך זעלבסט:
ביי מיר אפילו אַ הינטל אַז סע געפעלט מיר בין איך מיט דעם צופרידן. איז דאָך
יענץ אַ הונט און איך בין איך! דאָס בין איך און דאָס ביסטו, אליהו! איך שטעל
מיר פאַר ווי דו ביסט צופרידן בשעת דו קוקסט אויף מיר; דו זעסט פאַר זיך אַ
מענטש וואָס איז ביי דיר אַזוי אָנגעלייגט! דו וואַקסט, מיין איך, אין דער ברייט;
איאָ אליהו, דו וואַקסט?

— איך וואַקסט, איך וואַקסט, — זאָגט צו אים אליהו הנביא. — נאָר לאַמיר
גיין שלאָפן.

— ווילסט שלאָפן? לאַמיר גיין שלאָפן, ביי מיר האַסטו געפועלט.
אויף מאַרגן איז אונדזער באַלעבאַס שוין ניט געווען אַזוי פריילעך ווי פריער.
— וואָס ביסטו אַזוי אומעטיק? — פרעגט אים אליהו הנביא.
— איך טראַכט אַליץ, — מאַכט דער באַלעבאַס, — איך טראַכט: וואָס וואַלסטו
געטאָן אַ שטייגער כדומה למשל, ווען איך בין ניטאָ אויף דער וועלט?
— וואָס הייסט וואָס וואַלט איך געטאָן? — מאַכט צו אים אליהו הנביא פאַר-
וונדערט.

— וואָס וואַלסטו געטאָן כדומה למשל אָן מיר? — זעסט וואָס אין דרויסן
טוט זיך? אַ ווינט מיט אַ קעל, דער רעגן שמיסט, ווהיין וואַלסטו אַ שטייגער
אַריינגעאַנגען? וואַלסט דאָרטן דעם זיירן געוואָרן אין דער נעץ און אין דער
קעלט! און אַצינד זיצסטו אין דער וואַרעם און אין דער טריקעניש, עסט און
טרינקסט, וואָס פעלט דיר? און אַליץ איבער וואָס? איבער דעם וואָס ס'האַט זיך
געפונען איין מענטש אויף דער וועלט, וואָס איז ביי דיר אָנגעלייגט און וואָס דו
קאָנסט צו אים אַריינגיין. ביסט אַ גליקלעכער מענטש, אליהו, וואָס איך בין דאָ
אויף דער וועלט, ביסטו, כילעבן, איינער אַ גליקלעכער! הערסטו, אלי, וואָס איך
זאָג דיר, ביסט אַ מוצלח, ווי איך בין אַ ייד!
מער האָט שוין אליהו הנביא ניט געקאָנט אַריבערטראַגן, ער האָט זיך צע-
לאַכט און איז נעלם געוואָרן.

אַז אליהו הנביא איז נעלם געוואָרן איז אויף דעם אַרט וווּ ער איז געזעסן,
געלעגן אַ קיפּע גאָלד; דאָרט איז געווען בלא גומא אַ פאַר טויזנט שטיק גאָלדענע
רענדלעך.

דערזען אַזוי פיל גאָלד, איז די באַלעבאַסטע שיער ניט געפאָלן חלשות. זי
האַט געגעבן אַ פליעסק מיט די הענט און אויסגעשריגן אויף אַ קול:
— אוי, אַ דונער איז מיר! איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטן! זע נאָר וויפל
גאָלד! איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אַנטאָן!

— שאַ, זע נאָר ווי זי פילדערט אַ ביסל! — מאַכט דער באַלעבאַס, ציילט
איבער די רענדלעך, טוט אַ סמאָרע מיט דער נאָז און מאַכט מיט אַ וואַכעדי-
קער מינע:

— ווייס איך! ס'איז גאָר ניט אַזאָ סך! אַ יידענע — באַלד ווערט זי נתפעל!...

ווען איד בין ראטשילד

(א מאַנאַלאָג פון אַ כתריילעווקער מלמד)

— ווען איד בין ראטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתריילעווקער מלמד איינ-
מאַל אין אַ דאַנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאַנט אויף שבת און ער האָט
גיט געהאַט, — אוי, ווען איד זאָל זיין ראטשילד! טרעפט, וואָס איד טו? ראשית
חכמה, פיר איד איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבן ביי זיך אַ דרייערל, בכדי
זי זאָל פאַרשפּאַרן דולן אַ ספּאַדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאַנערשטיק און
ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איד אויס די שבתדיקע קאַפּאַטע, אָדער
ניין — דעם ווייבס קעצענעם בורנוס — לאַז זי אויפהערן פיקען אין קאַפּ אַריין,
אַז ס'איז איר קאַלט! און קויף אַוועק די דאַזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דריי
חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט
הכל בכל מכל פּלעקל, — לאַז זי גיט זאַגן, אַז ס'איז איר ענג; נאָ דיר אַוועק
צוויי חדרים, קאַך דיר, באַק דיר, וואָש דיר, בראַק דיר, און לאַז מיך צורו, איד
זאָל קאַנען קנעלן מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריינעם קאַפּ! נישטאָ קיין דאגות
פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וווּ געמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די
טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראַפּ אַ האַרב פון די פּלייצעס — וואָס פעלט מיר?
הייב איד מיך אָן אַרומקוקן אַ ביסל אויף דער שטאַט. דאָס ערשטע בין איד מנדר
אַ נייעם דאָך אויפן אַלטן בית-המדרש, לאַז אויפהערן קאַפען אויפן קאַפּ, בשעת
יידן דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איד איבער אויפּסניי, וואָרום נישט
היינט-מאַרגן — עס וועט דאָרט מוזן זיין אַ אומגליק, חט ושלום, טאַמער פאַלט
דאָס אויס אַקוראַט בשעת נשים באַדן זיך, און וויבאַלד דאָס באַד, מוז מען שוין
דאָס הקדש אַוודאי צעוואַרפן און אַנידערשטעלן אַ „בקור-חולים“, אָבער טאַקע
וואָס אַ בקור-חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאַקטער, מיט רפואות, מיט
יאַיכלעך אַלע טאַג פאַר די חולאים, ווי עס פירט זיך אין לייטישע שטעט, און אַ
„מושב-זקנים“ שטעל איד אַוועק, אַלטע יידן לומדים זאָלן זיך נישט וואַלגען
אין בית-המדרש ביי דער הרובע, און אַ חברה „מלבוש-ערומים“, אַרעמע קינדער
זאָלן נישט אַרומגיין, איד בעט איבער אייער כבוד, מיט די שופּקעס אין דרויסן.

און חברה „גמילת-חסדים“, און איטלעכער יוד, סיי א מלמד, סיי א בעל-מלאכה, סיי א סוחר אפילו זאל פארשפארן צאלן פראצענט, נישט דארפן פארמשכונען דאס העמד פונעם לייב, און א חברה „הכנסת כלה“, און ווי ערגי זי און ארעם מיידל, נעבעך א דערוואקסענע, זאל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהערט צו זיין, און חתונה מאכן, און נאך כדומה אַזעלכע חברות פיר איך איין ביי אונדז אין כתרילעווקע... נאך וואָס איז שייך עפעס דווקא ביי אונדז אין כתרילעווקע? אומעטום, ווי עס געפינען זיך נאך אחינו בני ישראל, פיר איך איין אַזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פירן מיט א סדר, ווי עס געהערט צו זיין — טרעפט, וואָס טו איך? מאַך איך פון אַלע חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צדקה-גדולה-חברה, וואָס גיט אַכטונג אויף אַלע חברות, אויף אַלע יידן, דאָס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אַז יידן זאלן אומעטום האָבן פרנסה און לעבן אין אַחדות און זאלן זיצן אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אַלע שבע חכמות און מיט אַלע שבעים לשון, און אויף אַלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה אַ גרויסע אַ ייִדישע אַקאַדעמיע, אין דער ווילנא געוויינלעך, וואָס פון דאָרטן זאלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אַלצדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר“, אויף מיין קעשענע, און אַלצדינג זאל זיך פירן מיט אַ סדר און מיט אַ פלאַן, עס זאל גיט זיין קיין „גיב-מיר-נאָ-דיר-כאַפּ-לאַפּ“, און אַלע זאלן אין זינען האָבן נאָר טובת-הכלל!... און בכדי מען זאל קאַנען טראָגן אויפן קאַפּ דעם „כלל“ — וואָס דאָרף מען? דאָרף מען באַוואַרענען דעם „פרט“, און מיט וואָס קאַן מען באַוואַרענען דעם פרט? געוויינלעך, מיט פרנסה; וואָרום פרנסה, הערט איר, דאָס איז דער הויכער טער עיקר; און פרנסה קאַן נישט זיין קיין אַחדות; איבערן שטיקל ברויט, מש זיין געזאַגט, איז איינער דעם אַנדערן יורד לחייו, קאַפּאַבל יענעם קוילען, כּוּלָּהּ אַלְמָנָה גען!... אַפילו די שונאי ישראל, אונדזערע המנס פון דער גאַנצער וועלט, זענען איר, וואָס האָבן זיי צו אונדז? גאַרנישט. נאָר צוליב פרנסה, זיי זאלן האָבן אַלע וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט גיט געווען, פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט, אַלע אומגליקן, נישט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פאַר דער וועלט! ווען איך בין ראַטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אַבער טאַקע לחלוטין וויס!

וועט איר דאָך פרעגן: ווי אזוי? נאָר מיט געלט, דהיינו? איך וועל עס אייך געבן צו פאַרשטיין מיט אַ שכל; למשל, צוויי מלוכות צעאַמפערן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעקטאַבאַק: „טעריטאָריע“ הייסט עס ביי זיי, די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע. מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפן דאָס שטיקל ערד פון איר כבוד וועגן, קומט צו גיין אַ דריטע און

זאגט: „איר זענט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות הרבים הייסט עס.“ הקיצור, טעריטאָריע אַהין, טעריטאָריע אַהער, מע „טע-ריטאָריעט“ אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאַף, און בלוט, גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אַבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאַזט אייך דינען; אין וואָס גייט דאָ ביי אייך, אייגנטלעך; דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט אייער מיין איר מיינט נישט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך ביי אייך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך ביי אייך יענע מעשה, פעטי-מעטי, קאָנטריבוזיע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוזיע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואַה? צו מיר, צו ראַטשילדן, הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאָ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פיס די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, נאַרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, מנמע רייזל, אייך אַ מיליאַרד. ממה-נפשך, גאַט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אַפּפּאַלן מיט פּראַצענט, ניט חלילה קיין גרויסן פּראַצענט, פיר אַדער פינף לשנה, אייך וויל אויף אייך ניט רייך ווערן...“

פֿאַרשטייט איר שוין? אי, איך האָב געמאַכט אַ געשעפט, אי מענטשן האָבן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אַקסן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כל-יזיק, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעאַם? אויף תשעה ניינציק כפרות! און וויבאַלד אויס כל-יזיק, אויס חיל, אויס טאַרעאַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פּראַנצויז, אויס ציגיינער, אום ייד, להבדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פנים ווי אין פּסוק שטייט ביי אונדז געשריבן: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט אַז משיח וועט קומען!...“ (שטעלט זיך אַפּ).

און אפשר, האָ?... ווען איך בין ראַטשילד, קאָן זיין, אַז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט, אויס געלט! וואָרום, לאַמיר זיך נישט נאָרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך אייגנטלעך, נאָר אַ הסכּם, אַן איינגערעדטע זאָך. מען האָט גע-נומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאַקע און אַנגעשריבן: „טלי רובליאַ סערעבראַם“ (דריי זילבערנע זיבל). געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מער ווי אַ יצר-הרע, אַ תּאוּה אַזעלכע זענען פֿון די גרעסטע תּאוּה, וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט געוואָלט. אַזעלכע זענען פֿון די גרעסטע זעלסטן געלט און געלט אויף דער וועלט, וועלכע זענען יצר-הרע נישט געהאַט וואָס צו טון, און די תּאוּה וואָלט נישט געוואָלט זען. תּאוּה, איר פֿאַרשטייט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וווּ וואָלטן זענען יידן אויף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אויף אַ ווילע), איז דער תּירוץ: למאי וווּ וועל איך איצטער נעמען אויף שבת?...

כתרילעווקער פראגראם

א.

רעפערענטן און פארלעזער

כתרילעווקע האט ליב ליטעראטור, קונסט און מוזיק. גישטאָ די נאָכט, וואָס ס'זאָל דאָרט נישט זיין וווּ צו פאַרברענגען. ובפרט נאָך ווינטער. די בעכט זיינען גרויס, נישט אַלע שפּילן אין קאַרטן (וועגן קאַרטן וועלן מיר רעדן אַן אַנדערס מאָל). ווילט זיך הערן אַ פּריש וואָרט. איז נישט קיין טעאָטער, איז אַ קאַנצערט, איז אַזוי אַן אַוונט, איז אַ פאַרזאַמלונג, איז אַ פאַרלעזונג, אַ רעפּעראַט מיט דיס-קוסיעס, אַדער אַן דיסקוסיעס.

מער פון אַלצדינג האָט מען דאָרט ליב רעפּעראַטן מיט דיסקוסיעס. וואָרום אַ רעפּעראַט אַליין, אַז יענער ליענט, איז נישט אינטערעסאַנט. ער ליענט, און איר דאַרפט זיצן און קוקן אים אין מויל אַריין. וויבאַלד אָבער אַ רעפּעראַט מיט דיס-קוסיעס, קאַנט איר זיך אַזיינמישן. קאַנט איר אויך עפעס זאָגן אַ וואָרט, ווייזן, אַז איר זייט אויך ניט קיין מלופיט-קינד. און וויל אין כתרילעווקע אַליין זיינען דאָ ווינציק לעקטאָרס, רעפּערענטן און ליענער, און וויל אויף אַ כתרילעווקער לעקטאָר, טאָר, רעפּערענט אַדער ליענער, לייגט מען דאָרט ווילנציק וואָס כּבּוּד, אַז מען זיך דעריבער נוהג, אַז מען באַציט די סחורה פון דרויסן, דאָס הייסט, מען זייבט אויס לעקטאָרס, רעפּערענטן, אַרטיסטן און פאַרלעזער פון דער פרעמד.

אין דעם ענין פון קאַנצערטן, רעפּעראַטן, לעקציעס און פאַרלעזונגען קאַנט קורירן ביידע כתרילעווקער „הזמירס“ מיט סכנת-נפשות! שרייבן אויס די יידי-שיסטן אַ וועלט-באַרימטן פאַרלעזער, ברענגען אַראָפּ די העברעיִסטן אַ וועלט-באַרימטן רעדנער. מען שמייסט זיך ווי ווייט מען קאַן. אָפּטמאַל טרעפט, אַז אין איינעם און דעם זעלבן אַוונט זאָלן אין כתרילעווקע זיי-צוויי שמחות: אַ פאַרלעזער מיט אַ רעדנער — און די שטאַט נעבעך ווייסט אַליין ניט, ווהיין פּרזער צו גיין, כאַטש נעם און צערייס זיך אויף צווייען! דאָס, וואָס די יידישיסטן מיט די העב-רעיִסטן זיינען צווישן זיך צעריסן, מאַכט ניט אויס. מילא, אַז מען איז ברוגז אויפן

חון, דעריבער דארף מען קיין קדוש נייט שפרינגען? און אגב איז מען אין כתרי-
לעווקע זייער להוט נאך א פריש ווארט. טוט מען וואס מע קאן — מע הערט אפ א
ביסל דעם און מע לויפט הערן דעם אנדערן. מע כאפט א ווארט פונעם פארלעזער
און מע לויפט הערן א ביסל פונעם רעדנער. דורכלאזן האט מען פיינט אין כתרי-
לעווקע. דאס לעבן איז אזוי קורץ. אז א מענטש באדארף פון אלצדינג געניסן. ווער
סע זאל ניט קומען צו פארן קיין כתרילעווקע, קאן ער זיכער זיין, אז ער וועט,
אם ירצה השם. האבן א שיין אוידיטאריום און אז דער זאל וועט זיין געפאקט,
נאך מער ווי מע באדארף, און אז ער וועט ארויס פון דארט ווי פון א שוויץ-באד.
כתרילעווקע קוקט נאך דער גרויסער שטאט און שטייט ניט אפ, חלילה, פון דער
מאדע אויף א האר. אין דער גרויסער שטאט איז א מאדע, אז נאך א רעפעראט,
א לעקציע, אדער א פארלעזונג, באדארף זיין א באנקעט. אין כתרילעווקע איז אויך
אזוי. קוים האט זיך געענדיקט דער רעפעראט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין
העטהעט נאך האלבע נאכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רעפערענט הייסט
עס, און מע שלעפט אים אוועק אין א גארקיד, און מע זעצט אים אוועק אויבנאן,
און מע פראוועט אים דארט א באנקעט.

כמעט, קאן מען זאגן, איז דער באנקעט אין כתרילעווקע מער חשוב ווי דער
רעפעראט אדער די פארלעזונג. דער גאנצער עיקר איז דער באנקעט. אויף באנ-
קעטן מאכן זיינען די כתרילעווקער אינטעליגענטן די ערשטע אין דער וועלט. ווי
נאר מע קומט זיך צונויף נאכן ליינען, אזוי ווערט געקוילעט א הערינג און אוועק-
געשטעלט ביר: דער עולם פילט אן די גלעזעלעך, און עס הייבן זיך אן טאסטן
מיט לחיימס לכבוד דעם גרויסן גאסט, וואס ציען זיך אוועק אפטמאל ביזן ווייסן
טאג אריין. אין די טאסטן ווערן, אייגנטלעך, איבערגעזחורט און איבערגעקייט נאך
אמאל פון אנהייב אלע פריערדיקע דיסקוסיעס, און דער גרויסער גאסט מוז עס
אלצדינג נעבעד א אמאל אויסהערן און אלעמען ווידער אמאל ענטפערן על
ראשון ראשון יום אחרון. א אמאל, מאכט זיך, זאל מען דעם גרויסן גאסט
אויפן באגרייבן מיט אים אין טאג אריין, הייבן אויף דרוקעס, אוועקשטעלן העכער
פון שלמה המלך, און גרעסער פון שעקספירן, להבדיל, אזוי אז דער קאפ זאל זיך
אים פארדרייען אויף צו חלשן, און אמאל, ווידער צוריק, זאל מען דעם רעפעראנט
אויפן באנקעט אזוי צעגלידערן זיין רעפעראט אויף שטיק-שטיקלעך, מכבד זיין
מיט אזא מין „קריטיקע“, מיט אזא מין „אנאליז“ און מיט אזעלכע מינים „פלפולים“,
אז סע זאל אים פינצטער ווערן אין די אויגן פון אזא „כיבוד“, און ער זאל ניט
וויסן, ווי די טיר עפנט זיך... און אמאל זאלן זיך די בעלי-הבאנקעט צווישן זיך
אליין צעאמפערן פארפירן א גייע דיסקוסיע מיט גייע דעבאטן און גאר אומגע-
ריכט אריינפאלן אין א פייערדיקע מלחמה, אזוי אז דער גרויסער גאסט פארט
אוועק פון דארט א גאנצער, איז ער איינער א גליקלעכער און מעג בענטשן גומל...
מע מיינט ניט, חלילה, עמעצער זאל אים דארט שלאגן אדער אזוי באליידיקן. ניין,
דאס ניט, נאר מחמת די ארטיקע יידישיסטן מיט די העברעיסטן פירן צווישן זיך
א קאנקורענציע, טרעפט זיך אמאל, אז דער גאסט זאל ווערן געשעדיקט, דאס

הייסט-עד זאל אריינפאלן אומזיסט-אומנישט אין א בלאטע און זאל ניט קאנען זיך אפואשן נאכדעם מיט קיין צען וואסערן.

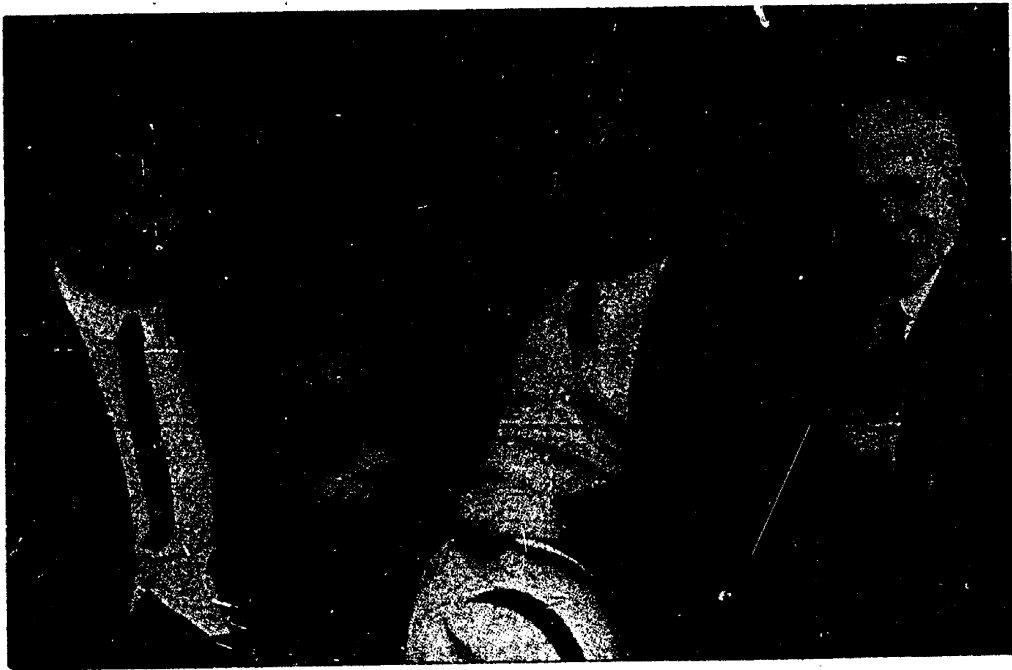
אלס אילוסטראציע צו דעם, וועלן מיר אייך דערציילן א מעשה, וואס האט געטראפן אט-דא ניט לאנג אין כתרילעווקע מיט איינעם א געלערנטן העברעיסט און א דאקטאר-פילאזאף, וואס איז נעבעך גאט די נשמה שולדיק, וואס האט צוליב קאנקורענציע פון די צוויי פארטייעס און איבער א אינטריגע פון די צוויי כתרילעווקער קער גאזעטן, אריינגעכאפט זיך אין א מיאוסן עסק. מע האט אויסגעטראכט אויף אים א ליגן, א בלבול, וואס האט זיך טאקע אויסגעלאזט נאכדעם, אז סע איז ניט געשטויגן, ניט געפלויגן, נאר ביז עפעס-וואס האט אים די כתרילעווקער פרעסע רעכט איבערגעוואשן די ביינער, געלייטערט די נשמה און געמאכט מיט דער בלאטע גלייך, און די גאנצע שטאט האט אים א צייט געהאלטן אין מויל — עס איז געווען בוזי-בוזנות!

ומעשה שהיה כך היה:

אין איינעם א שיינעם טאג האבן די העברעיסטן אראפגעבראכט פון דער גרויסער שטאט אויף אן אונט מיט דיסקוסיעס א בארימטן דאקטאר-פילאזאף זאל זיי ליינען א רעפערעט מיט דיסקוסיעס. דער בארימטער דאקטאר-פילאזאף איז געקומען קיין כתרילעווקע, אפגעלייענט דעם רעפערעט, אויסגעהאלטן די דיסקוסיעס, איבערגעלעבט דעם באנקעט אויך בשלום און הלך לעולמו — אדוק צוריק אהיים. וואלט געווען גוט, וואס טוט גאט? גייען די כתרילעווקער גאזעטן און צעלייגן אויף זיבן טעלערלעך דעם רעפערעט פונעם בארימטן דאקטאר-פילאזאף זאף און שרייבן זיך יעדע איר מיינונג. פארשטייט זיך, וואס איינער זאגט — זאגט דער אנדערער קאפויר, וויל די „יאַרמעלקע“, דער ארגאן פון די העברעיסטן, האט אפגעלויבט דעם גאסט אין טאג אריין, אים אנגערופן מיטן נאמען געניאלער שריפטשטעלער, געזאגט, אז דענקען דענקט ער אזוי ווי קאנט און שפינאזא און רעדן רעדט ער אזוי ווי בעבעל און זשאַרעס, האט דער „קאפעליש“, דער ארגאן פון די יידישיסטן, אקוראט פארקערט, געמאכט אים צו אש און צו בלאטע, אים געקרוינט מיט אזעלכע שיינע נעמען, ווי „בטלן“, „שטאַמלער“, „פלאפּלער“, „באנק-קוועטשער“, „צבועק“, וכדומה. „צבועק“ האט ער אנגערופן דעם רעפערענט דער-פאר, וואס ער האט אין זיין רעפערעט געזאגט מוסר דעם עולם, למאי מע איז ניט יידישלעך גענוג, למאי כתרילעווקער בחורים זיצן אין קינעמאטאגראף אן א היטל און כתרילעווקער מיידלעך טראגן אום שבת זאנטיקלעך, טיכלעך, הענטשעקלעך און נאך אזעלכע זאכן בפרהסיה... האט דאס מסתמא רעכט פארדראסן די העברעיסטן, און זייער ארגאן, די „יאַרמעלקע“, איז ארויס מיט א „קריטיקע“ אויף די יידישיסטן און געפרעגט א קלאַץ-קשיא: פון וואנען ווייסן דאס עם-הארצים, גראבע יונגאטשעס, באדיינגען, שטיוול-פוצער, בעל-עגלהס און באהעלפערס, וואס קאנען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, צו זאגן מבינות אויף אזא גרויסן געלערנטן, אויף אזא בארימטן דאקטאר-פילאזאף און אויף אזא געניאלן רעפערענט? האט זיך מסתמא דער ארגאן פון די יידישיסטן, דער פראגרעסיווער „קאפעליש“, ניט גע-

פוילט און האָט אויף מאַרגן אָפּגעענטפּערט דעם קאַנקורענט מיט אַ „קריטיקע“ און האָט געפּרעגט אַ קשיא אויפן גרויסן גאַסט, ווי אַזוי שטעלט זיך דאָס אַוועק אַ ייד, ער מעג זיין אַ גרויסער געלערנטער און באַרימטער דאַקטאָר-פּילאָזאָף און אַ געניאלער רעפּעראַנט, צו זאָגן פאַר אַן עולם מוסר, למאי מע זיצט אָן אַ היטל אין קינאַמאַטאָגראַף, און למאי מיידלעך-טראַגן זאַנטיקלעך, מיט טיכלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אַליין, דער גרויסער געלערנטער, דער באַרימטער דאַקטאָר-פּילאָזאָף און געניאלער רעפּעראַנט, האָט בסך-הכל צוויי שוועסטער, איז איינע אַ משומדתע און די אַנדערע גלאַט אַ גנבטע?...

פאַר די העברעיִסטן איז די דאָזיקע אומערוואַרטעטע קריטיקע פון דעם ייִדיִשן שיסטן „קאפּעליש“ געווען אַ מין באַמבע, און זיי האָבן זיך די ערשטע צייט

יעקב דינעזאן, י. ל. פרץ און שלום עליכם (1914)

פאַרלוירן, דערנאָך האָט מען אָפּגעהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג מיטן רעדאַקטאָר פונעם „יאַרמעלקע“ בראש, און ס'איז געבליבן, מע זאָל אַוועקלאַפּן אַ דעפּעשע צום רעפּערענט און אַנפּרעגן זיך ביי אים גאַנץ אויפּריכטיק אויף זיינע שוועסטער. נאָר ווי אַזוי פרעגט מען יענעם גלאַט אַזוי? וואָרום טאַמער איז דאָס אַן אמת — אפשר האָט ער טאַקע צוויי שוועסטער, איינע אַ משומדתע און די אַנדערע אַ גנבטע, — הייסט דאָך עס עפּעס דערלאַנגט אַ פאַטש אין פנים! איז געבליבן, מע זאָל אים אַנפּרעגן סתם טעלעגראַפּיש און באַצאָלן פאַר אַן ענטפּער: „וואָס מאַכן אייערע שוועסטער?“ איז אַוועקגעגאַנגען אַ טאָג און צוויי — נישטאָ קיין ענטפּער! ערשט

אויפן דריטן טאג קומט אן א טעלעגראמע פון צוויי ווערטער: „וואַסערע שוועסטער?“
 בעמען די העברעיסטן און קלאפן אוועק נאך א טעלעגראמע און מיט אן ענטפער:
 „איינערע צוויי שוועסטער.“ גייט ווידער אוועק א טאג און צוויי, און עס קומט אן
 א ענטפער: „איך האב ניט קיין שוועסטער.“ פוילן זיך ניט די העברעיסטן און
 קלאפן אוועק א דריטן מאל א דעפעש: „אפשר זיינען איינערע שוועסטער געשטאָרבן?“
 קומט אן אן ענטפער; ווייזט אויס מיט ביזן שוין: „וואָס ווילט איר? איך האָב קיינ-
 מאל ניט געהאַט קיין שוועסטער! איך בין אַן איין און איינציקער.“

דאָס איז געווען אן אַפּרישוינג פאַר די העברעיסטן. ווי אַ גוטער רעגן אין
 אַ טרוקענעם זומער. עס איז זיי אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. קודם כל האָבן
 זיי אָפּגעדרוקט אַלע דעפעטן אין דער „יאַרמעלקע“ און צוגעגעבן אַ רעכטן פירוש
 צו די טעלעגראמען — לאַז די וועלט וויסן, אויף וואָס ייִדישיסטן זיינען פעיק, און
 חוץ לזה האָבן זיי צונויפגענומען אַלע בלעטער, וווּ ס'איז געווען געדרוקט די מעשה
 מיט די שוועסטער, און האָבן עס אַוועקגעשיקט צום רעפּעראַנט. איז דער רעפּע-
 ראַנט, אַ היציקער פאַרשוין און אַ האַנאַריסט, געוואָרן שטאַרק אויפגעבראַכט און
 האָט אַוועקגעוואָרפן האַק און פאַק און איז געקומען צו פאַרן קיין כתרילעווקע און
 האָט איינגעגעבן אויפן „קאַפעליש“ און אויף אַלע ייִדישיסטן אן „איסק“, אַרויסגע-
 רופן צום געריכט אַ מאַסע עדות, געוואַלט אַריינפאַקן די חברה אין חד-גדיא אַריין
 פאַר רכילות און פאַר לשון-הרע און פאַר פּערזענלעכער באַליידיקונג. און בכדי
 צו באַווייזן, אַז ער איז ריין, אַז ער האָט ניט קיין שוועסטער, ניט קיין משומדתטע,
 ניט קיין גנבטע, און אַז ער האָט בכלל קיינמאַל קיין שוועסטער ניט געהאַט, האָט
 ער אַרויסגעפאַדערט פון זיין שטאַט די מעטריקעס פון זיין גאַנצער משפּחה, וואָס
 האָבן אַרויסבאַוויזן, אַז נישט נאָר ער איז ביי זיין טאַטע-מאַמע אַ בן-יחיד — אַפילו
 זיך טאַטע האָט אויך קיין שוועסטער ניט געהאַט. דאָס אַלצדינג האָט אָבער ווינציק
 וואָס געהאַלפן צום משפּט. די העברעיסטן האָבן פאַרלוירן. די ריכטער האָבן
 אַרויסגעטראָגן אַזאַ מין רעזאָלוציע: „אַז דער באַשולדיקער זאַל האָבן שוועסטער,
 און יענע זאַלן האָבן אויסגעטראַכט אויף זיינע שוועסטער אַ בלבול, און דער בלבול
 וואַלט זיך אַרויסבאַוויזן פאַר אַ ליגן, — וואַלטן די באַשולדיקטע באַקומען זייער
 שטראַף לויטן געזעץ. נאָר אַזוי ווי דער באַשולדיקער אַליין האָט באַוויזן, און די
 צוגעשטעלטע פּאַפירן באַשטעטיקן, אַז ער האָט קיין שוועסטער קיינמאַל ניט גע-
 האָט, — קומט אויס, אַז די באַשולדיקטע האָבן גערעדט לשון-הרע אויף אַזעלכע,
 וואָס זיינען קיינמאַל נישט געבוירן געוואָרן; נמצא, אַז ס'איז נישטאָ קיין באַליי-
 דיקטער, וויבאַלד אַזוי, זיינען נישטאָ קיין באַליידיקטע און קיין באַליידיקטער —
 און דער משפּט איז בטל.“

ע פ י ל א ג

יענעם טאג האָבן די העברעיסטן מיט דער „יאַרמעלקע“ אָפּגעהאַלטן אַ עקס-
 טראַ-פאַרזאַמלונג, און די ייִדישיסטן מיטן „קאַפעליש“ בראש האָבן געמאַכט אַ
 קערמעשל און געהאַלטן דרשות אַ גאַנצע נאַכט, געטרונקען, געזונגען און געטאַנצן
 ביזן ייסן טאָג אַריין. ס'איז געווען דער אמתער „ליהודים“.

כתרילעווקער טראמוויי-

אנגעקומען בין איך קיין כתרילעווקע מיט דער באן — עס גייט שוין, דאנקען גאט, אהין א באן! — אסיען צייט, אין דער פרי, פארן דאוונען, אין דרויסן האט געמראקעט א קליין רעגנדל, און סע האט זיך געבילדעט פון דעם א גרויס שיטער בלאַטקעלע. אויפן וואַקזאל האָבן זיך אַ לאַז געטאַן אַקעגן מיר אַ גאַנצע קאַמאַנדע הויז-משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קאַפּאַטעס און מיט געלע בלעכלעך אויף די געלע אַפּגעבאַרעטע קאַשקעטלעך.

— פעטער! גראַנד-האַטעל!

— האַטעל פּראַנציע, פעטער!

— פעטער! פּאַרטוגאַליע!

— פעטער! טערקאַליע!...

דורכגעלאָפּן מיט גאַטס הילף דורך דער דאָזיקער קאַמאַנדע הויז-משרתים בשלום, האָבן איך מיך אַריינגעכאַפּט צווישן אַן אַנדער חברה, חברה בעלי-עגלות מיט גרויסע שטייול און מיט לאַנגע בייטשן. די דאָזיקע חברה-לייט האָבן מיך ממש שווער ניט צעריסן מיין טשעמאַדאַנטשיק, האָבן איך געמאַכט זייער אַ גרויסן געוואַלד: „מיינע כתבים! מיינע פּאַפּירן!“ — האָבן זיך צוויי אַנדערע בעלי-עגלות אַנגענומען מיין קרייודע, מיך געוואַלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרן צווישן זיי אַ געשלעג. בתוך כך האָבן איך געכאַפּט מיין טשעמאַדאַנטשיק, אַרויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענט און האָבן זיך געלאָזט גלייך צום טראַמוויי.

— אַהער, ברידערלעך, אַהער! אַ פּיטאַקל אַ פּאַר! אַ פּיטאַקל אַ ייד! פון דאַנען

ביון עק בעלעפּיליר גאַס סך-הכל איין פּיטאַקל! פינף קאַפּיקעס אַ ייד!

דאָס שרייט דער קאַנדוקטאָר אַליין, אַ יונגערמאַנטשיק מיט אַ געל בערד, אויף אַ כאַרכליקער שטימע, מיט אַ ריזעטאַש אויפן האַלדז און מיט אַ קנעפל אויפן קאַשקעטל. נעבן אים שטייט נאָך איינער, אַ ייד מיט אַ צעריסענער קאַפּאַטע און מיט אַ בייטש — דער קוטשער פונעם טראַמוויי. ביידע ווייזן מיר מיט די הענט אויף אַ מין ביידל, וואָס שטייט אַנגעבויגן אַ ביסל אויף אַ זייט, מיט אויס-געזעצטע שויבן, וואָס מע רופט דאָס „וואַגאַן“; ביי אַ לאַנגן דישל שטייט צוגע-שפּאַנט אַ ווייס אויסגעדאַרט פּערדל, האַלט אַראַפּגעלאָזט די מאַרדע און דרימלט.

— פּאַוואַלי נאָר, — זאָגט צו מיר דער קאַנדוקטאָר — איר זאָלט זיך ניט

פאַרטשעפען דאָרט; עס פעלט אַ ברעטל אין דער פּאַדלאַגע. מע רעמאַנטירט דעם טראַמוויי.

איך זעץ מיך אַריין פּאַמעלעך אין וואַגאַן, לייג אַנידער נעבן זיך דעם טשע-מאַדאַנטשיק און וואַרט. ס'איז קילבלעך, איך קלאַפּ אַ פּוס אַן אַ פּוס.

— קאַנדוקטאָר! — זאָג איך צום יונגמאַן. — מיר וועלן אַמאַל פאַרן, צי ניין?

— אַם ירצה השם, מיט גאַטס הילף! — ענטפּערט מיר דער קאַנדוקטאָר.

— גיב נאך אהער א ביסל טיטון, דו-יאסל! — מאכט צו אים דער קוטשער, וואָס מיט דער בייטש און מיט דער צערסיסענער קאָפּאַטע.
 — איר זייט ניט קראַנק צו רויכערן קאַרענציס, רב כתר־יאל! — האַקט אים אָפּ יאָסל דער קאַנדוקטאָר. — פון גוטן טיטון קאָן אייך חלילה וויי טון דער קאַפּו — מאַך ניט קיין אַנשטעלן, דו ליידאַק איינער, און געב אַהער אַ ציגאַר טיטון!
 — זאָגט צו אים כתר־יאל דער קוטשער.
 און דער קאַנדוקטאָר מיטן קוטשער פאַרדרייען צו פאַפּיראַסן.
 — ווען וועלן מיר פאַרן? — פּרעג איך ווידער ביים קאַנדוקטאָר.
 — היינט. — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלטבלוטיק און גיט דעם קוטשער פאַררויכערן.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הייבן אָן ביסלעכווייז צונויפקלייבן פאַרשווינען. פּרזער קריכט אַריין אַ ייד מיט אַ צעריסן טולפל פון אַ מין רויכוואַרג, וואָס ס'איז שווער צו טרעפן, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראַגן די דאָזיקע פעל: זאָל איך זאָגן אַ פּוקס — איז דאָס צו ווייס; זאָל איך זאָגן אַ קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם ייִדן מיטן צעריסענעם טולפל קריכט אַריין נאָך אַ ייד אָן אַ טולפל, אַ געפרויי-רענער נעבעך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן, זיפצט און זוכט אָן אַרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טיר אין אַ ווינקעלע. נאָך דעם געפרוירענעם ייִדן קריכט אַריין אַ קאַשעק מיט עפל, און תיכף נאָכן קאַשעק — אַ יידענע, איינגעוויקלט אין דריי שאַלן, און אַלע דריי זיינען צעפלאַכטן, און מע זעט, אַז ס'איז איר נעבעך קאַלט.

— פּיאַ-אויס! רב כתר־יאל, פאַשאַל! — רופט זיך אָן יאָסל דער קאַנדוקטאָר צו כתר־יאל דעם קוטשער, טוט אַ פּייף, און דער טראַמוויי רירט פונעם אַרט. ער גייט אָפּ עטלעכע טריט און שטעלט זיך באַלד אַנידער. עס עפנט זיך אויף דאָס טירל פונעם וואַגאָן און עס באַווייזט זיך אַ קאַפּ.

— נישט פאַראַן דאָ משה?
 — וואָסער משה? — פּרעגט יאָסל דער קאַנדוקטאָר.
 — אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאַפּ.
 — ער דינט אין זאַליאַזנע קראַם? — פּרעגט יאָסל.
 — אין אַ זאַליאַזנע קראַם — ענטפערט דער קאַפּ.
 — איך קען אים! — מאַכט יאָסל קאַנדוקטאָר, טוט אַ פּייף צום קוטשער: — פּיאַ-אויס! רב כתר־יאל, פאַשאַל!
 און מיר פאַרן ווייטער.

— אַ בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאַנדוקטאָר. — איר זייט מיר עפעס ניט קענטלעך; אפנים, ניט קיין היגער?... איר רעכנט דאָ שטיין לאַנג? קאָן איך אייך פאַרפירן אין אַ סטאַנציע, דווקא ניט קיין האַטעל-נאָר אַ ריינע, אָן וואַנצן... און עסן וועל איך אייך אַנווייזן אָן ערטל, וווּ עס וועט אייך קאַסטן וואַלוול און איר וועט האָבן הנאה.
 איך דאַנק אים זייער און זאָג אים, אַז איך האָב דאָ באַקאַנטע. פּרעגט ער:

ווער זיינען זיי, וואָס זיינען זיי און וואָס איז זייער טועכץ? איך טראַכט אים אויס
אַ נאַמען פון דער הגדה און טשעפע מיך אַפּ פון אים. ער לאָזט מיך צורו און גייט
צו צום יידן מיטן טולופל און הייסט אים נעמען אַ בילעט. דער ייד מיטן טולופל
קנייטשט מיט די פלייצעס:

— ווייס איך! איך האָב דען אַ גראַשן אַפילו ביי דער נשמה?...
— שוין דאָס דריטע מאָל היינטיקע וואָך, אַז איר פאַרט אָן אַ בילעט! —
זאָגט צו אים יאָסל קאַנדוקטאָר מיט פאַרדראָס.
יאָסל קאַנדוקטאָר טוט אַ מאַך מיט דער האַנט און גייט אַוועק פון אים צו
יענעם געפרוירענעם יידן, וואָס אָן אַ טולופל. יענער מאַכט זיך ווי ער דרימלט.
— הער נאָר, זייט־זשע מוחל, אַ בילעט!
דער ייד האָט זיך כלומרשט אויפגעכאַפט פונעם שלאָף און רייבט אַ האַנט
אָן אַ האַנט.

— אַ בילעט! מאַכט צו אים נאַכאַמאָל יאָסל קאַנדוקטאָר.
— שמעתי! — מאַכט דער ייד און הוקעט זיך אין די קולעקעס אַרײַן.
— וואָס טויג מיר אייער שמעתי? — זאָגט צו אים יאָסל קאַנדוקטאָר מיטן
האַרבן וואָרט. — נעמט אַרויס, זייט מוחל, אַ פיטאַקל און נאַט איך אַ בילעט.
— שאַ־שאַ! — מאַכט צו אים דער געפרוירענער. — וואָס איז עפעס מיט
אַזאַ ירגזון? קוק אים אָן, אַ גאַנצער יחסן!
— מאַכט ניט קיין אַנשטעלן — זאָגט אים יאָסל קאַנדוקטאָר — און גיט אַהער
דאָס פיטאַקל.

— עט־נו! — מאַכט צו אים דער געפרוירענער. — מיר וועסטו, מאַלט איך,
עפעס אַפלאָזן פון אַ פיטאַקל.
— מיינע צרות וועל איך אייך אַפלאָזן! — זאָגט יאָסל קאַנדוקטאָר.
— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייט! — ענטפערט אים דער געפרוירענער.
— איך האָב גענוג אייגענע צרות.
— וועל איך אייך בעטן מחילה, איר זאָלט זיך מטריח זיין אַראָפּ פונעם
וואַגאָן! (צום קוטשער): רב כתרײַאל, סטאַפּ!
כתרײַאל דער קוטשער שטעלט אַפּ דעם טראַמוויי און איז זיך ממש מחיה.
און דאָס פערדל — אַוודאי.

— זייט זשע מוחל, מיט דער רעכטער פוס! זאָגט יאָסל קאַנדוקטאָר צום גע־
פרוירענעם. דער געפרוירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענט
און רירט זיך ניט פונעם אָרט.

— איר וואָרט אויף כבוד? — מאַכט צו אים יאָסל קאַנדוקטאָר. — איר ווילט,
איך זאָל אייך נעמען פאַרן קאַלנער און אַרויסוואַרפן אויף דריי שפענדלעך? לאָז
קומען וועלוול דער „קאַנטראַליר“, ער איז ביי אונדזער קאַסירער אויף אַ ברית,
וועט איר האָבן אייער פסק. רב כתרײַאל, פאַשאַל! — מאַכט ער צום קוטשער, און
דער טראַמוויי פאַרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פלוצים די יידענע

פון די עפל. — מיט וואָס איז דער ייד ערגער פון יענעם יידן, וואָס יענער מעג פאַרן אָן אַ בילעט און דער טאַר ניט? באַשר יענער טראַגט אַ טולופל, און דער גייט נאַקעט! ער וועט דיר אַפניצן אַ שטיקל בענקל וועט ער דיר? צי דו מיינסט, מע וועט דיר שטעלן אַ גאַלדענע מצבה וועט מען דיר?

— ווער בעט אייך, איר זאָלט זיך אַרויסשטעלן פאַר אַ מליך־יושרטע? — רופט זיך אָן צו איר יאַסל קאַנדוקטאָר — וואָס גלייכט איר זיי צו יענעם יידן? יענעם יידן קען איך: ער איז אַ טאַטנט אַ קינד, נעבעך אַ געפאַלענער. און זיי (ער ווייזט אויפן געפרוירענעם) — איך ווייס ווער זיי זיינען? עפעס אָן אַרעמאָן, אַ שלעפער!

— נו, און אַז אָן אַרעמאָן איז וואָס? — שטעלט זיך אויף די יידענע פון די עפל. — באַדאַרף מען אים וואַרפן? וואָס איז פאַר אַ וואַרפן וואָס? זע נאָר, וואָס ער האָט דאָ חוטא־בעגל געווען! דאָס פערדל גייט דאָך במילא אין שטאַט אַריין, וועט זיין נאָך אַ ייד! עלעהיי, לאַז זיך דיר דאַכטן, אַז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך אַ פיטאַקל, נו? וועסטו זיי שוין פעט מאַכן דערמיט די יוד וועסטו?

— אַז מע פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאַכט צו איר יאַסל קאַנדוקטאָר. — איר גיט בעסער אַהער אייערס אַ פיטאַקל און נאַט אייך אַ בילעט? — אוי, יידן! — כאַפט זיך אויף די יידענע, טוט אַ פאַטש איבער די קליידלעך, — איך האָב אָבער געוואָסט, אַז ער וועט זיך טשעפען צו מיר אויך! איך זאָל אַזוי האָבן אַלדאָס גוטס, ווי איך האָב געוואָסט!

— וואָס זשע דען האָט איר געמיינט? — זאָגט יאַסל קאַנדוקטאָר. — איך וועל אייך פירן אומזיסט?

— וואָס הייסט, דו וועסט מיך פירן — מיכט די יידענע. — דער וואַגאָן פירט מיך, ניט דו פירסט מיך! זיך אַנגעהאַנגען אַ מעשן קנעפל און קאַר אַנדער־וועט! איך געדענק דאָך נאָך, אַז דו ביסט געווען אַ באַהעלפער ביי לייזער־הערש דרדקי ביסטו געווען, געטראַגן די קינדער אויף די פלייצעס אין חדר אַריין מיט אַ טעפעלע אַנבייסקן. — היינט וואָס דערציילסטו מעשיות: „בילעט — שמילעט“?

— וואָס זאָגט איר צו מיינע גליקן? — מאַכט צו מיר יאַסל און זעצט זיך צו צו מיר. — אַט אַזוי, ווי איר זעט, זיינען זיי דאָ אַלע אַזעלכע פאַרשוניען. ווער עס האָט געלט און קען צאָלן — דער גייט צו פוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָלן — דער פאַרט מיטן טראַמוויי, און גיי לעב, האַלט אויס אָן אַלטע מאַמע מיט אַ שוועסטער אָן אַלמנה... איר זעט אַ פאַר שטיוול? (ער ווייזט מיר די שטיוול) זיי בעטן עסן...

פלוצים הערט זיך אַ טראַסק, אַ קלאַפ פון צוויי דישלעס, אַ כראַפען און אַ סאַפען פון צוויי פערד. דאָס האָבן זיך באַגעגנט צוויי וואַגאַנעס אויף איין ליניע, דער אַהער, דער אַהין. און עס הערן זיך קללות:

— אַ חלירע! אַ מיתה משונה! סע זאָל אַ רוח אין דייך טאַטנט טאַטנט טאַטן אַריין ביו אַדם הראשון געפּל יגן געוואָרן!...

— ווער דערוואַרגן מיטן דישל, און לאָז זיך דיר שטעלן דאָס מויל אויף אַ זייט! אַ רוח אין דיין טאַטנס טאַטן! דו ביסט בילכער!

— וווּ זיינען דינע אויגן? ו זעסט, אַז איך פאַר רעכטס — נעמט מען זיך לינקס!

— וווּ שטייט דאָס געשריבן, דו פאַרד איינער, אַז דו באַדאַרפט פאַרן רעכטס און איך לינקס? טאַמער איז גאַר איבערגעקערט דעם פעלן אויף דער אַנדערער זייט: איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פאַראַן צוויי ליניעס; איך אַהער און דו אַהען?

— ביסט אַליין אַ פּערד! וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז דו אַהער און איך אַהין?

— ווייסטו וואָס? כאַפט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאַנעס, מיט זייער גאַנצן טראַמוויי! געב נאָר אַהער, כתריאל-סערדצע, אַ ציגאַר טיטון, טאַמער האַסטו? ברענען זאָלן זיי מיטן טראַמוויי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפעס די אַלטע דינע? שטילער געוואָרן אַ ביסל?

— ווי לאַנג שמיסט מען זיי שטיל איז נאָר דעמאַלט, ווען זיי שלאַפּט. וואָס הערט זיך עפעס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערן? מע ציט מיר אויף די „פאַסטראַנקעס“. איך האָב מורא, איך וועל מיט זיי שלאַגן כּפרות...

— ווייסט מען ניט וואָס מען טוט, בהמה? דו שלאַג בעסער מיט זיי בלאַט; נעם זיי אויפן „דראַנזשיק“, אַזוי ווי איך, וועלן זיי געבן האַבער.

— געבן זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַ גרויס מעסטל!... וואָס טוט עפעס דער „בולאַנער“ דינער? ער גייט שוין ביי דיר אין פּריסטיאַזש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר גיין אין גאַטס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ ביליטש און מאַכט „לעמעל“... אַ שוועבעלע האַסטו? גיב פייער!

און אַט לאָזן זיך אַריין ביידע קוטשערס אין אַ לאַנגן שמועס אויף בעל-עגלה-לשון, ווי די בעסטע גוטע ברידער. אויך ביידע קאַנדוקטאָרס פאַרבינדן צווישן זיך אַ שמועס גאַר פּריינדלעך, ביז עס קומט אַן וועלוול קאַנטראַליר, פּריי-לעך פּונעם קאַסירערס ברית, און מאַכט אַ געפילדער:

— אַ רוח אין אייער פאַרענט און מיטן אַריין! איר האָט זיך שוין ווידער פאַרביטן מיט די יוצרות? אייער, גליק וואָס איך בין היינט אַ ביסל אויפגעלייגט פּונעם ברית, וואָס אונדזער קאַסיר מאַטי האָט געמאַכט... הערט איר, קינדער, האָט ער געמאַכט אַ ברית — זאָל אַ רוח אין אייער טאַטן אַריין! ניט אומזיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואַלט אויך אַ בעלן געווען? אַ סך בעסער ווי זיך אַ קאַנטראַליר, נאַכלויפן נאָכן וואַגאַן, ווי אַ הונט!... יעדן! וואָס האָט זיך דאָ ביי איך געטראַפּן? ווידער אַ קאַטאַסטראַפּע? ווידער אַ צוואַמענפאַרעניש? וווּ זיינען אייערע אויגן? די פאַרשויען — כאַפט זיי דער וואַטמאַכער! אַ גליק, וואָס די וואַגאַנעס ניט צעבראַכן. בקיצור, איר מוזט זיך, קינדער, צעפאַרן... רב כתריאל-סערדצע, נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פּערדל מיטן דישל און פאַרט צוריק אויפן וואַקואַל, און רב עזריאל וועט אייך נאַכפאַרן הינטן...

— וואָס איז עפעס געפאלן דער גורל אויף מיר? — זאָגט כתר־יאל. — לאָז
עזריאל איבערשפאָנען דאָס פערדל און לאָז ער פאָרן צוריק אין שטאָט אַרײַן, און
איך וועל אים נאָכפאָרן הינטן.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראַליר. — נעמט, זײט מוחל,
שפּאַנט איבער דאָס פערדל און פאַר צוריק אין שטאָט אַרײַן.
— אָבער גאָר לא מיט אַ לאַנגע־כּף! — זאָגט עזריאל. — איך קאָן באַשטיין,
אָו כתר־יאל זאָל איבערשפאָנען דאָס פערדל און פאָרן צוריק צום באָן. ער איז
ניט חולה.

— איך זאָל וויסן, דער טױט זאָל מיר זײן — זאָגט כתר־יאל — פאַר איך ניט
צוריק!

— איך זאָל וויסן, אָו איך נעם דאָ איין אַ מיתה־משונה, — זאָגט עזריאל
— ריר איך ניט פונעם אָרט!

— אַזאַ יאָר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אַרײַן די ידענע כאַפּט דעם קאַשעק
מיט עפל און קריכט אַרויס פונעם טראַמוויי. — אַ שײנער פאַר! פּיטאַקלעך הייסן
זײ זיך נאָך צאָלן! ווען איך גײ צו פּוס, וואָלט איך שוין זעקס מאָל געווען אין
שטאָט, וואָלט איך! אַ „טראַמבעליק“ האָבן זײ צוגעקלערט אין כתר־לעווקע — טפו
זאָלן זײ ווערן!...

„אַפּנים, — טראַכט איך מיר — אָו מע באַדאַרף נעמען די פּיס אויף די
פלייצעס און עולה־רגל זײן אין שטאָט אַרײַן“...

איך נעם מיין טשעמאַדאַנטשיק אין די הענט אַרײַן און לאָז מיך גיין מחילה
צו פּוס; פאַרן פון הינטן חברה בעל־עגלטשעס מיט אַ פּײַף, מיט אַ הוק און מיט
אַ געלעכטער.

— אַהאַ? דער רבי האָט ניט געוואָלט עסן קיין טײגלעך מיט פּאַסאַליס? איר
האַט נישט געוואָלט פאַרן מיט אַ פּראַסטן בעל־עגלה? מיטן „טראַמבעליק“ האָט
זיך איך געגלוסט? אייער גליק, וואָס איר זײט נאָך אַרויס גאַנץ, נישט געמאַכט
פון איך קיין פרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אַרײַן, פעטער, מיטן טשעמאַ־
דאַנטשיק, קריכט אין וואָס פאַר אַ בויד איר ווילט, — בײ אונדז איז יד־אחת,
אַ מכה בחברותה, וואָס גאָט גיט, אַבי אינאיינעם... וויאַ, קינדער, וויאַ־וויאַ!...

איך קריך מיט מיין טשעמאַדאַנטשיק אין בויד אַרײַן און פאַר אַרײַן קיין
כתר־לעווקע מיט גרויס פאַראַד.

מיט די עמיגראנטן

א.

אז איר ווילט פארן קיין אמעריקע, זאלט איר פארן מיט עמיגראנטן. אז איר פארט מיט עמיגראנטן, איז אייך גוט. קומט איר אין א שטאט, פארשפארט איר זוכן אן אכסניה. מע האט אייך אנגעגרייט אן אכסניה פון פריער. דערויף איז דאך געמאכט געווארן א קאמיטעט. א קאמיטעט זעט, אז איר זאלט האבן אלצדינג גרייט. מיר, אז מיר זיינען אנגעקומען די ערשטע נאכט קיין קראקע, האט מען אונדז באלד פארטריבן אין אזא מין שטוב, אדער קאמער אדער א שטאל. דארט האבן מיר אפגעווארט ביז אין דער פרי. אין דער פרי איז מען געקומען צו אונדז פונעם קאמיטעט און מע האט אונדז פארשריבן אלע ביי די נעמען. די מאמע האט אפילו ניט געוואלט זאגן אונדזערע נעמען. זי האט מורא געהאט פארן פריזיוו. א קשיא אויף א מעשה? האבן די עמיגראנטן זי אויסגעלאכט: וואס גייט אן קירעדייטש אונדזער רוסישער פריזיוו? נאכדעם האט מען אונדז געבראכט אלע אויף א גרוי-סער אכסניה. א גאנצע שטוב מיט א סך בעטלעך מיט אן א שיעור עמיגראנטן. „עס זעט דא אויס ווי ביי אונדז א הקדש“. אזוי געפינט מיין מאמע. און מיין שווע-גערן ברכה זאגט: „שוויגער, לאמיר בעסער פארן ווייטער“. איך האב אייך שוין געזאגט אמאל, אז די ווייבער האבן א טבע — עס געפעלט זיי ניט קיין זאך. אויף אלצדינג געפינען זיי אייך א חסרון. אויף דער שטאט קראקע האבן זיי גלאט גע-ווארפן אן אומחן פון דער ערשטער מינוט. אפילו מיין ברודער אליהו איז אויך אין כעס אויף קראקע. קראקע, זאגט ער, איז ניט לעמבערג. אין לעמבערג איז כאטש דא יידן, און אין קראקע איז ניטא קיין יידן. דאס הייסט, ס'איז דא יידן, נאר משונה-מאדנע יידן — אנדרויגנוסען, האלב ייד האלב פליאקע, פארדרייט די וואנטים און „פראשע פאניו“... אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. נאר אונדזער חבר פיני וויל אים איבערשפארן. ער זאגט אז דא איז פאראן מער „ציוויליזאציע“. איך וואלט וועלן וויסן, וואס איז דאס אזעלכעס „ציוויליזאציע“, וואס אונדזער חבר פיני קאן זיך אן דעם ניט באגיין?

אויף דער אכסניה, וואָס מע האָט אונדז אָנגעגרייט פונעם קאָמיטעט, איז אויס-
געצייכנט גוט. דאָס הייסט, עס איז ניט אַזוי גוט, ווי פֿריילעך. מע באַקאַנט זיך
אַלע מאָל מיט נייע עמיגראַנטן. מע זיצט אינאיינעם, מע דערציילט מעשיות. אַך,
וואָס פֿאַר אַ שיינע מעשיות! נסים ונפלאות! נסים פון פֿאַגראָם, נסים פונעם פֿרי-
זיוו, נסים פון דער גרענעץ. איטלעכער דערציילט אַן אַנדערע מעשה פון זיין
אַגענט. איינער פרעגט ביים אַנדערן: „ווער איז געווען אייער אַגענט ביי דער גרע-
נעץ — אַ רויטער צי אַ שוואַרצער? ענטפערט אים דער אַנדערער: „ניט קיין רויטער,
ניט קיין שוואַרצער, נאָר אַזוי אַ גנב...“

געוויינטלעך, דערציילן מיר אונדזער נס אויך, ווי אַזוי גאָט האָט מיט אונדז
געפירט, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט די גרענעץ, ווי אַזוי די אַגענטן האָבן אונדז
באַפֿאַלן, ווי אַזוי מיר האָבן זיך באַקענט מיט אַ יידענע, ווי אַזוי די יידענע האָט ביי
אונדז אויסגענאַרט די זאַכן, ווי אַזוי אירע שומרים, צוויי ערלים, האָבן אונדז
פֿאַרפירט אין אַ וואַלד, געפרעגט אונדז, וויפל געלט מיר האָבן, און אַרויסגענומען
מעסערס אויף צו קוילען, אַ גליק, וואָס אונדזער ברכה האָט אַ טבע צו חלשן און
וואָס די מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד, — האָט זיך דערהערט אַ שאַס, זיינען די
ערלים אַנטלאָפֿן און מיר זיינען דערווייל אַריבער אויף יענער זייט... אַלע הערן
אויס אונדזער מעשה, שאַקלען מיט די קעפֿ און שמוצערן מיט די ליפֿן. איינער
אַ הויכער עמיגראַנט מיט אַ בייזן קוק און מיט וואַטע אין די אויערן טוט אונדז
אַ פרעג: — ווי אַזוי זעט זי אויס, די יידענע? אַ פרומע, אַ כשרע, מיט אַ שייטל
אויפֿן קאַפֿ?

דערהערט, אַ אונדזער יידענע איז אַ פרומע, אַ כשרע, מיט אַ שייטל אויפֿן
קאַפֿ, — טוט דער הויכער עמיגראַנט מיטן בייזן קוק זיך אַ כאַפֿ אויף און אַ זאַג
צו זיין ווייב, וואָס זי הייסט שרה:

— שרה! דו האַרסט? ס'איז דאָך די אייגענע יידענע!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף איר און אויף אַלע אַגענטן, רבונו של עולם!

אַזוי זאָגט זיין ווייב, שרה, און זי דערציילט אונדז אויך אַ פיינע מעשה, ווי
אַזוי די אייגענע יידענע מיטן שייטל האָט זי אַפֿגענאַרט, באַנומען פון קאַפֿ ביז
פיס און געוואַלט אַריינרוקן זיי שיפסקאַרטן קיין אַמעריקע.

דערהערט דאָס וואָרט „שיפסקאַרטן“, כאַפט זיך אויף אַן עמיגראַנט, אַ שניי-

דער, מיט שוואַרצע אויגן און מיט אַ בלאַס פנים, און רופֿט זיך אָן:

— שיפסקאַרטן? לאַזט מיר, וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה פון שיפסקאַרטן,

און דער שניידער מיט די שוואַרצע אויגן און מיטן בלאַס פנים וויל אָנהייבן

דערציילן אַ מעשה פון שיפסקאַרטן, שטייט אויף נאָך אַן עמיגראַנט, וואָס מע רופֿט

אים טאַפֿאַלינסקי. זר זאָגט, אַז ער האָט אַ שענערע מעשה מיט שיפסקאַרטן, ווי

אַזוי אין שטעטל ביי זיי איז דאָ אַ קאַמפֿאַניע, וואָס פֿאַרקויפט כלומרשט שיפסקאַרטן

פון ליבאווע קיין אַמעריקע, האָבן זיי דערטאַפט אַ יונגמאַן און האָבן ביי אים

אויסגענארט עטלעכע און זעכציק קארבן און האָבן אים אַריינגערוקט עפעס אַ סוכה-
שער מיט אַ רויטן אַדלער, דער יונגערמאַן קומט קיין ליבאווע, וויל זיך זעצן אויפן
שיף, נעמט אַרויס און באַווייזט דעם סוכה-שער, מיטן רויטן אַדלער. ווער? וואָס?
אַ זעכטיקער טאַג! ס'איז גיט קיין שיפסקארטע, ס'איז גאַר אַ שיר-המעלות!

ג.

די מעשה מיט די שיפסקארטן הייבן מיר אָן ווערן נמאס. איך האָב ליב
עמיגראַנטן. איך האָב מיך בעסער באַקענט, אין וואַגאַן זיצנדיק, מיט אַ יונגל פון
די עמיגראַנטן אין מיינע יאָרן. מע רופט אים קאַפל, און ער האָט אַ צעשפאַלטענע
ליפּ. די ליפּ איז אים געקומען פון אַ פאַל. ער איז געקראַכן אויף אַ לייטער און
איז געפאַלן אויף אַ שייט האַלץ. ער שווערט, אַז ס'האַט אים גאַרניט וויי געטאַן,
נאָר בלוט איז געגאַנגען אַ סך. גיט גענוג, זאַגט ער, וואָס ער האָט זיך צעשפאַלטן
די ליפּ, האָט ער נאָך געכאַפט קלעפּ פונעם טאַטן. אַט דער הויכער, וואָס מיטן
בייזן קוק און מיט וואַטע אין די אויערן, דאָס איז טאַקע זיין טאַטע. און די יידענע,
וואָס מע רופט זי שרה, דאָס איז זיין מאַמע. זיי זיינען געווען, זאַגט ער, אַמאַל
גרויסע נגידים. דאָס הייסט, גיט אַמאַל, טאַקע אַט דאָ גיט לאַנג, פאַרן פאַגראַם.
איך פרעג אים, ווי אַזוי איז דאָס אַ פאַגראַם? איך הער אַלץ פון די עמיגראַנטן. מע
זאַגט: „פאַגראַם“, „פאַגראַם“, נאָר וואָס דאָס איז, ווייס איך גיט. רופט זיך אָן
צו מיר קאַפל:

— אַ פאַגראַם ווייסטו גיט? עה! ביסטו דאָך גאַר אַ ניונקעלע! אַ פאַגראַם איז
אַ זאַך, וואָס איז היינט אומעטום. הייבן הייבט עס זיך אָן כמעט פון גאַרניט, און
אַז עס הייבט זיך אָן, ציט זיך עס אַוועק דריי טעג...

— וואָס-זשע, זאַג איך, איז דאָס? אַ יאַריד?

— וואָסער יאַריד? אַ שיינער יאַריד! מע שלאַגט פענצטער! מע ברעכט מעבל!
מע רייסט קישנס! פעדערן פליען, אַזוי ווי שניי!
— אַקעגן וואָס?

— נאָ דיר גאַר אַקעגן וואָס! אַקעגן-שמערלען! אַ פאַגראַם איז גיט נאָר אויף
הייזער אַליין. אַ פאַגראַם איז אויף קלייטן. און מע וואַרפט אַרויס פון דאָרטן די
סחורות אויף דער גאַס, און מע צעטראַגט, און מע צעראַבעוועט, און מע צעשיט,
און מע באַגיסט מיט גאַז, און מע צינדט אונטער, און מע ברענט.

— גיי שוין, גיט!

— וואָס דען מיינסטו? איך וועל דיר אויסטראַכטן? נאָכדעם, אַז ס'איז נישטאַ
שוין וואָס צו ראַבעווען, גייט מען איבער די הייזער מיט העק, מיט אייזנס און
מיט שטעקנס, און פאַליציי גייט נאָך פון הינטן. מע זינגט און מע פייפט און מע
שרייט: „עי, רעביאַטאַ, בעי זשידאָו!“ און מע שלאַגט, מע הרגעט, מע-קוילעט, מע
שטעכט מיט שפיזן...

— וועכען?

— וואָס הייסט וועמען? יידן!
 — פאַר וואָס?
 — נאָ דיר גאָר פאַר וואָס? ס'איז דאָך אַ פּאָגראַם!
 — און אז אַ פּאָגראַם, איז וואָס?
 — גיי אַוועק, דו ביסט אַ קעלבל! איך וויל מיט דיר ניט רעדן!
 אַזוי זאָגט צו מיר קאַפּל, שטופּט מיך אָפּ פון זיך און לייגט אַריין די הענט
 אין די קעשענעס, ווי אַ גרויסער, מיר שטייט ניט אָן די מעשה. סע פאַרדריסט מיך
 אויף קאַפּלען, וואָס ער האַלט זיך אַזוי גרויס אַקעגן מיר. נאָר איך מאַך אַ שווייג.

י. ד. בערקאוויטש. שלום עליכם און ראובן בריינין (1915)

„וואָרט אויס, גדלניוק! וועסט אַמאָל אַנקומען צו מיר!“... אַזוי טראַכט איך מיר,
 און לאָז דורך עטלעכע מינוט. איך גיי צו ווידער אַמאָל צו קאַפּלען און מאַך מיט
 אים אַ שמועס. שוין נישט פון פּאָגראַמען — פון אַנדערע זאַכן. איך פרעג אים, צי
 ער קאָן רעדן אויף דייטש. צעלאַכט ער זיך: „ווער קאָן דאָס ניט קיין דייטש? דייטש
 איז דאָך ייִדיש!“...

— אַזוי? אז דו קאַנסט יאָ דייטש, זאָג זשע מיר, ווי אַזוי זאָגט מען חריין
 אויף דייטש?

צעלאַכט זיך קאַפּל נאָך שטאַרקער, קוים וואָס ער קאָן אויסרעדן אַ וואָרט.
 — וואָס הייסט, ווי אַזוי איז חריין? חריין איז חריין!

— אויב אזוי, זאג איך, ווייסטו טאקע ניט!

— ווי אזוי זשע דען איז חריין?

אויף צו להכעיס, האב איך אליין אויך פארגעסן, ווי אזוי מע זאגט אויף דייטש חריין. איך האב געוואוסט, נאר איך האב פארגעסן. גיי איך צו צו מיין ברודער אליהו און פרעג אים: ווי אזוי איז אויף דייטש חריין? זאגט ער: ער וועט מיר געבן א חריין, וועט מיר פארגיין אין די ציין... מיין ברודער אליהו, איז, אפנים, אין כעס. אלעמאל, ווען ער גייט צו דער קעשענע נעמען געלט, איז ער אין כעס. אונדזער חבר פיני לאכט פון אים. זיי ווערטלען זיך. איך זוך מיר אויס אן ארט אויף דער ערד צווישן די פעקלעך און לייג מיך שלאפן.

.ד

מיר האבן אין קראקע נישט געמאכט גארנישט ניט. אין קאמיטעט זיינען מיר ניט געווען. די עמיגראנטן האבן אונדז געזאגט, אז ס'איז ארויסגעווארפן. אז איר קומט, זאגן זיי, אין קאמיטעט, הייבט זיך אן א דולעניש. קודם פארשרייבט מען אייך די יארן. נאכדעם שיקט מען אייך אפ צו א דאקטער, ער זאל אייך בא-טראכטן. נאכדעם הייסט מען אייך ווארטן. נאכדעם הייסט מען אייך קומען. קומט איר צו גיין. פרעגט מען אייך וואס זייט איר געקומען? זאגט איר, אז מע האט אייך געהייסן קומען, זייט איר געקומען. הייבט מען אייך אן זאגן מוסר, למאי איר פארט קיין אמעריקע. פרעגט איר: ווהיין דען זאלן מיר פארן? זאגט מען אייך: ווו שטייט דאס געשריבן, אז איר דארפט פארן? דערציילט איר זיי א מעשה מיט א פאגראם. זאגן זיי: איר זייט אליין שולדיק. א סימן, אט האט נעכטן א יינגל פון אייערע עמיגראנטן אוועקגעגנבעט א בולקע אין מיטן מארק. זאגט איר: אפשר איז ער געווען הונגעריק? זאגן זיי: אט האט זיך נעכטן צעשלאגן פון אייערע עמיגראנטן אין מיטן גאס א מאן מיט א ווייב, מע האט געמוזט אראפברענגען זשאנ-דארמען, זאגט איר: דאס ווייבל איז געווען גערעכט; זי האט דערקענט איר מאן, וואס האט זי אוועקגעווארפן אין דער היים, געוואלט אנטלויפן קיין אמעריקע. האט זי אים דערזען דא אומגעריכט און האט אים געפאקט. האט ער זיך געוואלט אויס-רייסן און אנטלויפן. האט זי געמאכט א געוואלד... זאגן זיי: למאי גייען אייערע עמיגראנטן צום מיינסטנס, אפגעריסן? זאגט איר: זיי זיינען ארעם; לאז מען זיי געבן קליידער, וועלן זיי ניט גיין אפגעריסן. בקיצור, מוסר זאגן זיי און קיין געלט גיבן זיי ניט.

אזוי קלאגן זיך פאר אונדז די עמיגראנטן. זיי זאגן, אז מיר זיינען גליקלעכע מענטשן, וואס מיר האבן ביז אונזער ניט באדארפט אנקומען צו דער לאסקע פונעם קאמיטעט. די מאמע זאגט: זי וואלט איצטער אויך ניט אנגעקומען צו זיי, ווען ניט דאס בעטגעוואנט. ווען מע נארט ניט אויס ביי אונדז די זאכן אויף דער גרענעץ, וואלט זי איצטער געווען א "קייסערינע". איך דערמאן מיך אן דער מאמעס זידענע געלע פאטשיילע, וואס זי פלעגט טאקע אויסזען אין איר ווי א "קייסערינע", די

מאמע זאגט אבער, אז קיין זאך טוט איר ניט אזוי באנג, ווי דאס בעטגעוואָנט.
וואָס וועלן מיר טון אין אמעריקע אָן בעטגעוואָנט?

אזוי זאגט די מאַמע, ברעכט די הענט, און צעוויינט זיך. דערהערט מיין
ברודער אליהו, צעשרייט ער זיך אויף איר:

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פאַרגעסן, אַפנים, אז מיר זיינען
שוין נאָענט צו אמעריקע, און מע דאַרף היטן די אויגן?

מיינט איר אַוודאי, אז מיר זיינען טאַקע נאָענט צו אמעריקע? עס הייבט זיך
גאָר ניט אָן! מיר דאַרפן נאָך פאַרן און פאַרן! ווהיין פאַרן — ווייס איך גאָר ניט
אַקוראַט. איך הער פון די עמיגראַנטן נעמען פון שטעט: האַמבורג, ווין, פאַריז,
לאַנדאָן, ליווערפּול... אויף האַמבורג זאָגן אַלע, אז עס מעג זיך אַנציינדן היינטיקן
טאַג. האַמבורג, זאָגן זיי, איז סדום. דאַרטן טרייבט מען די עמיגראַנטן אין אַ באַד
אַריין, ערגער ווי אַרעסטאַנטן. אַזעלכע רשעים, ווי אין האַמבורג, איז נישט אין
ערגעץ.

אזוי זאָגן די עמיגראַנטן, און מיר קלייבן זיך דערווייל קיין ווין. דאַרטן, זאָגט
מען, איז פאַראַן אַ קאַמיטעט, טאַקע וואָס אַ קאַמיטעט הייסט!

יאַ קאַמיטעט, ניט קאַמיטעט — איך ווייס דערווייל, אז מיר פאַרן קיין ווין.
איר האָט אַמאָל געהערט פון דער שטאַט ווין? וואָרט צו אַ ביסל, אַט וועלן מיר
קומען קיין ווין, וועל איך אייך דערציילן אַלצדינג, וואָס אין ווין טוט זיך.

* * *

כתרילעווקע אין ניו-יאָרק

.א.

איידער איך גיי אייך דערציילן, ווי אזוי מיר מאַכן אַ לעבן אין דעם
נייעם לאַנד, מוז איך אייך פּרזער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין
אַמעריקע פון אונדזערע פריינט און באַקאַנטע, ווייל נאָר זיי צו דאַנקען האָבן מיר
זיך ביסלעכווייז אַרויפגעאַרבעט און אַנגעהויבן צו מאַכן אַ לעבן. לאַזט זיך אויס,
אז מיר האָבן דאָ פריינט און באַקאַנטע — קיין עין הרע, קיין בייז אויג, גאַנץ
כתרילעווקע האָט זיך אַריבערגעפּעקלט אַהער, קיין אמעריקע. נאָך אונדזער אַוועק-
פאַרן פון דער היים, איז געוואָרן, זאָגן זיי, אַ בהלה, אַ מהומה, אַ לויפּעניש. עס
האַט אויסגעבראַכן, זאָגן זיי אַ מוראדיקער פאַגראַם, אַ שחיטה, און אַ שרפה — די
גאַנצע שטאַט איז אַוועק מיטן פייער! ווער האָט אונדז געבראַכט די נייעס — די
מאַמע. ווו ערגעץ אַ צרה, ווערט פּרזער פון אַלע געווייער די מאַמע. פון וואָנען?
פון בית-המדרש. פון דער כתרילעווקער שול. ס'איז פאַראַן אַזא שול אין ניו-יאָרק.

ב.

די ערשטע וואך, אז מיר זיינען געקומען אין שטאט אריין, האט די מאמע קודם-כל זיך צעפרעגט אויף א שול, וווהין צו גיין שבת דאוונען. זיינען אין ניו-יארק, ברוך השם, פאראן שולן כמעט אויף יעדער טריט. האט אונדז אונדזער שכנה פעסי אפגעפירט דעם ערשטן שבת אין שול אריין. די שול איז טאקע אונדזער שול. דאס הייסט, די יידן, וואס דאוונען דארטן, זיינען אלע פון אונדזער שטעטל. זי הייסט מיטן נאמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע“. אדער „די כתרילעווקער שול“. האבן מיר זיך דארט דערזען מיט א סך באקאנטע פון אונדזער שטאט. טרעפט, וועמען האבן מיר געזען? אז איר וועט זיין מיט אכצן קעפ, וועט איר אויך ניט טרעפן. ערשטנס — דעם חזן. אונדזער הערש-בער דער חזן מיט דער גרויסער בארד. אט דער, וואס איך בין אמאל געווען ביי אים א זינגערל, אויב איר געיענקט, און האב זיך ארומגעטראגן מיט זיין דאבצין. א קינד א קאליקע. דאס קינד איז געשטארבן נאך דארטן, אין דער היים, בשעת פאגראם. און הערש-בער דער חזן מיט דער חזנטע און מיט די עלטערע קינדער זיינען אלע דא אין אמעריקע און מאכן א לעבן. הערש-בער איז דא א חזן און א מוהל און א מלמד אויך.

דא הייסט דאס ניט מלמד, דא הייסט דאס „טיטשער“. פאר וואס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאס הייסט ער קנייפט זיי שטילערהייט. קיינער זאל ניט זען. מחמת שלאגן א קינד טאר מען דא ניט, ווי איך האב איין שוין געזאגט. הערש-בער, האט זאגט מען, דא גאנץ פיין פרנסה. נאר ער האט זיך שטארק איי-בערגעאנדערשט. דאס הייסט, איז ער דער אייגענער, וואס געווען, נאר ער גייט אנדערש אנגעטאן. אין דער היים ווען ער טוט אן אן אזא קאפעליש ווי דא, וואלט מען אים נאכגעלאפן. די קאפאטע איז ביי אים אויך פארקירצט. און די פאות אונטערגעהאקט. נאר די בארד טשעפעט ער ניט. טשעפען אים אבער אנדערע די בארד. דא, אין אמעריקע, האט מען פיינט א בארד. ערגער ווי אן ערלעכער ייד האט פיינט חזיר. אנימלט האבן אים דערטאפט אין מיטן סטריט שקצימלעך — „לויפערס“ הייסן זיי דא — און האבן אים נאר געוואלט אפשערן די בארד. א גליק, וואס יידן זיינען אנגעקומען און האבן אים ארויסגעראטעוועט פון די „לויפערס“ הענט. פון דעמאלט אן, אז ער גייט אין סטריט, באהאלט ער די בארד אינעם אויבערראק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דא. דאס איז דער בערע, וואס מיינן ברודער אליהו האט זיך געהאט אונטערגענומען אמאל ארויסצוטרעייבן ביי אים די מייז. אויב איר געדענקט, האט בערע דער שוסטער ליב צו דערציילן גוזמאות. אויסצוטרעייבן זאכן, וואס ניט געשטויגן, ניט געפלווגן. דאס הייסט, ער איז א ייד א לינגער, דא ווערט ער אנגערופן א „בלאפער“. ער איז דא אויך דער זעלבער שוסטער, וואס אין דער היים, ער דערציילט פון זיין שוסטעריי אזעלכע גליקן, אז ווען ס'זאל זיין כאטש א דריטל אמת, וואלט אויך געווען גוט. ער זאגט, אז ער איז דא דער גרעס-

טער שוסטער אין אמעריקע. מיט זיינע שטייול, זאגט ער, טראגט מען זיך ארום איבערן גאנצן לאנד. עך שווערט מיט אזעלכע שבועות, וואס מע מעג גלויבן א משומד, אז דער פרעזידענט אלייך האט זיך באשטעלט ביי אים א פאר שטייול. זאגט מיין ברודער אליהו, אז די מעשה מיטן פרעזידענט שטייול איז פונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואס בערע דער שוסטער האט אונדז אמאל געהאט דערציילט, ווי אזוי די מיין האבן ביי אים אויפגעגעסן א קאץ... דא, אז עמעצער דערציילט אזעלכע מעשיות, זאגט מען אויף אים, אז ער „האקט א טשייניק“, אדער אז ער „בלאפט“. מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האקט א טשייניק“. עס איז מיר אזוי שטארק געפעלט, אז איך האב עס ארויפגעכאפט אויף פאפיר. דאס הייסט, איך האב אויסגעמאלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האלט א האמער, אויפן טיש שטייט א גרויסער טשייניק, און ער האקט אים... אלע די, וואס האבן געזען דאס בילד, האבן זיך געקאטשעט פאר געלעכטער. און מיין ברודער אליהו האט אויך גע- שענקט א האלבן שטייול. ער שלאגט מין זען ניט דערפאר, וואס איך מאל מענטשעלעך. ער בורשעט נאר און זאגט: „אז טאיז ניטא וואס צו טאן, איז דאס אויך אן עסק“...

ד.

וואס דארפט איר מער? רב יאסי דער נגיד, וואס אלע האבן זיך געווינטשן ביי אונדז, חוץ זיין שאדן, כאטש א דריט חלק, — איז ער אויך דא, אין אמעריקע. ער איז שוין אבער אויס נגיד. וואס איז די מעשה? אים האט אוועקגעהרגעט דער פאגראם. דאס הייסט, פונעם פאגראם גופא האט ער אליין ניט אזוי שטארק גע- ליטן. דאס הייסט, געראבירט האט מען אים. דאס מעבל צעבראכן. דאס בעטגעוואנט צעריסן. די סחורה פון קלייט צוגענומען. נאר געשלאגן האט מען זיי ניט. מחמת זיי זיינען געלעגן אלע אין א קעלער דריי טעג און דריי נעכט. שיער ניט אויסגע- גאנגען פון הונגער. דאס אלצדינג וואלט געווען א האלבע צרה. דאס אומגליק איז געווען דאס, וואס אלע זיינע בעלי-חובות האבן אים אנגעזעצט. האט ער אויך געמוזט אנוועזן. ווער וואלט זיך געריכט, א שטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאסי, זאל דארפן אנוועזן און אנטלויפן פון כתרילעווקע? אין מיטן ביינאכט איז ער אנטלאפן. ווהיין — קיין אמעריקע. זיין זונדל הענעך מיטן אויגל, געדענקט איר, ווי אזוי ער האט געלאכט פון מיר, וואס איך פאר קיין אמעריקע? איצט שלעפט ער זיך ארום דא איבער די סטריטן. אז ער דערזעט מיר, אנטלויפט ער. עס שטייט אים נאך היינט אויך ניט אן צו רעדן מיט מיר. המנס גדלות! מיין חבר מענדל זאגט, אז ער מוז אים מאכן בלוי דאס אנדערע אויגל. מענדל האט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אדער אז מע בלאזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואס מנשה דער רופא און מנשהכע די רופאטע זיינען אויך דא. איר געדענקט דאך מן הסתם זיער גארטן מיט זייערע פערעשקעס, מיט

זייערע וויינישל, מיט זייערע עפל און מיט זייערע בארן? איז דאס אלצדינג אוועק מיטן רויך און מיטן פייער. מע האט זיי פארברענט זייער שטוב מיט זייער גארטן. געמאכט פון אלצדינג אש. איר זאלט זיי אנקוקן, וואלט איר זיי ניט דערקענט. ביידע זיינען זיי געווארן גרוי און אלט. ער שטופט א פושקארט מיט עפל און מיט אראנדזשעס, און זי פעדלט מיט וויסאצקיס טיי. „אז אך איר“ — זאגט די מאמע מיינע מיט טרערן אין די אויגן — אויף וואס זיי זיינען א געזעקומען... — א שיינע ריינע כפרה! — זאגט מיין ברודער אליהו, און איך האלט מיט אים. א מצווה אויף מנשהכע די רופאטע. זי איז געווען א רשעטע. געזשאלעוועט אן ארעמאן א פארפוילטן עפל, וואס איז אראפגעפאלן פונעם בוים. זי מיינט, אז איך האב שוין פארגעסן די מעשה, ווי אזוי מע האט מיר אמאל געפאקט ביי איר אין גארטן... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבן...

1.

אין דער צייט, וואס מיר האבן זיך ארומגעשלעפט איבער אויסלאנד, האט מען דארט אין דער היים געזען זייערע כתרילעווקער יידן, געראבירט די קלייטן און געברענט די ווערן סברה, אז אונדזער האלבע שטוב, וואס מיר האבן פארקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפגעברענט געווארן, און זילי דער שניידער איז איצטער הי, ער איז א שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואס דארט, אין דער היים, איז ער געווען א בעל-הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקע, ארבעט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפרעסער“ ביי הויזן, און אמאל איז ער אן „אפרייטער“ ביי דער מאשין. ער פארדינט, זאגט-ער, זיינע זיבן-אכט טאלער א וואך. עס וואלט אים געווען, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכן א לעבן, ברענגען אים אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיל. זיי ארבעטן ביי „שורטס“. העמדער הייסן דא „שורטס“. פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו פאר וואס הייסן העמדער „שורטס“? זאגט מיין ברודער אליהו אז ער ווייס ניט, פון וואסער א שורש עס נעמט זיך דאס ווארט „שורטס“. זאגט צו אים אונדזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאך א סך אנדערע ווערטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט אים פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאס ווארט „בוטשער“, און פאר וואס איז „בוטשער“ א קצב? זאגט אים אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבורטשערט דאס פלייש אויף שטיקלעך“... פרעגט אים פיני: פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפרייטער“? זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסטו זיך צוגעטשעפעט צו מיר? וואס בין איך דיר מחויב צו פארטייטשן אלע ווערטער, וואס מע זאגט דא אין אמעריקע?“ — ששא! שריי ניט! מען ווערט פון דיר ניט גליקלעך! — זאגט פיני און דרייט זיך אויס צו מיר מיטן פנים. — קום נאר אהער קטנתי, אז דו ווילסט וויסן עפעס א זאך, זאלסטו קיינמאל ניט פרעגן ביי דיין ברודער אליהו, ווארום ער ווייסט ניט.

— איר וויסט ביידע מער פון אַ טויטן! — מישט זיך אריין מיין שוועגערן
ברכה און שטעלט זיך איין פאַר איר מאן.

I.

דערווייל האָב איך מיר פאַררעדט פון זייטיקע זאַכן און האָב פאַרגעסן, אַז
איך האָב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונדזערע באַקאַנטע זיינען דאָ אין
אַמעריקע. אַ חוץ אונדזער חבר פיניס משפּחה, איז גאַנץ כּתּרילעווקע אַצינד אין
אַמעריקע. און ס'איז אַ סברה, אַז פיניס משפּחה קלויבט זיך אויף אַהערצוצו. פיניס
פּאַטער, הערש-לייב מעכאַניק, און זיין פעטער שניאָר דער זייגערמאַכער שרייבן
צו פינין, אַז זיי וואָלטן שוין לאַנג אַרויסגעפאַרן, האָבן זיי ניט מיט וואָס. בעטן
זיי, מע זאָל זיי אַרויסשיקן שיפּסקאַרטן. קלויבן מיר איצטער אַ פעני צו אַ פעני.
אַז מיר וועלן צונויפקלויבן די ערשטע עטלעכע טאַלער אויף איינצוצאָלן אַן אויפֿ-
גאַב, וועלן מיר זיי אַרויסשיקן שיפּסקאַרטן אויף אויסצוצאָלן. און זיי וועלן מיט
גאַטס הילף געוויס אויסצאָלן, וואָרום זיי קומען אַהער ניט מיט לידיקע הענט.
הערש-לייב דער מעכאַניק שרייבט, אַז ער האָט צוגעטראַכט אַ נייעם אויוון, וואָס
מען דאַרף צו אים האָבן זייער ווינציק זאָלן. כּמעט גאַלע גאַר ניט. ווי אַזוי? דאָס
איז זיין סוד... און שניאָר דער זייגערמאַכער האָט אויסגעקלערט אַ זייגער, וואָס
גאַנץ אַמעריקע וועט לויפן קוקן אויף חידושים. וואָס זשע איז דאָס פאַר אַ מין
זייגער? וועט איר הערן, וואָס מע שרייבט צו פינין פון דער הייז.

II.

דער זייגער אַליין איז אַ געוויינלעכער וואַנט-זייגער מיט אַ געוויינלעכן צי-
פערבלאַט. נאָר וואָס דען? אַז איר קוקט זיך גוט צו צום ציפּערבלאַט, דערזעט איר
אויסגעמאַלט די זון מיט דער לבנה מיט אַלע צוועלף שטערן. בייטאָג זעט מען מער
אַרויס די זון, און ביינאַכט — די לבנה מיט די שטערן. זייט איר פאַרטיק? האָט
צייט! אַלע מאָל, ווען דער זייגער שלאַגט-אויס צוועלף, עפנט זיך אויף פאַר אייערע
אויגן אַ קליין טירעלע און עס קומט אַרויס פּריער אַן אַפּיצער מיט אַ שפּאַגע.
דערנאָך צוועלף סאַלדאַטן-מוזיקאַנטן. דער אַפּיצער טוט אַ מאַך מיט דער שפּאַגע,
און די צוועלף סאַלדאַטן שפּילן אַפּ אַ מאַרש און גייען אַוועק. מאַכט זיך צו דאָס
טירעלע — און שוין! ווי מיינט איר, קאַן מען מיט אַזאָ זייגער פאַרדינען געלט
אין אַמעריקע? אויף דעם זייגער האָט פיניס פעטער פאַרבראַכט היפּשע עטלעכע
יאָר. ער איז שוין ביי אים געווען כּמעט אינגאַנצן פאַרטיק. האָט מען אים בעת
פאַגראַם צעריבן אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַבי דער שכל פונעם
זייגער איז געבליבן ביי אים. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקע, וועט שוין זיין,
ווי מען זאָגט, אַלל-רייט.

און ווי אַזוי מיר מאַכן אַ לעבן — האָב איך אייך נאָך אַלץ ניט געזאָגט. נאָר
דאָס לאָז שוין זיין אויף-מאַרגן.

שווער צו זיין א זיד

(דער רב, ר' לוי היילפערין גיט איבער דעם שמש א צעטל, דער שמש גייט אפ. רב לוי היילפערין שטייט אויף, גלייכט זיך אויס, זיפצנדיק, עס עפנט זיך אויף א האלבע טיר און עס באווייזט זיך ווידער דער שמש)

דער שמש: א קריסט איז געקומען — וויל אייך זען.
רב לוי היילפערין: זאל ער אריינקומען. (עס קומט אריין איוואנאוו, דער וואס גילט אלס שניאורסאן. דער שמש מאכט צו נאך אים די טיר, ווערט פאר-
(שוונדן).

איוואנאוו: (טוט אויס דאס היטל, בלייבט שטיין אין פארלעגנהייט, בא-
טראכט א ווילע דעם רב. קענטיק, אז ער שלאגט זיך מיט דער דעה. ענדלעך
גייט ער צו, שטעלט זיך פאר). **איוואנאוו.**

רב לוי היילפערין: (שטייט אויף, ציט אים אויס די האנט, נעמט אים
פריינטלעך אויף. רעדט א שיינעם רוסיש) **זייער אנגענעם! ויצט.** (ווייזט אים אויף
א שטול. זעצט זיך אליין אויך אויף א שטול אקעגן אים). **מיט וואס קאן איך
דינען... איר רויכערט** (שטעלט אים אונטער א פושקע פאפיראסן).

איוואנאוו: (באדאנקט) **איך בין צו אייך געקומען, רבי, זיך באראטן, ווי
מיט א פארשטייער פונעם יידישן פאלק, פונעם יידישן גלויבן... צום אנהייב האב
איך מיר געוואקלט, כמעט ווי געשראקן... כאטש געהערט האב איך פון אייך א
סך גוטעס... דאך — דעם ערשטן מאל אויף מיין לעבן ביי א יידישן רבי... נאר
אז איך האב אייך דערזען, — דערלויבט מיר צו זאגן עס אייך אין די אויגן, —
האט איר מיט אייער אויסזען, מיטן ערשטן קוק, מיר אינגאנצן אוועקגעקויפט,
און איך זע ארויס, אז מיט אייך קאן מען רעדן גאנץ אפנטלעך.**

רב לוי היילפערין: (חיי א שמייכל) **איך דאנק אייך זייער פאר אזא
אנגענעמע מיינונג וועגן מיר... איר קאנט דא זאגן אלץ, וואס איר האט צו זאגן.**
איוואנאוו: **איך וועל זיך קורץ, ווי ווייט מעגלעך, איך בין א קריסט, און
דורך א צופאל געפין איך זיך צווישן יידן. האב איך זיך באקענט מיט א יידיש
מיידל און האב זיך פארליבט אין איר... און איך מיי, דאס הייסט, איך ווייס,
אז זי האט מיר אויך ליב, און אז ס'איז קיין אנדער אנהאלט נישט פאראן, אויסער**

איין זאך: וואס זי איז א יודין, און איך בין א קריסט... זי זאל אָננעמען קריסטנטום — דאָס קאָן נישט זיין פאַר קיין פּאַל אין דער וועלט. אין דעם בין איך אַי בערצייגט, וואָרום זי איז צו אַ הייסע פּאַטריאַסטיש פאַר איר פּאַלק, און איך אָנערקען, אַז פון מיין זייט וואָלט דאָס געווען אַ פאַרברעכן, איך זאל זי צווינגען דערצו. אירע עלטערן וואָלטן דאָס נישט איבערגעטראָגן. נו, איז גענליכן ביי מיר, אַזוי ווי איך האָב זי זייער שטאַרק ליב, און קיין אַנדער אויסוועג איז נישטאָ, — האָב איך מיך פּעסט אַנטשלאָסן, — כאַטש מיינע עלטערן וועלן זיין קעגן דעם, שטאַרק קעגן דעם, — איך זאל איבערגיין... דאָס הייסט, איך זאל אָננעמען ייִדישקייט... וואָס וועט איר זאָגן דערויף? (אַפּגעזאָגט, פּילט זיך אַיוואַנאָוו, ווי ס'איז אים אַראָפּ אַ באַרג פון זיי פּלייצעס).

רב לוי היילפּערין: (געזעסן די גאַנצע צייט אָנגעשפּאַרט אויף דער לינגער קער האַנט און מיט דער רעכטער געבלעטערט אָן אָפּנעם ספר, האָט אָפּגעאַטעמט, פאַרמאַכט דעם ספר, אַוועקגעשטעלט די אויגן אויפן גאַסטי מיט אַ ביטערן שמייכל) איך פרעג אייך נישט ווער איר זענט און וואָס איר זענט. איך פרעג נישט, ווער איז דאָס מיידל, וואָס איר האָט אַזוי ליב. אַזעלכע זאָכן האָלט מען, געוויינלעך, בסוד... איך קאָן אייך אַבער, יונגעראַמאָ, ליידער, מיט קיין זאָך נישט העלפּן און קיין שום עצה נישט געבן. איך קאָן אייך נאָר זאָגן איין זאָך: איך באַדויער אייך מיטן גאַנצן האַרצן, איך האָב אויף אייך רחמנוּה.

איוואַנאָוו: (איבערראַשט) רחמנות? ... (ווישט זיך דעם שווייט).

רב לוי היילפּערין: נעבעך אַ רחמנות אויף אייך. אַ גאַסטי רחמנות!

איוואַנאָוו: איך פאַרשטיי אייך נישט...

רב לוי היילפּערין: אַט וועל איך עס אייך דערקלערן. באַרעכנט אייך נאָר גוט: זיבן מיליאָן אומגליקלעכע, רעכטלאָזיקע, פאַרהאַסטע, געיאָגטע און געפּלאַגטע שטיפקינדער פּלאַנטען זיך אַרום אינעם דאָזיקן גרויסן לאַנד, זענען אומעטום איבעריק און אַיטלעכן גרויס אין די אויגן, מע זעצט און מע ברעכט זיך די מוחות, מע קליגט זיך און מע טראַכט און מע קאָן גאַרנישט צוטראַכטן, ווי אַרום זייערער פּטור צו ווערן, — ווילט איר, אַ גליקלעכער מענטש, אַ פּרייער, אַריבערגיין צו אַט די דאָזיקע זיבן מיליאָן אומגליקלעכע? איר ווילט זיין, אַפּנים, דער ערשטער פּונעם אַכטן מיליאָן? ... (פּוויזט) איך זע, איר ווונדערט זיך, וואָס איר הערט פּין מיר, אַ רב, אַזעלכע רייד? פאַר אייך, פאַר אַ קריסט, איז עס טאַקע אַ ווונדער, אַ ערע גייסטלעכע פאַרשטייער טוען נישט אַזוי, בעת עס קומט אַ פרעמדער צו זיי אָננעמען זייער גלויבן, אדרבה, ביי זיי ווערט עס גאָר פאַררעכנט פאַר אַ מצווה צוציען אין זייער לאַגער וואָס מער פרעמדע... מיר, יודן, אַבער קאַנען זיך אַזאַ לוקסוס נישט דערלויבן. אונדזער וועלט איז ענג און פינצטער, דאָס לעבן פול פּיין און נויט, — ווי אַזוי זשע האָבן מיר אַס רעכט צורעדן די פרעמדע, די פּרייע און גליקלעכע מענטשן, זיי זאלן אַריבערגיין צו אונדז? ... נאָך פּון אַמאַל אָן, פון גאָר די אַלטע צייטן, האָט אונדזער תורה אונדז אָנגעזאָגט, אַז מיר זאלן זיין נעהיט פון אָנצונעמען גרים. יעדער גר, יעדער פרעמדער, הייסט

עס, וואָס קומט צו גיין צו אונדז פון אַן אַנדער וועלט און וויל זיך אַנשליסן אַן אונדזער פּאָלק, — דאַרפן מיר אים פּרײַער וואַרענען, עפענען די אויגן, ער זאָל זיך גוט אַרומקוקן, זוּהיין ער גייט, ער זאָל זיך גוט באַטראַכטן, וואָס ער טוט, ער זאָל וויסן און געדענקען אַז ס'איז שווער צו זיין אַ ייד...

איוואַנאָוו: אַנטשולדיקט. די דאַזיקע ווערטער: „ס'איז שווער צו זיין אַ ייד“ האָב איך געהערט שוין וויפל מאַל, און עס קאָן זיין — איך גיב צו, — אַז ס'איז ניט גרינג צו זיין אַ ייד. האָב איך אָבער שוין געזאָגט אייך דעם מאַטיוו, פאַר וואָס איך גיי דאָס טאָן. עס איז קיין אַנדער אויסוועג נישטאַ.

רב לוי היילפּערין: צו אַ שוואַכער מאַטיוו אויף צו מאַכן אַזאַ ערנסטן שריט!

איוואַנאָוו: אַנטשולדיקט, רבי. ליבע איז, נאָך אייער מיינונג, אַ שוואַכער מאַטיוו?

רב לוי היילפּערין: ליבע איז אַ הייליק געפיל, נאָר אַ שוואַכער מאַטיוו אויף צו מאַכן אַזאַ שריט. ברעכן אַ גלויבן קאָן מען נאָר ביי אַ אינעווייניקסטן קריזיס, ווען איך הער אייף צו גלויבן אין דעם און הייב אַ צו גלויבן אין אַן אַנדערן, — אָבער ניט צוליב דערגרייכן אַ געוויסן ציל, עס מעג זיי אַפילו ווי שוין. מיר, צום ביישפּיל, באַדויערן אונדזערע משומדים אַלץ איינס צי זיי האָבן זיך געטויפט צוליב פּראַוואַזשיטעלסטוואַ, צוליב אַ דיפּלאָם, צוליב פּרנסה, אָדער צוליב אַ מיידל... פאַרשטייט זיך, אַז אייער מאַטיוו איז אַ פיינער, די פּסיכאָלאָגיע איז אַן איידעלערע; אָבער דער קאַמפּראַמיס בלייבט אַ קאַמפּראַמיס. עס איז גע- מאַכט געוואָרן אַ שטיקל געשעפט מיט גאַט, אַ מין „ביזנעס“, ווי די אַמעריקאַנער רופן עס אַז...

איוואַנאָוו: עס האַנדלט זיך דאָ, אייגנטלעך, ניט וועגן גלויבן... דאָ רעדט זיך נישט וועגן גאַט...

רב לוי היילפּערין: איך ווייס, איך רעד אייך ניט פון גלויבן. איך גלויבן איז מען בכלל היינטיקן צייטן שוואַכלעך. סיי ביי אונדז, סיי ביי אייך... איך רעד פונעם פּאָלק, פון דער אומה רעד איך. איר וועט דאָך ניט וועלן איינרעדן זיך אַליין, אַז איר, אַלס געבוירענער קריסט און אויפגעצויגענער צווישן קריסטן, ביי היינטיקע ביטערע צייטן פון ראַסנאַהאַס, ווען מענטשן זיינען וועלף, — אַז איר האָט ליב אַ יידן, אַז ביי אייך איז אַ ייד און ניט אַ ייד אַלץ איינס...

איוואַנאָוו: (ענטוואַסטירט) ביי מיר איז אַלץ איינס! איך ווייס אַז איך האָב ליב דאָס מיידל מיטן גאַנצן וועזן — און איך וויל נישט וויסן פון קיין זאָך!...

רב לוי היילפּערין: (מיט אַ שמייכל) נו, יא, איך גלויב אייך זייער גערן און איך פיל אייך מיט מיטן גאַנצן האַרצן... איך דאַרף אייך אָבער זאָגן, יונגער- מאַן, פאַראַן ביי אונדז אַ שפּריכוואַרט, אַפילו אַ ביסל אַ באַנאַלעס, נאָר אַן אמת- דיק וואַרט: „ווי קאַנסטו ליב האָבן דאָס ווייב, אַז דו האַסט ניט ליב איר משפּחה?“... אונדזער משפּחה איז, ליידער, נאָך קיינמאַל אַזוי ניט פאַרהאַסט געווען פון אַלע- מען, ווי אין דער לעצטער צייט. נאָט, זעט, ביי וואָס עס האַלט, אויף וואָס מיר זע-

נען אריבער: (נעמט אַ רוטיש בלאַט פון טיש און ווייחט אים). זעט, וואָס מע שרייבט וועגן אונדז! (ווייחט אים אין בלאַט).

איוואַנאָוו: (טוט אַ קוק, לייענט הויך) „בלוט פאַר בלוט“... (לייגט אָוועק דאָס בלאַט מיט פאַראַכטונג). דאָס האָב איך געלייענט נאָך נעכטן... נו, ווער ווייסט דאָס ניט אז די גאַנצע דיעלאַ פונעם ריטואַל-מאַרד איז אַ פאַנטאַזיע, אַ שווינדל, אַ גראַב שטיקל אַרבעט?

רב לוי היילפּערין: (מיט צופּרידנקייט). דאָס זאָגט איר? עס איז זייער אַנגענעם צו הערן פון אַ קריסט אַזעלכע ווערטער. וואָס זאָגן אַבער אַנדערע קריסטן? אַט זיינען מיר געווען נאַרוואַס ביים גובערנאַטאָר אַ דעפּוטאַציע, איך און נאָך עטלעכע פאַרשטייער פון דער היגער יידישער געמיינדע. נו, האָט מען געשמועסט אַלץ וועגן דעם ריטואַל-מאַרד, אָדער וועגן דעם „שווינדל“ ווי איר רופט עס אָן... ביי אייך איז דאָס אַ שווינדל, און ביי זיי איז דאָס אַ גאַנצער עסק, אַ פּראַצעס. איר האָט באַדאַרפט הערן, מיט וואָס פאַר אַן ערנסט דער גובערנאַטאָר, אַ געבילדעטער אינטעליגענטער מאַן, האָט אונדז געשטעלט נאַווע פּראָגן, איינע נאָך דער אַנדערער, און נאַכגעפּרעגט זיך אַלץ אויף איינעם אַ שניאָרסאָן. צי קענען מיר אים ניט? אַ שניאָרסאָן פעלט זיי צום פּראַצעס.

איוואַנאָוו: (פאַראַינטערעסירט) טאַקע ערנסט? צו וואָס באַדאַרפן זיי אַ שניאָרסאָן?

רב לוי היילפּערין: בכדי ס'זאָל זיין מער „ריטואַל“. די שניאָרסאָנס, פאַרשטייט איר מיך, קומען אַרויס פון...

איוואַנאָוו: פון די ליבאוויטשער „צאָדיקעס“... זוכט מען, הייסט עס, דעם „צאָדיק“ שניאָרסאָן?

רב לוי היילפּערין: (מיט אַ שמייכל) פון אייערע ווערטער קאָן מען אַרויסזען, אז איר פאַרקערט מיט יידן און האָט זיך אַנגעזאַפט מיט ווערטער... אַלזא, זוכט מען אַ שניאָרסאָן אויף צו באַשולדיקן אים אין ריטואַל-מאַרד. אַ שאַד! איר זענט אַ קריסט, וועט איר דאָס גאַרנישט קאַנען פאַרשטיין, ווי ווייט לעכער-לעך און-שמערצלעך דאָס איז צו הערן, אַז מענטשן זוכן צו באַשולדיקן אין אַזאַ מיאוסן פאַרברעכן די אייניקלעך פון יענעם גרויסן ליאָדער רב, רב שניאָר-זלמן, וואָס זיי, די זוכער, זיינען כ'לעבן, נישט ווערט צו דערמאַנען דעם נאַמען זיינעם...

איוואַנאָוו: דאָס זענט איר גערעכט. יעדער ערלעכער קריסט וועט איך נאַכגעבן, אז איר האָט רעכט. נאָר, גאַספּאַדין ראָווין, איך בעט אייך הונדערט מאַל פאַרצייאונג, וואָס איך דערלויב צו באַמערקן אייך אין זאָך: וויבאַלד איר זענט אַזוי שטאַלץ אויף אייערע גרויסע מענטשן, — ווי אַזוי גייט איר דאָ מיט דעפּו-טאַציעס און דערנידעריקט זיך פאַר יענע, וועלכע באַשמוצן אַזוי מיאוס אייערע גרויסע?

רב לוי היילפּערין: (האַלב פאַרמאַכט די אויגן, רעדט מיט אַ איראַנישן שמייכל). און ווי אַזוי וואָלט איר געטאָן?

איוואנאָוו: איד זאל זיין אויף אייער אָרט, וואָלט איד ניט געגאנגען צום גובערנאטאר, ער זאל מיר העלפן פון אַ יידישן פאָגראַם...

רב לוי היילפּערין: (צעלאַכט זיך). ערשטנס נישט פון אַ יידישן פאָגראַם, נאָר פון אַ קריסטלעכן. יידן האָבן דערווייל נאָך קיינמאל קיין פאָגראַם נישט געמאַכט..

איוואַנאָוו: פאַרדאָן. איד האָב מיר נישט גוט אויסגעדריקט. איד זאָג אָן ווען איד זאל זיין אַ ייד, וואָלט איד מיר געשעמט קניען פאַר די, וואָס מאַכן אויף מיר פאָגראַמען...

רב לוי היילפּערין: (אַ ביסל מיט פאַרדראָס) און ווען איד זאל זיין אַ קריסט, פאַלט איד מיר נאָך מער געשעמט, אָז יידן זאלן קומען צו מיר בעטן, איד זאל זיי ניט באַפאַלן אין דעם פייערלעכסטן און אין דעם פריילעכסטן פון זייערע ימים טובים, ניט מאַכן אַ תל פון זייער האָב און ניט באַרירן זייערע פרויען און קינדער... (אין אויפּרעגונג אויפגעשטאַנען און געמאַכט אַ פאַר טריט הין און צוריק).

איוואַנאָוו: (נאָך אַן אומאַנגענעמער פּויזע) אַנטשולדיקט, געערטער רבי, ניט דאָס האָב איד געמיינט... איד האָב געוואָלט זאָגן, אָז ווען איד זאל זיין אַ ייד, וואָלט איד געזוכט הילף בני זיך אַליין... איר זענט אַ פאַלק פון זיבן מיליאָן, ווי איר זאָגט, און אַ פאַלק מיט אַזאַ פאַרגאַנגענהייט, מיט אַזאַ קולטור, — ווי דער-לאַזט איר, מע זאל איד אַזוי טרעטן מיט די פיס? (מיט היץ). אָ! איד וואָלט זיי באַוווּזן, אָז אַ מענטש קאָן אַליין ביישטיקן פאַר זיך! איד האָב קיין מורא ניט פאַר קיין פאָגראַמען!

רב לוי היילפּערין: געוויס! ווייל איר זענט אַ קריסט, און אָז איר זאָלט זיין אַ ייד, אָן רעכט צו וווינען, אָן רעכט צו לעבן, אָן רעכט צו רירן זיך פון דאַנען אַהין, אָן רעכט צו שיצן זיך אַפילו, אָז יענער פאַלט אויף איד אָן אין מיטן העלן טאָג אומבאַשטראַפט, און איר זאָלט, אַזוי ווי מיר, למשל, פרווהן דריי טעג און דריי נעכט אַפליגן פאַרשטעקט ערגעץ אויף אַ בוידעם, אַדער אין אַ פינצטערן קעלער, אָן ברויט און אָן וואַסער, און איר זאָלט הערן דאָס פאַרשטיקטע געוויין פון אומשולדיקע קינדערלעך, — אוי בין איד זיכער, אָז איר וואָלט דעמאָלט גע-זונגען אָן אַנדער לידל!... (פּויזע) ניין, יונגעראַן! וועדליק איד פאַרשטיי אייך, איז נישט איר דאַרפן נעמען אויף זיך אַזאַ שווערע אַרבעט צו זיין אַ ייד, מיר, אָז מיר טראַגן אונדזער שווערן גלות אַזוי פיל הונדערטער יאָרן, — וויסן מיר צוליב וואָס, צוליב אונדזער אַלטער תורה, צוליב דער תורה קאַנען מיר זיך לאָזן אי טרעטן מיט די פיס, אי לאָזן זיך ברענען אויף פייערן, אָבער איר צוליב אַ מיידל?... ניין, נישט כדאי! נישט כדאי! טוט דאָס ניט!... (מאַכט אַ באַוועגונג אויף אויפצושטיין).

איוואַנאָוו: (שטייט אויף). איר מאַכט מיר שווער דאָס האַרץ, געערטער רבי, איר האָלט מיר אָפּ, איר שרעקט מיר.

רבי לוי היילפּערין: איד שרעק איד ניט, איד זאָג איד נאָר דאָס, וואָס איד מיינט, אַ ייד ווערן קאָז מען ניט, אום אַ ייד צו ווערן, באַדאַרף מען פּרזער דורכמאַכן דעם גאַנצן יידישן גלות, מיט דער מאַמעס מילך באַדאַרף מען איינוויגן

אין זיך דאָס קאַנען ביישטיין דעם נסיון פון זיין אַ ייד... פאַלגט מיר, איר לייגט
איך פריער גוט איבער, וואָס פאַר אַן ערנסטן שריט איר גייט מאַכן, און פּרעגט
זיך אַליין, וואָס וועט זיך מיט אייך נאַכדעם, שפּעטער, אויב אייער ליבשאַפט צום
מיידל וועט אָפּגעקילט ווערן? צי וועט איר קיין חרטה ניט האָבן? און צי וועט איר
קאַנען אויסהאַלטן אַלע רדיפות און יאָגענישן און אַלע גזירות רעות, וואָס האַגלען
אויף אונדזערע קעפּ?

איוואַנאָוו: (מיט אַ זיפּן) אפשר זענט איר גערעכט. איך זאָג איך זייער
פאַר אייער אָפּנהאַרציקייט. נאָר איך מוז אייך זאָגן, נישט ווי פאַר אַ פּרעמדן, נאָר
ווי פאַר אַ פריינט, אַז ביי מיר איז דאָס אַ באַשטימטע זאַך... (ענשערגיש). אַזוי מוז
דאָס זיין און אַנדערש קאָן עס ניט זיין, ווייל קיין אַנדער אויסוועג איז נישטאָ.
איך האָב ליב דאָס מיידל — און זי מוז זיך מיינע! (גיט דעם רב די האַנט).

רב לוי היילפּערין: (דריקט אים די האַנט). נו, זאַל איך גאָט העלפּן,
ווי איר ווינטשט זיך אַליין. איר האָט מיר געפּרעגט, האָב איך אייך געזאָגט דאָס,
וואָס מיין געוויסן און מיין פאַרשטאַנד האָבן מיר דיקטירט. און ווייטער — ווי איר
פאַרשטייט. גייט געזונט און זייט מצליח. איוואַנאָוו פאַרנייגט זיך טיף, גייט אָפּ. רב
לוי היילפּערין מאַכט צו די אָפּענע ספּריס, וואָס אויפן טיש, און טראָגט זיי איבער
איינציקווייז אין ספּריס־שאַנק).

(פאַר האַנג)

בלאנדזשענדע שטערן

קאפיטל 30

א נאכט פון כישוף

און אז אונדזער העלד וועט לעבן הונדערט יאר אפילו, וועט ער אויך ניט פארגעסן יענע נאכט פון דער שריפה אויף „גאטס גאס“, וואָרום דאָס איז געווען אַ נאכט פון כישוף.

אין די סאַמע בעסטע ווי אין די סאַמע ערגסטע צייטן פון זיינע שפעטערדיקע יאָרן, און נאָך עד היום הזה, אַז ער בלייבט מיט זיך איינער אליין, איז אים אָנגענועם צו ליגן מיט צוגעמאַכטע אויגן און איבערלעבן נאָך אַמאַל און נאָך אַמאַל, יענע גליקלעכע, שיינע אומפאָרגעסלעך-כישופדיקע נאכט, ווען ער איז אַ האַלב פאַרשלאָ-פענער געלאָפן זען, ווער ברענט אויף „גאטס גאס“.

דער גאַנצער הימל, אויף וויפל דער אויג קאָן כאַפן, האָט זיך באַפאַרבט מיט רויטן, אַזוי ווי מיט בלוט. וווּ זיינען אַהינגעקומען די שטערן? איבער דער דאָזיקער רויטקייט האָבן זיי זיך ערגיין באַהאַלטן און זיינען פאַרשווונדן געוואָרן. פון דעם צווייטן עק גאַס האָט זיך געטראָגן אַ ווייטער הילך. עס האָט זיך געהערט אַ הוואָ פון מענטשן, אַ בילן פון הינט און אַ קנאַקן פון ברענענדיקע דעכער. אויף דער רויטער ליכטיקייט האָבן זיך אָפגעשפיגלט פון דער ווייטן אַ סך שוואַרצע פיגורן. אין אַ רויטן וואַלקן איינגעהילט איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגן דעם רבינס טאַכ-טער, וואָס האָט אויסגעזען, ווי אַ שיינע, פאַרכישופטע נאכט-פרינצעסן. קיינמאַל האָבן אירע שוואַרצע האָר ניט אַזוי געגלאַנצט. קיינמאַל האָבן אירע טונקל-רויטע בעקלעך ניט אַזוי געגליט, ווי אין דער דאָזיקער נאכט. און עס האָט זיך אים אויס-געמאַלט, אַז זי איז אליין פון פיער, אַז אַט הייבט זי זיך אויף און ווערט פאַרשווונדן אינאיינעם מיט די שטערן ערגעץ אין דער רויטער ליכטיקייט פון דער דאָזיקער כישופדיקער נאכט. און ער פילט, ווי עס ציט אים צו איר געענטער און געענטער. און ריזל האָט אים דערקענט נאָך פון דערווייטנס. זי קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן, צי ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער מענטש, וואָס זאָל זיי זען. ניין, ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער מענטש, וואָס זאָל זען, ס'איז ניטאָ קיינער. אַלע זיינען ביי דער שריפה. די גאַנצע שטאַט איז ביי דער שריפה.

זי גייט אים צוויי טריט אַקעגן אין קורצע ווערטער גיט זי אים איבער, ווי אזוי זי האָט זיך אויפגעכאַפּט... איינע אַליין אין שטוב... אַלע זיינען ביי דער שריפה...
„ווער ברענט“

— ווער ברענט? איך ווייס אויך ניט ווער סע ברענט. מיך האָט מען אויפגע-
וועקט און געזאָגט, אַז ס'איז אַ שריפה אויף „גאַטס גאַס“, בין איך געלאָפּן גלייך
אַהער.

רייזעלע קוקט אים אין די אויגן אַריין.

— גלייך אַהער?

— איך ווייס אַליין ניט, פאַר וואָס גלייך אַהער, וואָרום ווען אַפילו די שריפה
זאָל זיין ניט אויף „גאַטס גאַס“, וואָלט איך אויך פּרונען געלאָפּן גלייך אַהער...
ער בלייבט שטיקן. ער פילט, אַז ער האָט זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַן איבעריקן
וואָרט, און ער ווערט רויט... רייזעלע לאָזט ניט אַראָפּ פון אים קיין אויגן. אַך, ווי
שיק ער זעט אויס אין דער מינוט אַט דאָ אויפן פייער! ווי חנעוודיק עס פלאַמען אים
די בעקלעך! און די גרויסע און מילדע אויגן זיינע קוקן אויף איר אזוי הימיש, אזוי
ליבלעך, גלייך ווי ער וואָלט איר זיין אַן אייגענער, אַן אייגענער ברודער.
לייבל פאַרכאַפּט זיך און גיט איר צו פאַרשטיין, פאַר וואָס ער וואָלט לויפן
פּרונען אַהער: „אין אַזאַ נאַכט!“... „און גלאַט וואָס האָט ער צו טון דאַרטן ביי דער
שריפה? וואָס האָט ער ניט געזען? ווי אזוי הייזער אויף „גאַטס גאַס“ ברענען? לאָזן
זיי ברענען, לאָזן ברענען די גאַנצע גאַס, די גאַנצע שטאָט אַפילו, וואָס גייט עס אים
אַן? איצט קער ער זיך שוין מיט האַלענעשטי נישט אַן גאַר נישט. גאַרנישט. ער
איז שוין מער נישט קיין האַלענעשטער. נאָך אַ טאַג, נאָך צוויי טעג“...

ער נעמט זי אַן ביי דער האַנט:

— וועסט מיר געבן די האַנט תקיעת-כּף, אַז צווישן אונדז וועט דאָס בלייבן?
וועל איך דיר עפעס זאָגן.

און לייבל דריקט איר הענטל אין זיין גרויסער וואַרעמער האַנט אזוי ווי דע-
מאַלט אין טעאַטער און ער זאָגט צו איר שטיל און ערנסט, און אַ בענקעניש הערט
זיך פּח זיין קול: — איך פאַר אַוועק פּח דאַנען.

זי שטעלט אַוועק אויף אים אירע גליצענדיקע ציגיינער-אויגן.

— ווהיין?

ווהיין? ער ווייסט נאָך אַליין אויך ניט — ווהיין. נאָר אַז ער פאַרט אַוועק —
דאָס איז זיכער, אזוי ווי ס'איז איצט נאַכט אויף דער גאַנצער וועלט. אזוי ווי דאָס
איז אַ הימל פון גאַט.

ביידע הייבן אויף די אויגן אַרויף צום הימל, און רייזל דערפילט אַז פון דער
בשורה ווערט איר קאַלט. זי רוקט זיך צו צו אים נעענטער, קוקט זיך איין און הערט
זיך צו אים אזוי ערנסט. עס מאַלט זיך איר אויס, אַז ער איז מיט אַמאַל אויס-
געוואַקסן, געוואָרן אַ גרויסער. זי פּרעגט אים, און עס הערט זיך ווי איר קול צי-
טערט: — אויף לאַנג?

— אויף לאַנג? וואָס הייסט, אויף לאַנג? אויף שטענדיק. אויף אייביק.

— אויף אייביק? וועלן מיר, הייטט עס, זיך שוין מער נישט זען שוין קיין
מאל ניט?

— קיין מאל ניט.

לייבל זעט אין דעם אפשיין פון דער רויטער ליכטיקייט, אז רייזלס שיין טונקל
פנים ווערט בלאס, און ער נעמט זי אן נאך אמאל ביי דער האנט און עס דאכט זיך
אים. אז אירע פינגער זיינען מיט אמאל ווי קאלט געווארן. און עס טוט אים באנג,
וואס ער פארט אוועק. ער קאן אבער דערצו גאר נישט העלפן. שוין אן אפגעמאכטע
זאך — פארפאלן. און ער אנטשליסט זיך צו פארטרויען איר זיין סוד, זיין הייליקן
סוד, ווהין ער פארט און צוליב וואס ער פארט און איבער וועמען ער פארט... און
רייזל קוקט אים אין די אויגן אריין און הערט אים אויס און לאזט ארויס א גרינגן
זיפק.

לייבל קוקט אויף איר, ווי ער וואלט איר וועלן זאגן: „דו ווילסט ניט? דו וועסט
בענקען?? זאג: דו וועסט בענקען?...”

רייזל ווערט רויט: „ביין, ניט דאס. זי איז אים נאך מקנא. אט, למשל, וויל ער
אוועקפארן פון דער היים, נעמט ער און פארט אוועק. אנו, לאז זי, א שטייגער,
פרוון וועלן זיך אויפהייבן און אוועקפארן — ווי קאן זיי און אוועקפארן פון דאנען
פון דער היים, פון די עלטערן? אהא! מע זאל זיך אויסרעכענען, קאן זיין, אז זי
וואלט עס אפשר אויך געוואלט. זייער געוואלט. ער מיינט, אז נאך ער האט צרות?
זי האט די אייגענע צרות, וואס ער. און אפשר נאך מער...”

און זי גיט אים איבער אלעס. און זי דערציילט פאר אים—אלצדינג, וואס זי
האט איבערגעלעבט אין דעם דאזיקן טאג מיט דער דאזיקער נאכט. און דעם שמועס,
וואס זי האט געהאט נאך-וואס מיט אט דעם פארשוין, וואס מע רופט אים אין
האלענעשטי „די פארשלעפטע קרענק“. און די ווערטער פון דעם דירעקטאר גיט זי
אים איבער. אלצדינג דערציילט זי אים. אלצדינג.

און לייבל ווייסט אליין ניט, ווי אזוי דאס איז געווארן. נאך ער געדענקט, אז
זיי זיינען ביידע געזעסן אויף דער שוועל פון ישראלי דעם חונס דירה, אין איר
קליין קינדערש הענטל איז געווען אין זיין האנט. און ער האט געגלעט איר קליין
קינדערש הענטל מיט זיינע הענט. און ער האט דאס צוגעטראגן איין מאל צו זיינע
הייסע ליפן און ער האט איר געקושט, געקושט די שפיץ פינגער. און זי האט ניט
צוגענומען פון אים איר הענטל נאך געקוקט אויף אים דערשראקן, מיט גרויסע-
גרויסע אויגן. און אירע גרויסע שווארצע ציגיינער-אויגן האבן געגליט און אפגע-
פינקלט זיך אויף דעם רויטן שיין פון דער דאזיקער זעלטענער שיינער כישופדי-
קער נאכט.

וואס פאר א כוח האט זיי דאס אוועקגעזעצט אזוי נאענט, אזוי הארט איינס
לעבן דאס אנדערע, אט די דאזיקע צוויי יונגע אומשולדיק-קינדערשע נשמות? וואס
פאר א כוח האט זיי געצוונגען ביידן, זיי זאלן אויסגיסן איינס פאר דאס אנדערע
אלעס, וואס ביי זיי טוט זיך? וואס פאר א כוח האט זיי געמאכט מיט אמאל אזוי
נאענט, גלייך ווי זיי וואלטן געווען באפריינדעט גאט ווייסט, פון ווען און?

נישט קיין אנדער כוח, אויסער דעם ווונדערלעכן פארבארגענעם כוח פון יענער
געטלעך-ווונדערלעכע נאכט.
דאס איז געווען א נאכט פון כישוף.

קאפיטל 31

שטערן פאלן ניט — שטערן בלאַנדזשען

דאס, וואָס ריחל האָט דערציילט לייבלען אין יענער כישופדיקער נאכט, זיצנדיק
אין צווייען ביי ישראלי דעם חזן אויף דער שוועל, איז ביי אים געווען אַ נייעס.
אירע ווערטער האָבן זיך אַריינגעגאַסן ווי בויםל צו אים גלייך אין האַרצן אַריין. איר
קול האָט אים געקלונגען אין די אויערן ווי די שענסטע מוזיק אין דער דאָזיקער
אויסטערליש-ווונדערלעכער, כישופדיקער נאכט. „אַך, עס טוט אים באַנג, וואָס ער
האַט נישט געוויסט פּריער פון דעם, גוט, וואָס זי האָט אים דערציילט. גוט, וואָס ער
וויסט. איצט זעט ער אַרויס, אַז ס'איז פון גאַט. איצט זעט מען, אַז ס'איז אַ באַ-
שערטע זאַך. זיי איז, אַפּנים, באַשערט, זיי זאָלן ביידע אינאיינעם גלייך האָבן צרות,
גלייך טראַגן דעם גלות פון האַלענעשטי, אָבער גלייך אויסגעלייזט ווערן פון דעם
דאָזיקן גלות. ביידע גלייך זאָלן זיך אַרויסרייסן פון דאַנען, פון אַט דעם ענג, וויסטן,
פינצטערן האַלענעשטי. און ביידע גלייך אַוועקלאָזן זיך אַהין, אַהין, אין אַ נייער
וועלט אַריין. אין אַ גרויסער ליכטיקער וועלט.

אַ! דאָרט וועט זיך אָנהייבן פאַר זיי ביידן גאַר אַ נייע מין לעבן. זיי וועלן
ביידע גיין אין איין וועג. זיי וועלן ביידע לערנען איין זאַך. ער — שפּילן, און זי —
זינגען. און ביידע וועלן זיי ווערן באַרימט אויף דער וועלט: ער מיט זיי שפּילן, זי
מיט איר זינגען.

און לייבל גיט איר זיין האַנט און רופט די נאכט, דעם הימל פאַר אַן עדות:
„אַט די דאָזיקע נאכט, אַט דער רויטער, מיט פייער באַדעקטער הימל לאַז זיין אַן
עדות, אַז קיינמאַל זאָלן זיי זיך ניט אַפּשיידן איינס פון דאָס אַנדערע. אויף דערויף
גיבן זיי זיך ביידע די האַנט תקיעת-כף, און גאַט איז זייער עדות, אַז תמיד, תמיד
זאָלן זיי זיין אינאיינעם, שטענדיק, אייביק און אייביק! וואָס ס'זאָל זיך מיט זיי ניט
טרעפן און וווּ זיי זאָלן ניט מגולגל ווערן — איז אינאיינעם. תמיד און אומעטום
אינאיינעם. און אפילו דעמאַלט, אַז זיי וועלן ביידע אויסוואַקסן, ווערן גרויסע, זאָל
מען אויך איינס אַן דאָס אַנדערע ניט פון דאַנען אַהין. קיין מאָל נישט. קיין מאָל
נישט! ביידע וועלן זיי זיך האַלטן שטענדיק ביי איין טעאַטער. ביידע וועלן זיי נאכ-
דעם אַרומרייזן די גאַנצע וועלט. און אַז זיי וועלן שוין האַלטן דערביי, וועלן זיי
מסתמא נאָך קומען אַהער, קיין האַלענעשטי. געוויס וועלן זיי קומען אַהער. גאַר אַן אַ
שום תירוץ. צוגאַסט וועלן זיי קומען צו זייערע טאַטע-מאַמע... וועט געוואַר ווערן
די שטאַט, וועט מען זיך צונויפלויפן אויף חידושים אַנקוקן בעני ראַפּאלאָויטשעס

זון און ישראלי דעם חזנס טאכטער... אך, ווי גוט עס וועט זיי דעמאלט זיין! אלע וועלן זיי מקנא זיין. מע וועט זיי נאכלויפן. מע וועט אויף זיי טייטן מיט די פינגער: „אָט איז דאָס גליקלעכע, גליקלעכע פּאַר!“... און זיי וועלן דאָך שוין דעמאלט אַוודאי זיין חתן-כלה... וואָס עפעס חתן-כלה? ניין, נישט חתן-כלה, נאָר מאַן און ווייב, כאָ-כאָ... וואָרום חתן-כלה זיינען זיי שוין פון לאַנג... נאָך פון יענעם ערשטן אויפדער-נאַכט, וואָס מע האָט זיי באַזעצט דאָס ערשטע מאָל אין טעאַטער.“

— געדענקסטו דעמאלט, ווען מע האָט אונדז דאָס ערשטע מאָל באַזעצט אין טעאַטער, כאָ-כאָ-כאָ!

„א שאלה אַ ביסל, אויב זי געדענקט?... זי וואָלט וועלן אייביק אַזוי זיצן. וואָרום וואָס קאָן זיין בעסער און ליבער און זיסער, ווי טעאַטער, ווי ייִדיש טעאַטער?“...

„אָך, רבונו של עולם! גלייך ווי זיי האָבן זיך ביידע אָנגערעדט! נו, איז דאָס נישט קיין גאָטס זאָך, זעט מען דען נישט אַרויס פון דעם, אַז גאָט אליין האָט אויף זיי רחמנות געהאַט, אַז גאָט אליין האָט אַראָפּגעקוקט צו זיי פון הויבן און האָט זיי צוגעשיקט יעדן באַזונדער אַן אַנדער שליח, אַן אַנדער אויסלייזער:— איר אָט דעם שלים-מזל שלום-מאיר, און אים — האַצמאַכן...“

און לייבל דערציילט איר אַ שיינע געשיכטע, די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט זיך באַקענט מיטן דאָזיקן פאַרשוין, האַצמאַך. ווי אַזוי ער האָט זיך מיט אים באַפריינדעט, געוואָרן נפש אַחת. און ווי אַזוי דער פּאָטער האָט זיי געפּאַקט און אים מיאוס באַשטראַפט, און ווי אַזוי ער האָט זיך דאָס וואָרט געגעבן צו נעמען נקמה, אַפּצאָלן, אַראָפּרעכענען זיך פאַרן בזיון...“

און דעם גאַנצן פּלאַן פון נקמה, וואָס ער האָט אויסגעאַרבעט, און אַפילו ווי אַזוי ער וועט אַרויסבאַקומען די „קלינגערס“ — אַלעס גיט ער איר איבער מיט אַלע ברעקלעך. ער האָט קיין מורא נישט פאַר איר. וואָס זאָל ער מורא האָבן? ער ווייסט, ער פילט, אַז „ער און זי זיינען פון היינטיקער נאַכט אַן איינס, וואָרום זיי האָבן זיך געגעבן אַ תקיעת-כף. איר האַנט איז אין זיין האַנט, און גאָט איז זייער עדות. גאָט איז אויבן. דאָרט, אין הימל, אַבער ער הערט, גאָט הערט אַלצדינג, אַלצדינג...“

און זייערע בייִדנס אויגן קוקן אַרויף, אין הימל אַריין. און דער הימל איז שוין מער נישט רויט אַזוי ווי פריער. די שריפה ווערט אַלע מינוט קלענער. דער הימל מיטן טומל — שטילער. און אָט האָבן זיך שוין ווידער באַוווּן שטערן אויפן טיפן הימל אין דער דאָזיקער געטלעך-שיינער וואַרעמער סוף-זומערדיקער נאַכט. פריער איין שטערן. נאָכדעם — נאָך איינער און נאָך איינער. און נאָכדעם — גאָר אַ סך, אַן אַ שיעור שטערן. און זיי בייטן זיך, די שטערן, איין שטערן אַהער, דער אַנדערער אַהין, איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף. זיי פּאַלן, פּאַלן.

— זע נאָר, ווי די שטערן פּאַלן... זאָגט רייזל צו לייבלען און דאָס קיל ציי-טערט, און דאָס האַרץ קלאַפט איר.

לייבל צעלאַכט זיך. „שוין זשע האָט זי מורא? מע דאָרף נישט מורא האָבן.“

זאגט ער צו איר און בארויקט זי, ווי אן עלטערער, כאטש, אייגנטלעך, איז זי עלטער - פון אים מיט א יאר. „וואָס דאַרף מען מורא האָבן? שטערן פאַלן ניט, שטערן בלאַנ- דזשען. שטערן בלאַנדזשען“...

און ער גיט איר צו פאַרשטיין, ווי אַ גרויסער, ווי אן עלטערער ברודער, ווי אזוי שטערן בלאַנדזשען. ער ווייסט. ער לערנט דאָך אין חדר, דעריבער ווייסט ער. דער שכל פון די שטערן איז אזוי: „יעדער שטערן איז אַ נשמה פון אַ מענטשן. ווי- הין די נשמה גייט, אַהין גייט דער מענטש. דעריבער מאַלט זיך אונדז אויס, אַז די שטערן פאַלן.

— שטערן פאַלן ניט, שטערן בלאַנדזשען. — זאָגט איר לייבל, קוקנדיק אַרויף, אין טיפן הימל, וואָס ווערט אַלע מאַל מער אַפגערייניקט פון דער פּריערדיקער רויטקייט. נאָר איין עק הימל, אַהין אַראָפּ, איז נאָך אַ ביסל באַדעקט מיט העל- רויטער פאַרב, וועלכע ווערט אַלע מאַל העלער און שיטערער און צעגייט זיך ביס- לעכווייז, ביסלעכווייז. און די שוואַרצע פיגורן, וואָס זיינען פּרונער געווען אזוי צו- נויפגעשפּאַרט, צונויפגעשטויסן אַלע אין איין אַרט, הייבן אָן ביסלעכווייז זיך פּונאַג- דערצושפּרייטן אין אַלע זייטן. און עס לאָזן זיך שוין הערן נאָענטע קולות. אַט באַלד, אַקערשט ווי מע זעט נישט, וועט מע קומען און מע וועט זיי דערזען ויצן אַט אַ דאָ, ביי דער טיר... דאַרף מען אויפשטיין, דאַרף מען גיין... כאַטש עס גלוסט זיך ניט...

— אַ גוטע נאַכט.

— אַ גוטע נאַכט.

און לייבל הייבט זיך אויף פון דער שוועל און לאָזט זיך גיין אַהין, צו דער שריפה, און בלייבט שטיין, דרייט זיך אויס צוריק מיטן פנים צו רייזלען נאָך אַמאַל, נאָך איין מאַל:

— אַ גוטע נאַכט.

— אַ גוטע נאַכט.

נאָך אַ ביסל — און ווערט פאַרשוונדן אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט.

קאַפיטל 32

אַ גוטע וואָך!

שבת צו נאַכט.

עס זיינען אַוועק אַלע גוטע סימנים פונעם גוטן ליבן שבת קודש אין האַלענטשי. מע זעט שוין ניט מער אויף דער „פּריצישער גאַס“ די פיינע ציקאווע בחורים מיט די שוין אויסגעפּוצטע מיידלעך, וואָס האָבן שפּאַצירט אַ גאַנצן טאָג שבת ביז שפּעט פאַרנאַכט אין גערעדט אויף רוסיש (אַ שלעכט געהרגעט רוסיש, אָן הענט און אָן פיס, אַבי רוסיש).

מע זעט שוין ניט מער אויף „גאטס גאס“ קיין יידן און ווייבער. די יידן — אנגעטאן אין שבתדיקע קאפאטעס, און די ווייבער טראגן בריליאנטלעך אין די אויערן (צווייעקעס — אבי בריליאנטלעך).

אויך יידישע קינדער זעט מען נישט מער אין דרויסן זיך שפילן אין א ניי שפיל, אין „יידיש טעאטער“. שוין לאנג האט זיך געזעצט די זון מיט איר גאנצן פראכט און גלאנץ. אויסגעלאשן געווארן איז דער לעצטער פונק פונעם שיינעם וואָ-רעמען בעסאראביער זומערטאָג און אָפּגעטראָטן פון דעם אָרט פאַר דעם שיינעם וואָרעמען שטילן בעסאראביער זומער-אָוונט. וווּ ניט וווּ באַווייזט זיך אַ שטערן, לייכט און בלישטשעט און שמייכלט אַראָפּ צו דער טונקלער שטויביקער ערד.

פרומע ווייבער האָבן שוין לאַנג אָפּגעזאָגט שטילערהייט אין דער פיגצטער „גאָט פון אַברהם- פון יצחק און פון יעקב“, און אַ שטילע מאַדנע בענקעניש האָט זיך געלאָזט הערן, אַ בענקענעש נאָכן „ליבן שבת קודש. וואָס גייט אַהין“... און געלע פיערלעך האָבן זיך באַוויזן פון אַלע פענצטער אַרײַס.

ערלעכע יידן האָבן שוין לאַנג אָפּגעזאָגט הַבְדֵּלָה. אַנדערע האָבן שוין אַפילו אָפּגעזאָגט דעם „המבדיל“ מיט די „אליהוס“ און מיט די איבעריקע „זמירות למוצאי שבת“. און אַנדערע האַלטן נאָך אין מיטן זאָגן. אין רעכטן זינגען, און אין רעכטן באַמקען „אל תירא עבדי יעקב“... או עס הערט זיך אַ בענקעניש אויך אינעם דאָזיקן אָגן. און עס גנבעט זיך אַרײַן אַ טרויעריקער טאָן אינעם דאָזיקן פריילעכן זינגען... שווער, שווער זיך צו שידן מיט דער נשמה יתירה! שווער, שווער זיך צו געזעגענען מיט דער שיינער ליבער בת-מלכה שבת!...

— אַ גוטע וואָך! אַ גוטע וואָך! — זאָגט ישראלי דער חזן מיט אַ טיפן זיפֿץ באלד נאָך דער הַבְדֵּלָה צו דער חזנטע און צו דער טאַכטער, און נעמט זיך זאָגן „ויתן לך“ שייך, אויף אַ קול, און אויסנווייניק רִנָּאָט צו מיטן פינגער. ער קוקט אויף לאהן און טראַכט זיך: „אַט וועט זי באלד מאַכן אַ שמועס פון געלט, פון שייך און פון אַנדערע וואַכעדיקע זאַכן“.

— אַ גוטע וואָך און אַ מזלדיקע וואָך! — ענטפערט אים לאה די חזנטע מיט אַ זיפֿץ און האָט אים ניט אין זינען אַפילו. זי קוקט גאָר אויף דער טאַכטער, אויף רייזלען, וואָס זיצט עפעס מאַדנע פאַרטראַכט איינע אַליין אין אַ ווינקעלע.

— פון וואָס טראַכט אַצינד דאָס קינד, מיר זאָל זיין פאַר איר קאַפּ? — אַזוי טראַכט לאה און עס טוט איר וויי דאָס האַרץ אויף איר קינד.

לאה האָט שוין לאַנג חרטה דערויף, וואָס זי האָט זיך באַגאַנגען צו דער טאַכ-טער אַ ביסל צו ירגזונדיק, צו שטרענג... „מיט אַ בת-יחידה, מיט אַ ציטעריקע, איין און איינציקע, טאָר מען ניט אַזוי... זי ווייסט דאָס גאַנץ גוט, אַז מע טאָר ניט... עס איז שוין אַבער אַ פאַרפאַלענע זאָך. זי קאַן שוין צוריק ניט כאַפּן... און ווער שמועסט, איצט — אַוודאי ניט, אויס טעאטער, זיי פאַרן שוין, זאָגט מען, היינט ביינאָכט אַוועק צו אַלדע גוטע יאָר“... (מיינען, מיינט זי, אייגנטלעך, „צו אַלדע שוואַרצע יאָר“). נאָר למאי זאָל זי שעלטן יידן אויף אַ פולע וואָך...).

אַ ביסל טוט לאהן באַנג וואָס דאָס יידישע טעאטער פאַרט אַוועק.

ווינציקער מיט א טארעראם אין שטאָט. — טרייסט זי זיך אליין. — האלענטיש איז זיך באַגאַנגען ביו אהער אָן א יידיש טעאַטער. וועט מען זיך באַגיין מסתמא ווייטער אויך, האָסטו געזען אַ ביסל!... און דאָס קינד וועט מסתמא פאַרגעסן, צי ס'איז גאָר אַמאָל געווען טעאַטער אויף דער וועלט... אַ קינד בלייבט אַ קינד. זי וועט איר קויפן אַ פאַר נייע שיכלעך, וועלן זיך פאַרהיילן אַלע ווונדן... און ווער שמועסט נאָך דערצו צוקערקעס, „מאַרמעלאַדן“ און כדומה אַזעלכע גוטע זאַכן, ווען זי ברענגט איר צוטראַגן מאַרגן, אַם ירצה השם, פונעם מאַרק... אוי, אַ דונער איז איר! מאַרגן איז זונטיק, אַ מאַרקטאָג, כמעט אַ יאַריד, און זי האָט נאָך ניט, איר זאַלט זאָגן. אַן אויסגעריבענעם גילדן אַפילו! מע באַדאַרף זיך אַ נעם טון צו ישראלין, עס גייט אזא וואָך, האָסטו געזען אַ ביסל!...“

די דאָזיקע געדאַנקען פאַרטראַגן אונדזער חזנטע אין אַזעלכע וואַכעדיקע דרכים אַריין, אַז זי פאַרגעסט אויף אַ וויילע אין רייזלס קריוודע. און רייזל — לאַזט זי צורו. רייזל איז נישטאַ. רייזל איז ווייט, ווייט פון דאַנען...“

דאָס הייסט, דערווייל איז זי נאָך דאָ. ווו וועט זי אַבער מאַרגן זיין? מאַרגן... אַ דאָס ווייסט קיינער ניט, קיינער ניט, נאָר זיי אין צווייען, דאָס הייסט, זי און לייבל... און נאָך צוויי מענטשן ווייסן פון דעם סוד: דער דירעקטאָר פונעם יידישן טעאַטער און זיין מענטש, שלום־מאיר... אַט דער שלום־מאיר האָט אַפגערעדט מיט איר ערשט היינט אינדערפרי, בעת אַלע זיינען געווען אין שול, אַז נאָך האַלבע נאַכט, ווי דער זייגער וועט נאָר אויסשלאַגן צוועלף, אַזוי זאַל זי... אַך, זי ווייסט שוין, זי ווייסט שוין וואָס!... און נאָר זי און ער, און ווייטער קיינער נישט, קיינער נישט!... אין עס טוט איר הנאה, וואָס זי ווייסט אַזא זאַך, פון וועלכער די מאַמע הייבט נישט אָן צו וויסן... אַ מצווה אויף איר! אַ מצווה! שלום־מאיר איז גערעכט. ער זאָגט: „האַט זי נישט געזאַלט נעמען אַ מיידל און פאַרשליסן זי אין שטוב, איינע־אַליין, האַלטן זי ווי מע האַלט „אַ פייגעלע פאַרשלאָסן אין אַ שטייגעלע“. קיין פרייע מינוט, קיין קאַפּ ניט אויפצוהייבן! פאַר פרעמדע זינג נישט! אין טעאַטער גיי נישט! אַהין קוק ניט! דאָרט שטיי ניט!...“ וואָס איז מען עפעס, פאַרקויפט צו טאַטע־מאַמע? קנעכט איז מען ביי זיי? אַדער וואָס?... אַזוי זאָגט שלום־מאיר און איז גערעכט. זייער גע־רעכט!... אַם ירצה השם, מאַרגן אין דער פרי, אַז די מאַמע וועט אויפשטיין און דערזען, אַז „דאָס פייגעלע איז אַרויסגעפלוין פונעם שטייגעלע“ — אוי, וועט זי חרטה האָבן! אוי, וועט זי וויינען!... עס וועט שוין אַבער דעמאָלט זיין צו שפעט. עס וועט איר שוין געמאָלט זיין אַ גוטע וואָך.

— אַ גוטע וואָך און אַ מזלדיקע וואָך!...“

וויי טוט איר דאָס האַרץ נאָך אויף איינעם, אויפן טאַטן. „דער טאַטע נעבעך — אויף אים איז יאָ אַ רחמנות... ער האָט זי אַזוי ליב געהאַט. מיט אים איז זי תמיד געווען אַזוי נאַענט. ניט זוי אַ קינד מיט אַ פאַטער. נאָר כמעט ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער, ווער וועט מיט אים שפילן חנוכה אין „דריידל“? ווער וועט ביי אים אַרײַסנעמען פסח דעם אַפיקומן פון אויטער דעם קישן? ווער וועט אַנרייסן

גרינס אויף שבועות? ווער וועט גיין מיט אים שמחת-תורה אין שול אריין? און ווער וועט זינגען מיט אים זמירות?...

און רייזעלע דערמאנט זיך, ווי ערשט ניט לאנג פלעגט זי נאך שבת צונאכטס זינגען מיטן טאטן אינאיינעם די „אליהוס“ און גלאט יידישע זאכן און שטיקלעך, וואס דער טאטע האט זי אויסגעלערנט. און די מאמע בעת-מעשה פלעגט צעבלאזן דעם סאמאואאר און מאכן טיי.

איין ליד געדענקט רייזל, פלעגן זיי זינגען אלע שבת צו נאכטס, און דעם חזן איז געווען אויפגעלייגט אויפן הארצן. דאס ליד הייסט „משיח“ און זינגען דארף מען אים האלב אויף יידיש און האלב אויף גוי'ש. דער חזן צו איר אויף יידיש און רייזל צו אים אויף גוי'ם:

ער: „וואס וועט דעמאלט זיין?“

זי: „קאניעץ למר גלותנו.“

ער: „וויזו וועלן זיין גיין?“

זי: „מי פאדיאם לארצנו.“

ער: „וואס וועט דארטן זיין?“

זי: „שם נאידיאם גואלנו.“

ער: „ווער זשע וועט דאס זיין?“

זי: „נאש משיח צדקנו.“

ער: „ווען זשע וועט דאס זיין?“

זי: „סקארא במהרה בימינו.“

ביידע (גיד): „יום גילה, יום רינה,

יום דיצה, יום חדוה.

גילה, רינה, דיצה, חדוה.

אהבה ואחוה!“

און נאך אמאל: יום גילה, יום רינה... —

טאמער וואלט שוין געווען אמאל גענוג „געלע-גרינעז“ — מישט זיך אריין די מאמע מיטן סאמאואארל. — לאמיר בעסער טרינקען צו גלעזלעך טיי, האסטו געזען א ביסל... —

אך, ווי גוט, ווי ליכטיק, ווי פריילעך! און דאכט זיך, אט ערשט איז דאס געווען, און דאך — אזוי לאנג, אזוי לאנג, גאט ווייסט ווען!... און עס נעמט זי ארום א מורא-דיקער, א שווארצער אומעט. און עס איז איר שווער דאס הארץ. און עס איז איר ענג אין האלדז. אט-אט וועט זי זיך צעוויינען... דערזעט דער פאטער, ווי זי זיצט איינע אליין עפעס פארזארגט אין א ווינקעלע, גייט ער צו צו איר זינגענדיק, גלעט איר די שיינע, שווארצע גלאנצנדיקע האר און בייגט זיך אן צו איר:

— וואס איז דיר, טאכטער?

— גארנישט... א גוטע וואך!

און זי פאלט צו מיט איר הייסן קאפ צום חזנס ברוסט, טוליעט זיך צו צו אים און קושט אים, און האלדזט אים.

מען איז זיך מוחל

א.

נח-וואַלף דער קצב

דער טאָג פון ערב יום-כפור זאל זיין דריי מאָל אזוי גרויס ווי ער איז, וואָלט ער אויך געווען קאָרג פאַר נח-וואַלף דעם קצב. ער זאל פאַרטיק ווערן מיט זיין אַרבעט ביז דער גרויסער ערב-יום-טובדיקער מנחה.

און אַרבעט האָט נח-וואַלף גענוג — ער דאַרף זיך איבערבעטן מיט שטאַט יידן, בעטן מחילה ביי אַלע זיינע קונים, וואָס קויפן ביי אים פלייש און ביי אַלע זיינע שכנים, וואָס וווינען מיט אים אויף איין גאַס, וואָס שטייען לעבן אים אַ קלייט לעבן אַ קלייט, און וואָס זיצן מיט אים אַ שטאַט לעבן אַ שטאַט אין דער קצבישער קלויז.

ס'איז נישטאָ אין שטאַט אַ מענטש, וואָס נח-וואַלף דער קצב זאל מיט אים נישט האָבן געהאַט עפעס אַ סטיטשקע. נישט מחמת נח-וואַלף דער קצב איז חלילה אַזאָ שלעכטער מענטש, נאָר ס'איז ביי אים, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך, אַ פאַדלער כאַראַקטער — זיך קריגן מיט דער וועלט.

קומט איר צו אים אין יאַטקע נאָך פלייש, זאל ער איך אַפּבאַדן מיט אַ שעפל קאַלט וואַסער, ער ווייסט אַליין נישט פאַרוואַס.

עס קומט אַריין אַ בעל-הביתטע.

— רב נח-וואַלף, האָט איר פּריש פלייש?

ענטפערט איר נח-וואַלף:

— ווי קומט צו מיר פּריש? פאַרשטונקען פלייש אויב איר דאַרפט, קאַנט איר

ביי מיר קריגן...

אָדער: — רב נח-וואַלף גיט מיר עפעס אַ גוטן חלק.

— איך וועל איך געבן סאַמע דעם חלק, וועלכן איר פאַרדינט...

אָדער: — וואָס גיט איר עס מיר פאַר אַ נבלה, וואָלט איך וועלן וויסן?

— ווי קומט אַ נבלה זיין אַ מבין אויף אַ נבלה?...

אט אזוי גראב באגייט זיך נח-וואָלף מיט זיינע קונהטעס די בעל-הביתטעס. פון דינסטן שמועסט מען נישט. א דינסט, אז זי דארף גיין אין יאָטקע אַריין, פאַר-שעלט זי זיך איר געביין. זי וויסט פריער, אז פון נח-וואָלף דעם קצב וועט זי נישט גוט אָפּשניידן: אָדער ער וועט איר דערלאַנגען מיט אַ לעקער איבערן פנים פון אויבן אַראָפּ, אָדער ער וועט איר אַנטון דעם קויש אויפן קאַפּ, אָדער ער וועט זי גאַר דורכטרייבן;

— גיי דיר, גיי געזונטערהייט צו אַן אַנדערן, פאַראַן גענוג קצבים אַן מיר. פון דעסטוועגן, איינס צום אַנדערן געהער זיך נישט אַן. נח-וואָלף דער קצב איז טאַקע אַ בעסן, אַ משוגענער, און דאָך וועט מען צו קיין אַנדערן נישט גיין, וואָרום נח-וואָלף דער קצב איז דער ערלעכסטער פון אַלע קצבים. אַלע ווייסן, אַז זיין וואַג איז אַ וואַג, און זיין וואַרט איז אַ וואַרט. זאָגט ער אייך, אַז דאָס פלייש איז נעכטן געקוילעט, דאַרפט איר אים דאָס אַנדערע מאָל נישט איבערפרעגן. זאָגט ער אייך צו אַ מילך, אַ לונג-און-לעבער אָדער אַ פּוס אויף שבת — קאָנט איר שלאָפן רויק. היינט וועט ער אייך נישט אַריינגיין אין קיין גנבישע שטיק מיט די דינסטן און נישט מאַכן יד-אַחת מיט די קצבים, און דעריבער גראַבן אויף אים די דינסטן, ווי ווייט זיי קאַנען, און די קצבים וואַלטן אים דערטרונקען אין אַ לעפל וואַסער. ווי אַ בייך אין האַלדו שטייט זיי נח-וואָלף. אַ יד אַן עקשן, שפאַרט ער זיך אייך — איז ווי אַן אַקס פאַר דער שחיטה, פונעם אַרט נישט צו רירן. און אַליין זעט ער אויס אויך ווי אַן אַקס, ווי אַ וויזעלטיער. אַ הויכער, אַ ברייטער, מיט אַ רויט פנים און אַ פאַר ידים, אַז ער נעמט האַקן פלייש, איז מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי דער אַקס אָדער די בהמה האָט עפעס חוטא געווען און איז פאַרמשפּט געוואָרן צעהאַקט און צעשניטן צו ווערן פון זיינע הענט.

— אַ יד אַ רוצח! — זאָגט מען אויף אים אין שטאַט און מע האָט פאַר אים מורא.

נאָר אויב אַ גאַנצן יאָר עסט זיך נח-וואָלף דער קצב — אייך איטלעכן אין די ביינער אַריין, איז דאָס נאָר ביז תשובה-טעג; און קומען אַן די תשובה-טעג, איז אים נישט צו דערקענען. פונעם ערשטן טאָג ראש-חודש אלול ווערט ער שוין אַן אַנדער מענטש. ער ווערט פרום, האָט מורא פאַר גאָט און פאַר אַן עבירה און פאַר אַ בייזן חלום; הערט אויף צו קריגן זיך מיט די קצבים; צו די בעל-הביתטעס ווערט ער ווייך ווי פוטער, צו די דינסטן — גוט, כאָטש לייג אים צו צו אַ מכה — גאָר נישט דער נח-וואָלף, אַפילו דאָס פלייש האַקן האַקט ער אַן רציחה, ווי אַלע מאָל, נאָר פאַוואַלינקע, מיט רחמים. גאָר נישט דער נח-וואָלף.

ערב יום-כפור ווערט ער פאַרטיק פאַר פרי; פאַרשלאָסן די יאָטקע, דאוונען האָט ער געדאוונט מיטן ערשטן מנין, טוט ער אַן די יום-טובדיקע קאַפּאַטע און גייט פון שטוב צו שטוב צו אַלע זיינע קונים און שכנים, פריינד און באַקאַנטע, זיי איבערבעטן, זיך מוחל זייק;

— אַ גוט יום-טוב! טאַמער האָב איך אַיך אַנגערירט מיט אַ קרום וואַרט, בעט איך אייך איבער און ווינטש אייך אַ חתימה טובה.

דערויף ענטפערט מען אים: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין.“ — און מע בעט אים זיצן און מע איז אים מכבד מיט לעקער.

ב.

סאנע דער וואסער-פירער

— די גאנצע שטאט איז ביי אים אין די הענט, כחומר ביד היוצר — ווי א פערדל אין א וואגן. ברצותו מקצר וברצותו מפצר — וויל ער — גייט ער, וויל ער — שטייט ער. א רוח זיי אין טאטן אריין, די בעלי-בתים. ווילן זיי וואסער, זאלן זיי צורעכט מאכן די גרעבלי. אַניט — זאלן זיי טרינקען קדחת מיט רביעית און נישט האָבן קיין טענות צו סאנע דעם וואסער-פירער: „רב סאנע, וואסער! רב סאנע, וואסער!“

אזוי טענהט זיך אויס סאנע דער וואסער-פירער מיט זיך אליין, זיצנדיק אויפן לידיקן פעסל, און אונטערשמייסנדיק דאָס פערדל, קרימט ער איבער די בעל-הביתטעס, ווי זיי שטייען ביי דער שוועל פון זייערע הייזער און שלעפן אים יעדע צו זיך: „רב סאנע, וואסער! רב סאנע, וואסער!“.

סאנע ענטפערט זיי נישט דאָס אַנדערע וואָרט. סאנע איז בכלל א יוד א שוויי-גער. רעדן רעדט ער נאָר אָדער מיטן פערדל, אָדער מיט זיך אליין. זיצנדיק אויפן פעסל, זאָגט ער תהילים א קאָפיטל נאָך א קאָפיטל, און אז ער קומט צווישן מענטשן, שווייגט ער. איר קאָנט אים זידלען, איר קאָנט אים חנפהנען — פאַר אים איז אַלץ איינס. האָט ער וואָסער אין פעסל — וועט ער אייך אַנגיסן א פולע דייזשע, האָט ער נישט — מעגט איר רעדן פון היינט ביז מאָרגן. כאָפן זיך, לויפן, מקריב זיין צוליב אייך, זיך און דאָס פערדל — דאָס איז ער נישט מחויב.

דערפאַר אָבער אז עס קומט פרייטיק, איז די צוויי גילדן מיטן קוילעטש — דאָס מוז זיין, אַניט — וועט ער בלייבן שטיין נעבן אייער שטוב, נישט רירן זיך פונעם אָרט ביז מאָרגן, אזוי אז די גאנצע גאָס וועט וויסן, אז איר האָט נישט צו צאלן דעם וואָסער-פירער פאַר וואָסער...

א מאָדנער יוד אָט דער סאנע דער וואָסער-פירער. אליין איז ער א קורצינקער און א גראָבינקער, כאָפט דעם אַנבליק פון זיין פעסל מיט וואָסער. טראָגן טראָגט ער א גויש פעלצל מיט א שמויסן-היטל. די שטייול זיינען ביי אים שטענדיק חרוב, די כאַליוועס — מיט א שטריקל אַרומגעבונדן. ווינטער טראָגט ער געפלאַכטענע הענטשקעס אויף די הענט מיט גרויסע לעכער. וואָנסיס האָט ער האַלבע, נאָר סימנים פון וואָנסיס, און אויגן האָט ער קליינע, קוקט בלינדלעך און זעט נישט, ווי העכער האַלב וואָסער ווערט ביי אים אויסגעפליעסקעט פונעם שפונט.

דאָס איז דערפאַר, וואָס די גאָסן זיינען נישט געפלאַסטערט, טאַנצט דאָס וועגעלע אַהין און אַהער; און מחמת די רעדער זיינען ביי אים קיינמאָל נישט גע-

שמירט, קאן מען הערן פאר אַ מייל, און סאַנע דער וואַסער-פירער פאַרט מיטן פעסל.
 קומען אַרויס צו אים די בעל-הביתטעס אַקעגן, איטלעכע מיט אַן אַנדער טענה:
 — איר האָט מיר אַנגעגאַסן אַ האַלבע דייזשע מיט וואַסער!
 — ווען וועט איר שוין ברענגען מיר אויך אַמאַל וואַסער?
 סאַנע קוקט אויף זיי מיט די קליינע בלינדלעכע אויגן, ענטפערט נישט דאָס
 צווייטע וואָרט, גלייך ווי נישט אים מיינט מען.
 — שלים-מול! — רופט מען אים אין שטאַט און מע ליידיט פון אים דעם
 גינהום.

נאָר אין מאָל אין יאָר דאַרף מען סאַנע דעם וואַסער-פירער נישט דערמאַנען
 וועגן וואַסער. דאָס איז דער טאַג פון ערב יום-כפור.
 פון כאור הבוקר ביז האַלבע טאַג ווערן ביי אים אַלע דייזשעס אַנגעפילט מיט
 וואַסער, און סאַנע וואַרפט אַראָפּ פון זיך דאָס גויזשע פעלצל מיטן שמויסן-היטל,
 טוט אַן די שבתדיקע קאַנגאַרענע קאַפאַטע מיטן קאַלינקאַרענעם קאַשקעט. אַן
 אויסגעצוואַגענער און אַ צוגעקעמטער, זעט ער אויס ווי אַ באַיאַרטער אַלמן צו
 דער צווייטער חנפּה. פון שטוב צו שטוב גייט ער צו זיינע בעל-הביתטעס איבער-
 בעטן, זיך מוחל זיין:
 — אַ גוט יום-טוב! טאַמער האָב איך אייך אַנגערירט מיט אַ קרום וואָרט,
 בעט איך אייך איבער און ווינטש אייך אַ חתימה טובה.
 ענטפערט מען אים: „גם אתם, לאַז גאָט מוחל זיין.“ — מע בעט אים זיצן
 און מע איז אים מכבד מיט לעקעך.

ג.

רפאל בעל-משגיח

רפאל איז אַ משגיח. ער גיט אַכטונג.
 אויף וואָס גיט ער אַכטונג? אויף אַלצדינג. ער גיט אַכטונג אויף דער תלמוד-
 תורה, די קינדער זאָלן נישט גיין נאַקעט און באַרוועס; אויפן ביקור-חולים, אַרעמע
 לייט זאָלן דאַרט נישט אויסגיין פאַר הונגער; היינט גיט ער אַכטונג אויף די בחורים
 וואָס זיצן אין בית-המדרש און לערנען, זיי זאָלן האָבן וואָס צו עסן און נישט
 גיין אין צעריסענע שטיוול. און גלאַט אויף אַרעמע לייט אין שטאַט גיט ער אַכ-
 טונג, זיי זאָלן האָבן אויף שבת און אויף יום-טוב.
 ער אַליין טאַקע גייט דאָס פון זייערטוועגן איבער די הייזער, קלייבט קאַפּי-
 קעס, נעמט צונויף פון זייערטוועגן אויף חתונות, אויף בריתן, אויף פּדיון-הבנים
 און אויף אַנדערע שמחות. לאַזט נישט דורך קיינעם. רייסט פון טויט און פון לע-
 בעדיקע, און קריגט זיך, זידלט זיך און שלאַגט זיך פאַר „זיינע“ אַרעמע לייט.
 אַ גאַנצע וואַך גייט ער אים מיט אַ שטעקן, און ערב-שבת און ערב-יום-טוב
 — מיט אַ זאַק אויף די פלייצעס. אין דעם דאָזיקן זאַק וואַרפט איר אים אַריין וואָס

איר האָט: אַ שטיקל ברויט, אַ פולקע פון אַן עוף, אַ געבאַקענעם קאַרטאָפּל, אַן אווערקע, אַ קנאַבל, אַ ציבלקע, אַ ביינדל — אַלצדינג איז סחורה. און פרוווט, אַדרבה, וואָרפט נישט אַריין רב רפאלן אין זאַק אַריין גאַרנישט נישט, וועט איר קריגן געזידלט, און אַז איר וועט זיך שטעלן אויסטענהן, קאַנט איר אים נאָך אַריינברענגען אין כעס, און ער קאַן אייך געבן מיטן שטעקן.

רפאל איז אַן אויסגעדינטער סאַלדאַט, אַ ניקאַלאַיעווסקער, און האַלט זיך גלייך, ווי אַ סטרונע, און גייט, ווי אַ סאַלדאַט. אַז איר ווילט, קאַנט איר זען ביי אים אונטער דער קאַפּאַטע, אויפן לייבל, אַ מעדאַל פון ניקאַלאַיעו. צוויי מעדאַלן: איינע אַ זילבערנע, די אַנדערע אַ בראַנדזענע. און ער האָט צו דערציילן פון ניי-קאַלאַי פּאַוולאַוויטשן מעשיות מיט מעשיות. נאָר וווּ האָט ער צייט צו דערציילן מעשיות, אַז ער האָט אויף זיך אַזוי פיל אַרבעט? אַ קלייניקייט — אַ מענטש אַ משגיח!

ווער האָט אים געמאַכט פאַר אַ משגיח — ווייסט קיינער נישט. ווער צאַלט אים און וויפּל באַקומט ער פאַר זיין אַרבעט — ווייסט קיינער נישט. קיינער ווייסט נישט און קיינער געמט ביי אים נישט אַפּ אַ דין-וחשבון. מע גלויבט אים. מע ווייסט, אַז וואָס רפאל פאַרדינט פאַר זיין אַרבעט — מעגן דאָס די שונאים האָבן אויף זייער פאַרמעגן, וואָרום ער אויף זיך אַליין באַדאַרף גאַרנישט. און ער גייט מיט דעם גאַנג, אַז איר באַדאַרפט אויך גאַרנישט. ער קאַן זיך פאַרגינען אייך זאָגן מוסר, למאי איר גיט אויס געלט אויף דער רוח ווייסט וואָס, בעת אין שטאַט זיינען דאָ אַזוי פיל אַרעמע לייט. די גאַנצע וועלט איז ביי אים באַשאַפּן געוואָרן נאָר פון די אַרעמע לייטס וועגן. דערזעט ער אויף אייך אַ ניי מלבוש, וועט ער עס אַ טאַפּ טון און וועט אייך אַ פּרעג טון: „וואָס קאַסט?“ און וועט געמען אויס-רעכענען אייך, וויפּל אַרעמע לייט וואָלט מען געקאַנט דערמיט אויסקליידן. קומט ער צו גיין אויף אַ חתונה, אַ ברית, איז דאָס ערשטע, וואָס קומט אים אויפן זינען: „וויפּל אַרעמע לייט וואָלט מען מיט אַזאַ סעודה געקאַנט אָנהאַדעווען?“... און ער וואָרט אַפּ, ווען וועט דער עולם אַפּבענטשן און צעגיין זיך, בכדי ער זאָל קאַנען צונויפנעמען די איבערגעבליבענע שטיקלעך פאַר זיינע אַרעמע לייט.

ווי אַלט איז ער? — דאָס ווייסט קיינער נישט, און ער אַליין — אויך נישט. ער איז שוין אַ ביסל טויבלעך. אַז איר רעדט צו אים און ער דערהערט נישט, צעשרייט ער זיך אויף אייך, אַז „איר שפרעכט אים אַפּ אַ גוט אויג“, און איר מוזט רעדן העכער. אויך די ראיה איז די לעצטע צייט ביי אים אַ ביסל געשלאָגן. אַז ער גייט קוקט ער גלייך און טאַפט מיטן שטעקן. ער טרעפט אַבער אַהין, וווּ מע דאַרף, און אַז מע גיט אים, דערזעט ער, און אַז מע גיט אים נישט, ביזערט ער זיך, קלאַפט מיטן שטעקן:

— איר האָט שוין היינט זיך אַנגעפרעסן, דאַנקען גאַט, און אַנגעזליאַקעט, און איצט רויכערט איר זיך אַ פאַפּיראַסל. אייך איז, קיין עין-הרע, גאַנץ גוט! און דאָס ווייסט איר, אַז מיינע אַרעמע לייט פאַסטן נאָך פון נעכטן אַן, יאָדראַ וואַשי קאַטשקי... דאָס איז זיין יונישע קללה, וואָס ער איז מכבד מיט איר קליין און גרויס.

ענטפערן אים דערויף איז ארויסגעווארסן — מע קאן נאך הערן פון אים ערגערע
דערטער...

— נאט איך אזא מין אנשיקעניש! — זאגט מען אויף אים אין שטאט. און
מע באהאלט זיך אויס פון אים, טאמער וועט ער נישט געפינען.
קיין קינדער האט ער נישט. ער האט זיי אלעמען איבערגעלעבט. ער האט נאך
אייניקלעך, וואס האלטן אים אויס מיט גרויסע צרות — און דאס גיט אים די מעג-
לעכקייט, אז ער זאל זיך קאנען אינגאנצן אפגעבן צו זיינע ארעמע לייט טאג ווי
נאכט ארומגיין איבער דער שטאט, זשעברעווען, שלעפן, רייסן, דעקוטשען, איינעסן
זיך אין די ביינער אריין, זידלען זיך און שעלטן זיך אויף יוניש.
נאך איך טאג אין יאר איז פאראן, וואס אונדזער בעל-משגיח לאזט צורירן דעם
עולם. דאס איז דער טאג פון ערב יום-בפור.

ער האט שוין באזארגט זיינע ארעמע לייט נאך פון נעכטן, זיך איבערגעקריגט
מיט דער גאנצער שטאט, אויסגעוויזן מיט ראיות, אז ארעמע לייט באדארפן אויך
שלאגן כפרות, אז ארעמע לייט באדארפן אויך האבן מיט וואס צו פארפאסטן זיך
— עס גייט אזא הייליקער טאג, יאדרא וואשי קאטשקי!... און איצט מארשירט ער
מיט זיינע אלטע סאלדאטסקע פיס איבער דער שטאט, שוין אן א זאק און אן א
שטעקן, יום-טובדיק, מיט ביידע ניקאלאיעווסקי מעדאלן אויף דער ברייטער ברוסט.
און מחמת דעם שטעקן האט ער געלאזט אין דער היים, גייט ער הארט ביי די ווענט,
פון שטוב צו שטוב, איבערבעטן דעם עולם, זיך מוחל זיין: — א גוט יום-טוב! טאג-
מער האב איך איך אנגערירט מיט א קרום ווארט, בעט איך איך איבער, און ווינטש
איך א חתימה טובה.

ענטפערט מען אים: „גם אתם, לאז גאט מוחל זיין!“ — מע בעט אים זיצן
און מע איז אים מכבד מיט לעקעך.

מען הוֹלִיעַט

א.

אליק דער מעכאַניק

פֿאַרשטייט זיך אַז ער איז אַ שניידער. און נישט נאָר אַ שניידער, נאָר אַ שניידערל, דאָס מיינט, אַז ער איז אַ קליינטשיקער מיט קורצע פיסלעך, מיט קליינטשיקע הענטלעך, מיט אַ קליין בערדעלע. נאָר אַ קול האָט ער דווקא אַ געמ־בע, אַ באַסאָווע שטימע. אַלע ווונדערן זיך. ווי קומט צו אַזאַ קליין יודל אַזאַ באַסאָווע און געדיכטע שטימע? נאָר קשיות פרעגן איז קיין קונץ נישט. למאי ווי קומט אַזאַ קליין יודעלע, ער זאָל אַריינגיסן אין זיך אַזוי פיל בראַנפּן, אַז עס קומט שמחת־תורה?

אַבער טאַקע נאָר שמחת־תורה. אַ גאַנץ יאָר טרינקט ער נישט — נישט קיין בראַנפּן, נישט קיין וויין, נישט מחמת ער האַלט ניט פונעם ביטערן טראַפּן, נאָר איבער אַן אַנדער טעם — ער האָט נישט. ער איז נעבעך אַ גרויסער אַרעמאַן. מע קאָז זאָגן, אַן אביון. קינדער, קיין עין־הרע, אַ סך. און אַרבעט — וואָס אַ יאָר, וואָס אַ יאָר ווינציקער. אַן אויסכאַפעניש זאָל קומען אויפן „גאַטאַוויך פּלאַטיעור“ (גרייטע קליידער)! זינט עס האָט זיך געעפנט אין שטאָט דער „גאַטאַוויך פּלאַטיעור“, איינגעזונקען זאָל ער ווערן, און ס'איז געוואָרן אַ מאַדע פאַרטיקע קליידער, און נאָך אויף אויסצוצאָלן דערצו, האָט אליק דער מעכאַניק, פאַרלוירן איינציקווייז אַלע זיינע בעלי־בתיים.

וואַלט כאַטש דער „גאַטאַוויך פּלאַטיעור“, אַ מיתה־פּאַהיבעל זאָל אויף אים קומען, וועלן צושארן אַמאָל אַ שטיקל אַרבעט. איז ווי לאַנג ער קרענקט! למאי זאָל אַ ייד פאַרדינען אַ שטיקל ברויט? אַמער לאָז אַ גוי האָבן פרנסה. אַ גוי איז בילכער. כאַטש אַפילו ס'איז אַ פאַדראַסיקע זאָך. מילא, אַז ער האַלט אַ צושניידער אַ גוי, איז כאַפּט אים בעני, אַ גוי אַ צושניידער שניידט־אויף אַן אַנדערן פּאַסאַן. אַבער שטעפּ־בכטס? פאַרוואַרפעכטס? אונטערנייהעכטס? דערויף מוז מען שוין אויך קומען צום גוי? און עק! אייניען אַ קנעפל, צוסטריגעווען אַ בענדל, אויספרעסן אַ קאַלנער — דאָס קאָן שוין אויך נישט אַ יוד?

וואלט דער גאטאוויך פלאטיעווי, א שלאק זאל אים טרעפן, כאטש אליין געווען א גוי. איז ניין דוקא א ייד, און נאך וואסער א ייד א כשרער ייד און הייסט רב ליזער. ער איז א געוועזענער חייט, נאר היינט איז ער א בעלה-בית, א חשוב ביי נאטשאלסווע, און פארט אלע זומער „זאגראניצע“ (אויסלאנד) און ברענגט פון דארטן צו פירן אלע יאר נייע מאדעס מיט נייע זשורנאלן. אין שול זיצט ער אויבנאן. עליות קויפט ער זיך די פעטסטע, שידוכים טוט ער די יענסטע, אז ער איז געווען אמאל א שניידער, האט ער שוין לאנג פארגעסן. דעם נאמען חייט קאן ער גאר ניט הערן. א „נאש-בראט“ לאזט ער נישט אויף די אויגן. טרייבט ארעמע לייט מיט שטעקנס. און גאט זעט און שווייגט!

אדרבה, וואס א יאר, ווערט „ליזער גאטאוויך פלאטיעווי“ רייכער. צו אים צו-צוטרעטן — דארף מען שוין גאר האבן א זכיה: א גלעקל ביי דער טיר! א גליק, וואס ס'איז כאטש פאראן איין טאג אין יאר אזעלכער, וואס מע קאן דעמאלט צו אים צוטרעטן אן זכות-אבותן, אן גלעקלעך, אן קלינגעניש. דאס איז דער טאג פון שמחת-תורה.

שוין אין דער פרי, בעת אנדערע יידן זיינען נאך אין שול, איז אליק דער מעכאניק, ווי די גאנצע חברה הוליאקעס, לאנג אן אפגעדאוונטער, אן אויסגע-טרונקענער און אן איבערגעביסענער. און מע גייט שוין ארומגענומען אלע מיט א געזאנג איבער די גאסן, פון איין נגיד צום אנדערן, גוט יום-טוב בעטן, און צום אלעם ערשטן גייט מען צום נייעם נגיד, „רב ליזער גאטאוויך פלאטיעווי“ (לכבוד שמחת-תורה האט מען אראפגענומען דאס גלעקל פון טיר). פון גאנץ פרי אן שטייט צוגעגרייט אויפן טיש בראנפן און ביר און וויין א פלעשל, מיט אלערליי פארבייסן. רב ליזער אליין גייט זיי אקעגן מיט א פארטיק שמייכלעך און בעט אליק, ער זאל מאכן קידוש. טוט אים אליק צוליב און מאכט דעם ברייטן יום-טובדיקן קידוש אויף זיין גראבער באסאווער שטימע, דרייט און ציקלט זיך מעשה חזן, און די חברה הוליאקעס ענטפערן אים מיטן כאר, ווי זינגערלעך דעם חזן:
— א—א—א—מ—ן!

„ליזער גאטאוויך פלאטיעווי“ קלויבט כלומרשט נחת פונעם קידוש, און ליזעריכע כלומרשט קוועלט אויך, ציטערט, מע זאל איר נישט פארגיסן דאס טיש-טוב, נישט צעברעכן א גלעזל, אדער חלילה אן אנדער שאדן, און ביידע שעצן זיי זיך גליקלעך, אז זיי דרייען זיך ארויס פון אליקן אן א סקאנדאל, ווארום אליק דער מעכאניק, אז ער איז רעכט אונטערן גלעזל און ווערט גוט פארקנאקט, קאן ער דערציילן דעם נייעם נגיד מיאוסע מעשיות. ער קאן אים אונגעמען פאר א האנט און זאגן אים דעם גאנצן פסוק גאנץ איידל און פארשטעלט:

— הער זשע אויס, ברודער גאטאוויך פלאטיעווי! כאטש דו ביסט די כפרה פאר א גוי, די כפרה מעגסטו זיין פאר אלע גוים, אין כאטש דו האסט פיינט א יידן ערגער ווי א ייד חזיר, נאר אזוי ווי מיר האבן היינט יום-טוב אויף דער גאנצער וועלט, און אזוי ווי דו האסט אונדז מכבד געווען מיט לעקעך און בראנפן, טא לאמיר טרינקען לחיים, און לאמיר זיך ווינטשעווען דערלעבן איבעראאר שמחת-

תורה, און זיין די אייגענע יעדן וואָס מיר זיינען, און לאַמיר זיך צעקושן אין די פּיסקלעך, און לאַז די וועלט נישט וויסן, אַז דו ביסט אַ חייט בן חייט, און אַ פּאַרד, און אַ שונא-ישראל, און אַ רוח אין די שונאים טאַטנס טאַטן אַריין!
 אַפּגעפּאַרטיקט זיך מיטן נייעם נגיד, לאַזט זיך חברה הוליאַקעס מיטן געזאַנג צו די איבעריקע נגידים. דאָרט ווערט דער קידוש איבערגעחזרט מיטן זעלבן פּאַראַד, און מיטן כאַר. דערצו ווערט צוגעזעצט נאָך אַ פּאַר שטיקלעך פון ימים נוראים, וואָס אליק איז דערויף אַ גרויסער קינצלער, און אַז איר וועט אים שטאַרק בעטן, וועט ער אייך באַווייזן, ווי אַזוי אַן ערשטלינג גייט צו קינד, אַזן נאָך אַזעלכע שטיק, אַבי צו משמח זיין דעם עולם, מאַכן אים לעבעדיק-פּריילעך, וואָרום ס'איז שמחת-תורה — און שמחת-תורה דאַרף מען הוליען און הוליען.

ב.

קאַפּל בעל-מוח

אַזוי רופט מען אים דערפּאַר, ווייל ער האָט אַ גרויסן שטערן און אַ גלאַנצנדיקן „אַ שטערן, ווי ביי אַ מיניסטער“, — זאָגט מען אויף אים. קאַפּל איז אַבער נישט קיין מיניסטער, קאַפּל איז אַ בעל-מלאכה, אַ שוסטער איז ער.
 בטבע איז קאַפּל אַ יוד אַ בעל מרה-שחורה. שטענדיק פּאַרוואַרגט, פּאַרחושכט, אַפּגעריסן, געשטימט טרויעריק, פעסימיסטיש.
 פון וואַנען נעמט זיך עס? אפשר דערפון, וואָס ער קוקט אויף דער וועלט כל ימיו זון אַ פינצטערן קעלער? דאָרט איז זיין וואַרשטאַט, דאָרט קלאַפט ער פּלעקלעך, דאָרט איז זיין היים, דאָרט לעבט ער. שוסטעריי איז נישט שניידעריי, אַ שניידער מוז האַבן ליכט; אַ שוסטער קאָן זיך באַגיק אין דער פינצטער.
 דאָס הייסט, אַז מע וויל צוריק, באַדאַרף אַ שוסטער אויך צו זען, ווהיין ער שטעכט מיט דער נאָל און ווהיין ער קלאַפט אַ פּלעקל. נאָר דערצו איז גענוג אַ קליין פענצטערל, אַ קוואַטירל, וואָס קוקט דורך אַ געל-גרינבלעך גלאַז אין דרויסן אַרויס. אַ מענטש וואָס זיצט אַפּ אַזוי פיל יאָרן אויף אַ קיילעכיק לעדערן זעסל און קלאַפט מיטן האַמער אין דער פינצטער, קאָן נישט זיין קיין אַפּטימיסט.
 אַזן אפשר נעמט זיך זיין מרה-שחורה דערפון, וואָס גאָט האָט אים געבענטשט מיט אַ ווייב אַ צרה, וואָס אַ חוץ דעם, וואָס זי באַגראַבט אים אַ לעבעדיקן, האָט זי אין זיך ניין מאַס רייד, דאָס מויל מאַכט זיך איר נישט צו?
 „שרה די זאָגערן“ — אַזוי רופט מען זי ציווישן די שכנים, וואָרום זי האָט אַ מענה-לשון אין רעדט אַן אַן אַפּשטעל. עס גייט ביי איר געבונדן אין געקייטלט, און עס לאַזט זיך ביי איר נישט אויס, ווי פון אַ קוואַל.
 מיר קאַנען נישט פּאַדערן פון אונדזער פּריינד לעזער, אַז ער זאָל אונדז גלייבן אויף נאַמנות. ער איז עס נישט מחויב, דעריבער גיבן מיר דאָ אַ מוסטער

פונעם מענה-לשון, וואס „שרה די זאגערין“ לייגט אָועק אין אַ שיינעם פרימאָרגן, בעת קאַפּל קלאַפּט מיטן האַמער און זיינע צוויי שוסטער-יונגען העלפּן אים אונ-טער, איינער ציט אַ דראַטווע און דער אַנדערער פּוצט אַ פּאַדעשווע, מיינט נישט: שרה אַליין זיצט אויך נישט צונויפגעלייגט די הענט, זי טוט דריי אַרבעט מיט אַמאַל: מיט די הענט שיילט זי קאַרטאַפּליעס, מיט די פיס וויגט זי אַ קינד און מיטן מויל רעדט זי, און דווקא צו זיך אַליין.

— גיט זיך אויס אַ טאַג, איז כאַטש עפּן טיר און טויער, ווי אין אַ מאַנהויז, פון כאַור אַן הוּהאַ, אויף און אַפּ, טאַ דער, טאַ יענער, טאַמער איז קאַרג דאַס קלאַפּן, קלאַפּן זאַל אים אין קאַפּ, ווי ער קלאַפּט מיטן האַמער, איז זי אויך דאַ, טאַקע די שוועסטער זיינע, די קלאַפּעטיריכע מיטן צינגל, ווי אַ גלעקל, דוין-דוין-דוין, אַ גדולה אויף דער באַבע, זי האַט אַ ברוויל פון איר דאַלי, אַנגעקומען אַז פון אַמעריקע, קומט אים אַ דאַנק, ער האַט נאָך נישט חאַסלירע געהאַט, דער שיינער מאַנדיק, פאַר אַן אַנדערע דאַרטן, אַ מכה אים, ווי חיה-קילעס מאַן האַט דאַרטן אַפּגעטאַן, פאַרכאַפּט זאַל עס ווערן, אַט דאַס אַמעריקע טאַקע! וואַרום אַז מע קומט אַהין, פאַרגעסט מען, אַז מע האַט געלאַזט אַ ווייב אין דער היים, גרינגע פייגעלעך! אַ קיש-קיש מיטן קאַפּ אין דער ערד! נישט אויסצוהאַלטן פון דער קו-רעלאַפּניטשקע מיט אירע עופות! גייען אַרום הונגעריקע און וויל האַבן פון זיי שמאַלץ, כאַטש וועלן אַמאַל זיך לייגן אויף אַ טשיקאוועס, שענקען אַן איי אויף דער חלה צו באַשמירן ביי דעם דאַזיקן יקות, וואַס נישט צוצורירן זיך, נישט צו קיין איי, נישט צו קיין קאַרטאַפּליע, נישט צו קיין ציבעלע, כאַטש לויף אין דער וועלט אַריין, אַ סיפע אים אין פנים אַריין און אַ געשוויר אים אין זייט, טאַקע דעם גוי, ווי ער איז קליגער געוואָרן, און וויל שוין אַפּנאַרן אַ ידן, קופי או מענע קורקו נאַ שאַבעס (קויף ביי מיר אַ הינדל אויף שבת) — לאַזט זיך אויס, אַז ס'איז אַזאַ קורקו, ווי דו ביסט אַ רב. — ווערט זי נאָך מלא גולן און רייצט זיך: או טעבע ראַשע נעמאַ! (דו האַסט קיין געלט ניט!) און באַהאַלט דאַס שיינע הינדל אין בוזעם, אַ קאַטאַ, צו אַלדי שוואַרצע יאַר! נאַ דיר נאָך טאַמער איז קאַרג, ברוך הבא, אַ קאַטער האַט זיך פאַרנאָדעט צו די קעץ, אַלע אין דער פרי און אויף דער-נאַכט, ווי אַ זייגער, שמעקט אין אַלע טעפּ, נישטאַ גאַרגישט! אויסגעטריקנט! טרוקן זאַל דיר זיין אין האַרצן, און אין קאַפּ, און...

— וועמען שעלסטו דאַס? — טוט ביי איר קאַפּל אַ פרעג אויף אַ טשיקאוועס, הערט אויף אַ וויילע קלאַפּן מיטן האַמער און שטעלט אָועק אויף זיין ווייב דעם גרויסן גלאַנצנדיקן מיניסטערשן שטערן.

— טאַקע דיך מיט דיינע ממזרים! — ענטפערט אים שרה, גאַרנישט לאַנג געטראַכט, און טוט זיך אירע דריי מלאכות ווי פריער, און איז צופרידן, וואַס זי האַט פרישן שטאַף אויף איר מענה-לשון, וואַס ציט זיך ביי איר אַן אַ סוף און אַן אַ ברעג, ווי דער ים, ווי דער יידישער גלות, ווי קאַפּלס דלות, אַרעמער קאַפּל! ווהיז וואַלט ער נישט געלאַפּן, ער זאַל נישט זיין צוגעבונדן אַט צו דעם לעדערנעם זעסל? מוז ער אַבער פאַרענדיקן אַ שטיקל אַרבעט, אַניט — וועט ער נישט האַבן

אויף שבת, און אז ער וועט ניט האבן אויף שבת, וועט זיך אפגעשניטענע יאָר פון שרהן מיט איר מענה-לשון.

שוואַרץ, חושך ווי די ערד, זעט אויס קאָפּל דער שוסטער, און דערשלאָגן. מע הערט פון אים קיין פיפּס. שטיל טראַגט ער אויף זיך דעם גלות מיטן דלות מיט אַלע צרות, שטיל האַלט ער עס אין זיך. מע באַדאַרף זיין אַ פּילאַזאָף, מע זאָל קאַנען האַלטן אין זיך אַזוי פּיל. קאָפּל בעל-מוח איז אַ פּילאַזאָף. אַ שטילער פּי-לאַזאָף און אַ פאַרזאָרגטער.

נאָר אויב קאָפּל איז אַ גאַנץ יאָר פאַרזאָרגט, איז דאָ אַ טאַג. — און דער טאַג איז שמחת-תורה — וואָס ער איז פּריילעך. וואָס זאָג איך פּריילעך, נייגעבוירן, אויסער זיך, משוגע, ריין משוגע! שטעלט איך פאַר קאָפּל בעל-מוח צווישן חברה הוליאַקעס מער הוליאַק פון אַלע הוליאַקעס! ער האָט זיך געביטן מיט אליק דעם מעכאַניק די היטלען — אז דער האָט אַ היטל ווי אַ שיסל, און יענער האָט אַ היטע-לע, ווי אַ פּייג די גרויס — קאָן מען נישט פּלאַצן פאַר געלעכטער? טשעפעט נישט, זיי האָבן זיך געוואַלט בייטן מיט די קאַפּאַטעס אויך, קריכט ניט אליקס קאַפּאַט-קעלע אין קאַפּלס געזוטע פּלייצעס.

קאָפּל דער שוסטער זעט אויס קעגן אליק דעם שניידער, ווי אַ גלית הפּלישתּי. עס איז דעריבער אַ קאַמעדיע אַנצוקוקן, ווי די צוויי נעמען זיך אַרום ברידערלעך, גייען טאַנצן איבער די גאַסן. און כאַטש קאָפּל האָט אַ קול פון אַ ריקבעט, מע קאָן זאָגן, כמעט גאָר קיין שטימע נישט, פון דעסטוועגן טוט ער זיך אָן אַ כוח און העלפט אליקן זינגען, ווי אַ געטרייער משורר דעם חזן. און אז אליק שטעלט זיך אַוועק מאַכן דעם פּריילעכן קידוש, האַלט אים קאָפּל אונטער: „באַם! און אז אליק האָט געענדיקט דעם קידוש אויף זיין באַסאָווער שטימע מיט אַ געדרייטן „מקדש ישראל“ און מיטן אַ ציקלדיקן „י-ה-ז-מ-נ-י-ם“, און וויל צוטראַגן דעם כּוס צו די ליפּן, כאַפט אויס קאָפּל ביי אים דאָס גלעזל פון די הענט, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין קאָפּל מיטן כּוס פאַרטיק. ער האַלט שוין גאָר ביי לאַזן זיך אין אַ טענצל. דערווייל טרייבט ער אונטער אליקן, אז אליק זאָל זינגען, וועט ער אים העלפּן. טוט אים אליק צוליב, און ביידע זינגען זיי אַ יום-טובדיק ליד און די גאַנצע חברה הוליאַקעס העלפּן אונטער, ווער מיטן קול און ווער מיטן פּליעסקען פון די הענט. אַט דאָס איז דאָס ליד, וואָס זיי זינגען:

אַתּה בחרת—ת—נו

מכל הע—מים.

איזאָ ווּסיעך נאַר—ראַ—ראַדאָו

טי נאַס וויביואַל.

— שטאַרקער, יידן, שטאַרקער! — שרייט קאָפּל בעל-מוח, און דער שטערן ביי אים שוויצט סכּנות — נישט געזאָרגט, ברידער! דער עיקר — נישט געזאָרגט זיך, און נאָר געזונגען, און נאָר געטאַנצט, און נאָר געהוליעט, און נאָר געהוליעט!

רבינו יונה

או באניו — אין באד אריין!
 יידעלעך, פאמיטסאָ.
 שמייסן זיך, פאסטריטסאָ,
 קאסטאטשקי פאפראוויטש,
 צרות טאם אַטטאָוויטש,
 או באניו — אין באד אריין!

אַט דאָס לידל קאַנט איר ביי אונדז הערן יעדן ערב־שבת און יעדן ערב
 יום־טוב.

דאָס זינגט יונה דער בעדער, אַ ייד אָן אַטלעט, אַ באַרדיקער, אַ האַריקער,
 אַ געלער, מיט געלע געדיכטע ברעמען, מיט זייער אַ זיסער שטימע, האַלב אויף
 גויש, האַלב אויף יידיש — בכדי יוצא צו זיין לכל הדעות, פאַר יידן ווי פאַר נישט
 יידן, וואָרום כאַטש אונדזער באַד איז אַ קהלשע באַד, געבויט פאַר יידיש געלט
 פון יידנס וועגן, און ווערט געהייצט אַלע ערב־שבת, אייגנטלעך, פון יידנס וועגן,
 דאָך איז אונדזער באַד אָפן פאַר אַלעמען, אָן אַ שום אונטערשייד און אָן אַ שום
 פראַצענט־נאַרמע פאַר „פרעמדע“... און בכדי אַלע טאַקע זאָלן וויסן, ווהיין מע
 רופט זיי, האָט יונה דער בעדער אָנגעהאַנגען אויף אַ גאַנץ הויכן שטעקן אַ בעזעם
 — אַן עמבלעם אויף אין באַד אַריין.

דערזען דעם בעזעם און דערהערט יונה דעם בעדערס געזאַנג, פילן יידישע
 קינדער באַצייטנס דעם טעם און דעם ריח און דעם תענוג פון אַ באַד, און עס
 מאַלט זיך זיי אויס, אַז אַט ליגן זיי שוין אויף דער אויבערשטער באַנק, איינגע־
 הילט אין אַ געדיכטער היץ, מע זעט נישט איינס דאָס אַנדערע, און איבער זיי,
 אין דער הויך, געוועלטיקט יונה מיטן בעזעמל, פאַרעט זיי, בעזעמט זיי, שמייסט
 זיי און דרעשט זייערע לייבער און רעדט בעת־מעשה איבער זיי העכער האַלב
 אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז: „עך, דערזשיס, בראַטצי, לכבוד שבת!“...

העכער האַלב אויף רוסיש רעדט יונה דערפאַר, ווייל ער האַלט זיך פאַר אַ
 רעכטן פאַני, פון „טיף ראַסעיאָ“, פון „סימביר“, און ס'איז טאַקע אַזוי, דאָס הייסט,
 אייגנטלעך, איז יונה דער בעדער, אויב איר ווילט וויסן, גאָר אַ אונדזעריקער,
 טאַקע פון אונדזער שטאַט, נאָר ס'איז מיט אים אַ גאַנצע מעשה, און די דאָזיקע
 מעשה ווילן מיר אייך איבערגעבן אין קורצע ווערטער.

אַמאָל — שוין לאַנג — האָט יונה געהאַט אויף זיך אַ „דיעלע“, די דייעלע
 איז געווען אַ „פוסטיאַשנע דייעלע“, אַ פוסטיאַשנע, נישט קיין פוסטיאַשנע — מע
 האָט אים געבראַכט צוב געריכט, אַפגעמשפּט אויך פאַרשיקט אויף אַ היפש שטיקל
 צייט, אַהיין, וווּ מע לאָזט נישט אַריין קיין יידן, סיידן מע האָט אים געכאַפּט מיט

א גנבה. און אז די צייט איז אַוועקגעגאַנגען און יונה האָט זיך באַדאַרפט אומקערן צוריק, האָט אים אונדזער שטאַט אַפילו נישט אַזוי שטאַרק חשק געהאַט צוצושרייבן, און מע האָט אים דאָך צוגעשריבן, און „יונה דער סימבירניק“ איז געוואָרן צוריק אַ אונדזעריקער. האָט ער אַבער אין שטאַט נישט געטראָפן שוין קיינעם פון זיי-ניקע; מען איז זיך צעקראַכן: דער איז אַרויסגעפאַרן, דער איז אַוועקגעשטאַרבן. האָט ער זיך אויפגעהאַלטן די ערשטע צייט אין בית-המדרש. נאָר וואָס קאָן טון אין בית-המדרש, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ ייד אָן עם האַרץ, וואָס ווייסט נישט קיין צלם פאַר קיין אַלף? עס איז נאָר געווען שטאַף פאַר די לצים אויף אַפצולאַכן. ווי אַזוי אַ ייד אַ סימבירניק זאָגט עברי, זעצט ווי אַ באַנדער, און ווי אויף צו-להכעיס, האָט מסתמא יונה ליב, ווי אַלע גראַבע יונגען, דאַונען דווקא אויף אַ קול, בכדי די גאַנצע וועלט זאָל וויסן, אז ער קען נישט קיין שטיקל עברי, אַט דעמאָלט דאָס אים חברה געקרוינט מיטן נאָמען: „רבינו יונה“. וואָס איז פאַר אים אַנגעמאַסטן.

— נה רבינו יונה! זעצט זיך אַקאַרשט, זייט מוחל, אַוועק אַט דאָ ביים אויגן און דערציילט אונדז עפעס פון די ווייטע מדינות, פון סימביר... יונגע לייט, דרך-אַרץ! צערוקט איך, קוועטשט איך, מאַכט אַן אַרט פאַר רבינו יונה?...

און „רבינו יונה“ זעצט זיך אַוועק, און חברה — אַרום אים, און ער דער-ציילט זיי מעשיות פון די ווייטע מדינות, פון די קעלטן, וואָס דאַרטן, און פון דער אַרבעט, וואָס מען אַרבעט, און פונעם עסן, וואָס מען עסט, און פונעם שלאָגן, וואָס מען שלאָגט, אין די מעשיות איז דאָ אַ טייל אמת, אַ טייל צוגעשמאַלצן פון יונהס פאַנטאַזיע, נאָר חברה הערט זיך צו מיט אינטערעס און מיט פאַרגעניגן, וואָרום „רבינו יונה“ האָט אין זיך אַ כוח — ער קאָן דערציילן, עס גייט ביי אים גלאַט, נישט צו דערקענען, וווּ לאָזן זיך אויס פאַקטן און וווּ הייבן זיך אָן פאַנטאַזיעס... גאַנצע נעכט וואָלט מען, דאַכט זיך, אַזוי געזעסן און אויסגעהערט זיינע שיינע מעשיות, איז אַבער דער חסרון, וואָס עס עסט זיך צו, קרעפלעך עסן, זאָגט מען, קאָן אויך נמאס ווערן, וואָס ווייטער איז געוואָרן ווינציקער בעלנים אויף רבינו יונהס מעשיות, און רבינו יונה איז געוואָרן אויס מיוחס, און דער שמש, אונדזער אַלטער באַקאַנטער „געציגובערנאַטאַר“ וואָס האָט שוין לאַנג געקוקט קרום אויפן „סימבירניק“, כאַטש ער אליין האָט אויך נישט פיינט געהאַט הערן זיינע מעשיות, האָט געוואָרפן אויף אים אַן אום-חן און האָט געזאָגט איך מאַל פאַר אַלע מאַל: אַ מקום קודש איז נישט קיין הקדש, וויל אַ ייד שלאָפן, זאָל ער שלאָפן אין דרויסן, זאָל ער גאַרנישט שלאָפן, אבי נישט ביי אים אין שול...

אַ שווער שטיקל צייט איז איינגעטראָטן פאַר אונדזער „רבינו יונה“, אַ ביי-טערע צייט, וואָלט ער געווען אַ ייד, וואָס קען לערנען, אַדער וואָלט ער כאַטש געווען אַ קראַנקער, אַ בעל-מום, אַ קאַליקע, צו אַלדי שוואַרצע יאַר, ווי, אַשטייגער, „זיסל דער יורד“, וואָלט זיך שוין געפונען אַ ייד, ווי, למשל, „רב רפאל בעל-משגיח“, וואָס וואָלט זיך פאַר אים געזאָרגט, ווי ער זאָרגט פאַר אַנדערע אַרעמע לייט, איז ער אַבער, אויף צו-להכעיס, גלאַט און געזונט און שטאַרק, נישט ווי אַ

גוי, נאך ווי צען גוים, און גיין בעטלען קאן ער נישט, כאַטש האַקט אים אַפּ
דעם קאַפּ!

ליגנדיק אין דרויסן ביים בית-מדרש מיט אַ קולאַק צוקאַפנס, האַט אונדזער
„רבינו יונה“, וואָס האַט זיך נישט אויף קאַטאַוועס פאַרבענקט נאָך „יענער ווייטער
מדינה“, ווי אַ קליין קינד נאָך אַ מאַמע, נישט איין מאָל געזען אין חלום, דאָס
ברייטע, דאָס פרייע, דאָס קאַלטע לאַנד פון טאַיגעס און שנייען, און ער האַט זיך
פאַרשאַלטן דאָס געביין — „וועלכער רוח האַט אים געבראַכט צו טראַגן אַהער,
אויף זיין „ראַדינאַ“, אין אַזאַ העק, אַ לאַך, וווּ יידן ליגן איינס אויף דאָס אַנדערע,
ווי די הערינג אין אַ פעסל, אויף דערשטיקט צו ווערן?!“...

דער גוטער רבונג-של-עולם אַבער פאַרלאָזט נישט קיינעם. געקומען אַ צייט
אויך אויפן אַרעמען עלנטן „רבינו יונה“. אים האַט געטראַפן אַ גליק, וואָס נישט
ער, נישט קיינער האַט זיך דערויף געריכט: רב אַהרן, דער אַלטער בעדער, זאָל
האַבן אַ ליכטיקן גן-עדן (געווען אַן ערלעכער ייד) — איז אַוועקגעגאַנגען, און ס'איז
געבליבן אין שטאַט אַ פרייע וואַקאַנט אויף אַ בעדער. דאַרף מען דען האַבן נאָך
אַ בעסערן פאַרטרעטער, ווי „רבינו יונה“? ס'איז געווען טאַקע נאָר מן השמים.
— לע רואַ ע מאַר — וויזו לע רואַ! — אַזוי זאָגט דער פראַנצויז. דער טייטש
איז: דער קעניג איז געשטאַרבן — לעבן זאָל דער קעניג. איין מלך אַראַפּ, דער
אַנדערער אַרויף — אַט אַזוי פירט זיך עס אויף גאַטס וועלטל.

ווי ווייט הויך „רבינו יונה“ האַלט די פאַן פון בעדעריי — דאָס האַבן מיר
געזען איבעם אַנהייב פון דער דאָזיקער דערציילונג פון זיין זינגען און פון זיין
רופן דעם עולם „או באַניו — אין באַד אַריין“. נישט דאָס איז אַבער ביי אונדז
דער עיקר. די הויפטזאַך איז, וואָס אַט דער „רבינו יונה“ איז איינער פון די סאַמע
פריילעכע און די סאַמע טיכטיקע אין אונדזער באַרימטער „חברה הוליאַקעס“. ווער
עס האַט נישט אַנגעקוקט, ווי אַזוי „רבינו יונה“ הוליעט שמחת-תורה, דער האַט
קיין שיינס נישט געזען. אַ ייד, וואָס איז אַליין געווען אַ „פאַרשיקטער אויף סימ-
ביר“, אַליין געאַרבעט „טאַטשקע“, געטאַן כל עבודות-פרך, אויסגעווען זיין צייט
און געקומען בשלום צוריק „נאַ ראַדינו“, אין זיין שטאַט אַריין, צווישן זיינע יידן,
זאָל ער נישט זיין פריילעך? זאָל ער נישט אַרומכאַפן אַלעמען קושן זיך, האַליובען
זיך — „עך בראַטיקי ראַדימיע (ברודערלעך אייגענע), גיסט מיר אַן נאָך אַ גלעזל
וויין!“

אַ ייד, וואָס איז אויסגעשטאַנען אַזוי פיל אין זיין לעבן, וואָס איז שוין גע-
ווען, ווי יונה זאָגט אויף זיך „נאַ קאַניע און פיד קאַניאַם“ (אויפן פערד און אונ-
טערן פערד), זאָל ער נישט אויסרעדן אַלעמען דאָס האַרץ ביי אַזאַ שלעכטער צייט,
זיך אויסלאַכן פון אַלע היינטיקע צרות, יסורים און גלות?

— עך, בראַטצי! — טענהט זיך אויס „רבינו יונה“ אויף זיין געמישטער
שפראַך. — צרות — גיע ביעדאַ! גזירות — פוסטיאַקי! גלות — נאַפליעוואַט! יידן
זיינען מיר געווען — און יידן וועלן מיר בלייבן... אַ פאַטאַמו — לחיים, און דאָ-
וואַיטיע לכבוד שמחת-תורה אַ פריילעכס!

אמת, „רבינו יונה“ איז נישט מער טאקע ווי א בעדער, און נאך א „סימביר“
ניק“ דערצו. אבער א ייד איז ער דאך! א ייד גלייך מיט אלע יידן, טשאַרט פאָ-
בערי! איז דען זייער יום־טוב נישט זיין יום־טוב? איז דען זייער שמחה נישט זיין
שמחה? איז דען זייער תורה נישט זיין תורה?

ראַדויסיאַ, יזראַעל,
סעוואַדניאַ שמחת־תורה!

אַזוי זינגט „רבינו יונה“ דער בעדער אויף זיין העכסטער אַקטאַווע, מיטן
קנאַק און מיטן קוויטש, אויפן עכט פאַניעשן שטייגער, און אַבו — לאַז עמעצער
פון דער חברה הוּליאַקעס אַדער פונעם איבעריקן עולם נישט וועלן מיטטאַנצן
מיט אים אַט מיט דעם פאַנישן שמחת־תורהדיקן ניגון! ניין, ווער וועט זיך דען
איינשטעלן אַזעלכעס צו טון? סיידן דער, וואָס וויל פאַרזוכן „רבינו יונהס“ האַריקע
האַנט, וואָס וועט אים אַ נעם טון מיט גוואַלד, ער זאָל גיין אין קאַן אַריין, שוין
גלייכער מיט גוטן, און אלע גייען מיט אים דעם דאָזיקן פריילעכן רוסישן טאַנץ.
אַלע זינגען, אַלע פליעסקען, אַלע טאַנצן, אַלע זיינען לייך משמח זיין יום־טוב.
און מער פון אַלעמען און העכער פון אַלעמען הערט זיך „רבינו יונהס“ קול, האַלב
אויף רוסיש, האַלב אויף ייִדיש:

ראַדויסיאַ יזראַעל,
(פריי זיך ישראליק),
סעוואַדניאַ שמחת־תורה;
(היינט איז שמחת־תורה);
דאַזשע איוו סיבירי —
(אַפילו אין סיביר —)
פאַר וועמען האָב איך מורא?

און עס גיסט זיך בראַנפן, אַזוי ווי וואַסער, און יידן טרינקען, יידן שיכורן, —
יידן הוּליען אַז אַז עק.

א י נ ה א ל ט

3	שלום עליכם — יעקב פיכמאן
9	פונעם יאריד
26	טביה דער מילכיקער
40	מיליאָנען
51	דער פאַרכישופטער שניידער
67	„אליהו הנביא“
70	ווען איך בין ראַטשילד
73	כתרילעווקער פראַגרעס
84	מיט די עמיגראַנטן
94	שווער צו זיין אַ ייד
100	בלאָנדזשענדע שטערן
109	מען איז זיך מוחל
115	מען הוליעט

ESTE
LIBRO SE
HA TERMINA-
DO DE IMPRIMIR
EL DIA 4 DE SEPTIEM-
BRE 1959 EN LOS TALLERES
GRAF. "ZLOTOPIORO HNOS.",
SAN LUIS 3149 - BUENOS AIRES

SCHOLEM ALEIJEM

**BREVE COMPENDIO
DE SUS OBRAS**

CONSEJO CENTRAL DE EDUCACION ISRAELITA
EN LA REPUBLICA ARGENTINA

Buenos Aires 1959